

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇATISI ALTINDAKİ
DÜZENLEMELERİN KÜRESELLEŞMEYE
KATKISI**

Yüksek Lisans Tezi

DUYGU ŞENER

1350Y73103

İSTANBUL, MAYIS 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇATISI ALTINDAKİ
DÜZENLEMELERİN KÜRESELLEŞMEYE
KATKISI

Yüksek Lisans Tezi

DUYGU ŞENER

1350Y73103

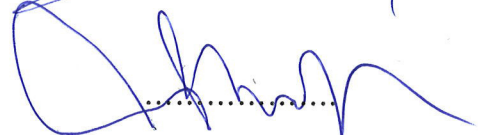

Danışman: Prof. Dr. Cemal ŞANLI

İSTANBUL, MAYIS 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans öğrencisi Duygu ŞENER'in "Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı -Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Cemal ŞANLI	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Ali Kemal YILDIZ	

ETİK KURALLARA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Duygu ŞENER

Her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum hocalarım;

Lisans eğitimimden bugüne kadar eğitim hayatımla ilgili her konuda yol gösteren, yardımcı ve destek olan Prof. Dr. Ömer ÖZKAN'a,

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgisi ve donanımıyla hem tezime hem de hayata bakış açıma ışık tutan Prof. Dr. Cemal ŞANLI'ya,

Yüksek lisans yapmam konusunda her zaman benden daha heyecanlı olan ve yüksek lisansıma başlamam için başvuruma kadar her şeyle yakinen ilgilenen ve bu tezin oluşmasının esas mimari olan arkadaşım Fulya ARSLAN'a

Ve yine yüksek lisans eğitimimin ilk gününden itibaren manevi olarak her zaman yanımda olan, desteklerini ve yardımlarını asla esirgemeyen sevgili arkadaşlarım; Av. Fatih Oğuzhan KILIÇ, Av. Merve TURNAOĞLU, Av. Mustafa Seyfullah SAR ve Rovshen YOLCHUYEV ve değerli büyüğüm Av. Fethi KARAMUS'a

Sonsuz teşekkürler...

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Duygu ŞENER
Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB
Programı : Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemal ŞANLI
Tez Türü ve : Yüksek Lisans - Mayıs 2015
Tarihi
Anahtar : Küreselleşme, Dünya Ticaret Örgütü,
Kelimeler Dünya Ticaretindeki Gelişmeler

ÖZET

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇATISI ALTINDAKİ DÜZENLEMELERİN KÜRESELLEŞMEYE KATKISI

Bugün bulunduğumuz yerden dünyanın öbür ucundaki mağazadan kişisel alışveriş yapmamızı saniyelere indiren sadece gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri değil aynı zamanda kayıtsız kalamadığımız dünya ticaret sistemidir. Hayatımızın her alanında hissetmeye başladığımız küreselleşme sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bizi etkilemeye devam etmektedir. Küreselleşme ekonomi alanında pek çok gelişme vadetse de serbestleşme sürecini doğru adımlarla takip edemeyip hemen benimsemiş olan ülkeler yararlarından çok yarattığı sorunlarla yüz yüze kalmıştır.

Küreselleşme sürecini hızlandıran sanayi devrimi, bilgi çağına geçişle gündem güne gelişmeye devam eden teknoloji ve ekonomilerin entegrasyon sürecini hızlandıran uluslararası kurumlardır. Uluslararası ekonomik kurumlardan biri olan Dünya Ticaret Örgütü (WTO), dünya ticaret sistemindeki ticari faaliyetleri

düzenlemek ve yönetmekle görevlidir. WTO'nun yönetimi altında olan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin hemen hepsi korumacı eğilimlerden vazgeçip ülkelerini açık pazar haline getirmişlerdir. Bu çalışmada küreselleşme sürecinin nasıl başladığı, WTO'nun yönetimi ve uygulamalarıyla ticaret sistemine neler vadettiği ve gelinen son noktada bu vaatleri ne kadar yerine getirebildiği güncel verilerle tartışılmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLADGE

Name and Surname : Duygu ŞENER
Field : International Trade Law and EU
Program : International Trade Law and EU
Supervisor : Prof. Dr. Cemal ŞANLI
Degree Awarded and Date : Master - May 2015
Key Words : Globalization, World Trade Organization, Developments of World Trade

ABSTRACT

THE CONTRIBUTIONS OF WORLD TRADE ORGANIZATION REGULATIONS TO GLOBALIZATION

With globalization of the world and economies, the future has become no predictable. As the complexity of markets and psychographics make the world more unpredictable, business adapt quick shifts regardless of whether it is planned or not. Although, globalization creates more expectations and promises, the process of global markets is still questionable.

World Trade Organization (WTO) is one of the entities that is responsible of monitoring and controlling the integration between least developed and developing countries' economies of scale. However, under the control of WTO, least developed countries' economies have become more predictable as opposed to developed countries' economies. This unfair agreement by WTO, has been raised many questions because of the cussed applications and regulations on least developed and

developing countries several times. This topic has also become a topic of public fascination and debate.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Özet /Abstract	iii
Tablolar Listesi	x
Şekiller Listesi	xi
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ	1
1. KÜRESELLEŞME	4
1.1. Küreselleşme Kavramı	4
1.2. Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar	8
1.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler	9
1.2.2. Küreselleşme Karşıtları	10
1.2.3. Dönüşümcüler	11
1.3. Küreselleşmenin Unsurları	13
1.4. Tarihi Gelişimi	14
1.4.1. İlk Küreselleşme Dönemi	15
1.4.2. Ulusalcılığa Geri Dönüş	17
1.4.3. İkinci Küreselleşme Dönemi	19
1.4.4. Yeni Küreselleşme Dönemi	24
1.5. Küreselleşmenin Gelişimine Katkı Sağlayan Kuruluşlar	30
2. GATT ANLAŞMASI'DAN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE GEÇİŞ	33
2.1. GATT 1947	33
2.1.1. GATT 47'nin Amaçları	34
2.1.2. GATT 47 Anlaşması'nın Yapısı	35
2.1.3. GATT'ın İlkeleri	35

2.1.4. GATT Turları	38
2.2. WTO	43
2.2.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve WTO'nun Kurulmasındaki Etkenler	43
2.2.2. GATT 47 ve WTO Arasındaki Farklar	45
2.2.3. WTO Kuruluş Anlaşması	46
2.2.3.1. Amacı	48
2.2.3.2. İşlevleri	49
2.2.3.3. Kurumsal Yapısı	50
2.2.3.4. Üyeler, Katılım Süreci ve Çekilme	51
2.2.3.5. Karar Alma, Yorum, Aykırılık, Değişiklik	53
2.2.4. WTO'nun İlkeleri	56
2.2.4.1. Ayrımcı Olmama	56
2.2.4.1.1. En Çok Kayrılan Ülke	56
2.2.4.1.2. Ulusal Davranış	58
2.2.4.2. Şeffaflık	58
2.2.4.3. Karşılıklı Olma	59
2.2.4.4. Tarifelere Bağlı Kalma	59
3. WTO DÜZENLEMELERİNİN KÜRESELLEŞMEYE KATKISI	61
3.1. WTO'nun Dünya Ticaretine Katkısı	61
3.1.1. WTO Anlaşmaları	62
3.1.1.1. Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar	62
3.1.1.1.1. Tarım Anlaşması	63
3.1.1.1.2. Standartlar ve Güvenlik	66
3.1.1.1.3. Anti-damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Güvenlik Tedbirleri	67
3.1.1.1.4. Tarife Dışı Engeller	70
3.1.1.1.5. Tekstil Anlaşması.....	72
3.1.1.2. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması	73
3.1.1.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması	74
3.1.1.4. Çoklu Ticaret Anlaşmaları	76

3.1.1.5. Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni	76
3.1.1.6. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması	78
3.1.2. Tarifeler	79
3.1.3. Dünya Ticaretindeki Artış	80
3.1.3.1. WTO Sisteminde Gelişmiş Ülkeler	86
3.1.3.2. WTO Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler	87
3.1.3.3. WTO Sisteminde Az Gelişmiş Ülkeler	89
3.2. WTO Bakanlar Konferansları ve Doha Turu	93
3.2.1. Bakanlar Konferansları	93
3.2.1.1. Singapur I. Bakanlar Konferansı	94
3.2.1.2. Cenevre II. Bakanlar Konferansı	94
3.2.1.3. Seattle III. Bakanlar Konferansı	95
3.2.2. Doha Turu ve Tur Kapsamındaki Diğer Bakanlar Konferansları	96
3.2.2.1. Cancun V. Bakanlar Konferansı	100
3.2.2.2. Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı	101
3.2.2.3. Cenevre VII. Bakanlar Konferansı	102
3.2.2.4. Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı	102
3.2.2.5. Bali IX. Bakanlar Konferansı	103
SONUÇ	105
EKLER	109
KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ	166

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Yıllara Göre GATT Turları	40
Tablo 2: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalarına Ait Temel ve Alt Konular....	63
Tablo 3: Uruguay Turu'nda Kabul Edilen Tarımsal Tarife Hedefleri	64
Tablo 4: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi ve Sonrası Konuşulan Toplam Tarife Oranları	79
Tablo 5: Dünya İhracatı ve Dünya GSYİH'sı 1870 – 2005	81
Tablo 6: Doha Turu Öncesi ve Sürecinde Önemli Adımlar ve Dönüm Noktaları ...	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Dünya Mal Ticareti GSYİH'sı 2005 - 2013	82
Şekil 2: GATT / WTO Çok Taraflı Ticaret Turlarına Katılan Ülke Sayısı	97

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anlaşması
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHO	Anlaşmazlıkların Hali Organı
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ARPA	İleri Proje Araştırma Ajansı /Advance Research Project Agency
AT	Avrupa Topluluğu
ATC	Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi / Agreement on Textiles Clothing
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	Cilt
CEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı
çev.	Çeviren
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
der.	Derleyen
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSB	Anlaşmazlıkların Çözümü Organı / Dispute Settlement Body
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ed.	Editör
etc.	etcetera / ve benzeri
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması /General Agreement on Trade in Services

GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması /General Agreement on Trade Tariffs
GDO	Genetiği değiştirilmiş organizma
GDP	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla / Gross Domestic Product
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası / International Bank for Reconstruction and Development
IFIA	Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu / International Federation of Inspection Agencies
IMF	Uluslararası Para Fonu / International Monetary Fund
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü / International Trade Organization
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
MFA	Çok Elyaflılar Düzenlemesi / Multifibre Agreement
NAMA	Tarım Dışı Ürünlerde Pazara Giriş
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı / North Atlantic Treaty Organization
NSF	Ulusal Bilim Vakfı / National Science Foundation
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı / Organisation for Economic Co-operation and Development
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
total AMS	ne kadar iç destek verebileceğin ölçüsü
TPRM	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması / The Trade Policy Review Mechanism
TRIMs	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması

	/ Agreement on Trade Related Investment Measures
TRIPS	Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma / Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Properties
vd.	Ve diğerleri
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı / World Intellectual Property
WTO	Dünya Ticaret Örgütü / World Trade Organization
Y.	Yıl
yy	Yüzyıl
ZKÜ	Bülent Ecevit Üniversitesi (eski adıyla Zonguldak Karaelmas Üniversitesi)

GİRİŞ

Günümüz hızla gelişen bir entegrasyon süreci içindedir ve bu durum bilgi çağının getirdiği yeni teknolojilerle her geçen gün daha da hissedilir hale gelmiştir. Üstelik bu entegrasyon süreci sadece bilgi ve teknoloji açısından değil sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan da günlük hayatımızın bir parçası haline gelmeyi başarmıştır. Uluslararası ticaretin boyutu da buna bağlı olarak artmış, yurtdışı alım satımlarını bireysel alışverişe kadar indirmiştir. Küreselleşme bu kadar kamuya inmiş bir durumken, nasıl oluştuğunu, olgunlaştığını, arkasında hangi kurum ya da kuruluşlar olduğunu bilmek, tüm bunların dünyayı ne duruma getirdiğini ve nereye götürebileceğini öngörebilmek de son derece önemli bir hal almıştır.

Hayatımızın doğal bir parçası haline gelmiş, tarih içerisinde de belli kurum ve/veya kuruluşlarla desteklenen küreselleşme sürecinin en büyük yardımcılarından biri de hiç şüphesiz Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'dur. Serbest ticaret politikalarını daha da yaymak amacıyla faaliyet gösteren bu örgüt, ülkeleri kendi bünyesine katabilmek için ekonomik gelişmiş düzeylerini yükselteceğini vadetmiş ve bunu kabul eden ülkelere WTO'nun düzenlediği yönetmeliklere uygulamalarını zorunlu tutmuştur. Uluslararası ticaret sistemini kontrol ettiği bu yönetmeliklerle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin pazarlarını, kuruluşunda en büyük payı olan gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline getirmiştir.

Dünyanın öbür ucundaki bir ülkenin yaşadığı kriz bile bütün dünyayı sarsar hale geldiği ve hatta bazı ülkelerde kaynağındakinden daha yıkıcı sonuçlar doğurduğu bu entegrasyonda, WTO GATT'la beraber 68. yılını doldururken, kurulduğu tarihten bu gününe kadar vadettiklerini gerçekleştirememiş olduğuna dair kuşklar artmakta ve WTO'ya olan güven günden güne azalmaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde refah seviyesi yerine artan işsizlik, gelir dağılımları arasındaki uçurumlar, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlik de halk arasında artan bir huzursuzluğa sebep olmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup, geniş bir literatür çalışması yapılmaya çalışılarak eski ve yeni kaynakların yanı sıra geçmiş ve güncel veriler de kullanılmıştır. Araştırma süresince mümkün olduğu kadar tüm düşüncelere eşit mesafede durarak objektif olunmaya da ayrıca özen gösterilmiştir.

Birinci bölümünde öncelikle küreselleşme kavramı üzerinde durularak küreselleşmeden ne anladığımız ve anlamamız gerektiği üzerinde durulmuştur. Küreselleşme hakkındaki farklı yaklaşımlar nesnel bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Küreselleşme tarihi, Helenistik dönemde Stoacı düşünürlerden başladığı için, çok uzun olan bu tarihçe yerine Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'in ilk küreselleşme başlangıcı olan 1870'lerden bugüne kadar olan tarihi gelişimi ekonomik, siyasal, teknolojik unsurları bakımından ele alınmış ve bu gelişimine katkısı olan faktörler kısaca incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşmenin unsurlarından biri olan uluslararası kurumların bir kolu; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'dan WTO sistemine nasıl geçildiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ülkelerin GATT Anlaşmasına neden ihtiyaç duyduğundan, anlaşmanın ilke ve amaçlarına değinilmiştir. GATT müzakerelerinin gündem konularına yer verilerek günümüzdeki WTO sistemine nasıl gelindiği, GATT ile arasındaki farklardan ve geliştirilmiş ilkelerinden de bahsedilmiştir. WTO Kurucu Anlaşması'ndan yola çıkılarak amaçlarından, WTO sistemi içinde WTO çalışanlarından, üye olan ve olmak isteyen ülkelerin nasıl hareket etmesi gerektiği de anlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ana konu kapsamında WTO'nun dünya ticaretine katkılarını incelemek amacıyla WTO Kurucu Anlaşması'nın ekleri olan ve üye ülkelere tarifeler, sübvansiyonlar, tarife dışı engeller, anti-damping, fikri mülkiyet hakları, hizmet ticareti, tarım, tekstil, kamu alımlarında şeffaflık gibi konularda ne gibi yaptırımları olduğu bu konular hakkındaki mevcut anlaşmalar üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. WTO'nun getirdiği kurallar çerçevesinde hem dünyadaki hem de gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş olarak üç ekonomik gruba ayrılan ülkelere uygulanan tarife oranlarıyla birlikte ticaretlerindeki artış/düşüş de incelenmiştir. Çalışmada WTO'dan bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz kuruluşundan bu güne kadar her iki yılda bir düzenlediği bakanlar konferanslarının

gündem konularına da direk kaynağından alıntı yapılarak yer verilmiş ve günümüz dünya ticaret sisteminin dünden bugüne kadar neler yaşadığı ve bununla orantılı olarak gelecekte bizleri nelerin beklediğı hakkında genel bir izlenim verilmesi amaçlanmıştır.

Sonuç olarak, bu araştırmayı yaparken dünyanın artık geri dönülemez bir şekilde küreselleşmeye devam ederken hem bu süreç hakkında hem de bu süreçteki WTO sisteminden ne gibi izlenimler elde edildiğine ve araştırma sonucunda şahsi olarak nasıl bir neticeye varıldığı anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

Bugün günlük kelime dağarcığımıza eklenmiş olan küreselleşme kavramının daha yakından incelendiği birinci bölümde kavramın anlamı üzerinde özellikle durulmuştur. Konunun özü gereği küreselleşme kavramı, bu konuya olan yaklaşımlar, tarihi, gelişimi ve gelişimine katkı sağlayan kuruluşlar incelenmiştir.

1.1. Küreselleşme Kavramı

Türkçe’ye aktarılırken “küreselleşme” olarak geçen “globalization” terimi ilk defa İngiliz iktisatçı W. Foster 1833 yılında yazdığı dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımı konulu makalesinde kullanmıştır.¹ Bunun yanı sıra 4 Nisan 1959 tarihle The Economist dergisinde de küreselleşme kavramı kullanılmıştır.² Bir başka kaynağa göre ise terimi ilk defa 1960’ların başında M. McLuhan, medya ve teknolojinin dünyayı küçültmesi konusunu ele aldığı “Understanding Media” adlı eserinde “global village” yani “global köy” tabiri ile kullanmıştır.³

Küreselleşme kavramı ilk ortaya çıktığı zamandan bu zamana kadar akademik ve popüler literatürde, bir süreci, bir durumu, sistemi, gücü ve dönemi tanımlamak için kullanılmıştır.⁴ Bugün ise en yaygın ve en çok kullandığımız kavramlardan biri

---

¹ Fevzi Devrim ve Ahmet Atalay, “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasalarının Gelişimi ve Kamu Müdahalesi”, **Prof. Dr. Nezihe Sönmez’e Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Yayını, İzmir, 1997, s.212.
John Naisbitt, **Global Paradoks (Büyüyen Ekonominin Güçlenen Küçük Oyuncuları)**, çev. Sinem Gül, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994, s.5.

² Murat Ali Dulupçu, **Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Haziran 2001, s.20.

³ Mehmet S. Aydın, “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, der. Ali Yaşar Sarıbay, vd., Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.11.

Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.7.

⁴ Muhittin Adıgüzel, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Kitap, Ankara, Nisan 2011, s.9.

olmasına rağmen tek bir tanıma indirebilmek oldukça güçtür, çünkü küreselleşme; çok boyutlu bir kavram olmasının yanı sıra tüm bu boyutların karşılıklı etkileşiminden de şekillenmektedir.⁵ Öyle ki; küreselleşme kavramıyla ortak yanları bulunmasına rağmen farklı kavramlar olan,

- Uluslararasılaşma (Internationalization)
- Liberalleşme (Liberalization)
- Evrenselleşme (Universalization)
- Batılılaşma veya Modernleşme (Westernization veya Modernization)
- Coğrafyasızlaşma (Deterritorialization)

Kavramları, küreselleşme kavramı yerine veya karşılığı olarak kullanılabilmekte ve bu kavramların hepsi de ayrı ayrı küreselleşmenin unsurlarını oluşturmaktadır.⁶

Küreselleşme; Latince de yuvarlak, toparlak, küre anlamına gelen “globus” kelimesinden gelmektedir İngilizce de ise “global” sözcüğü toplu, top yekün, bütünü kapsayan, hepsini içeren anlamına gelmekte, buradan türeyen “globalization” kelimesi ise “dünya çapında” anlamında küreselleşme teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır.⁷ Süleyman Nyang’ın ifadesiyle de bu biraz kelimenin kökeninden gelmektedir. İngilizcedeki “globe” ve “world” kelimelerinin ikisi de dünya anlamına gelmekte ve bu durum küreselleşme terimini; kendimizi, toplumları, kültürleri ve dünyanın geriye kalan bütünü nasıl algıladığımızı etkileyen faktörleri ve hareketleri ifade etmek için kullandığımız bir kavram haline getirmiştir.⁸

---

⁵ Fırat Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.32, s.25. (Çevrimiçi) www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf (Erişim tarihi: 24.10.2014)

⁶ Adıgüzel, **a.g.e.**, s.10.

Jon Aart Sholte, **Globalization, a Critical Introduction**, Palgrave Publishers, New York, 2005, s.16-17.

⁷ Yalçın Yusufoglu, **Küreselleşme – Emperyalizm**, Belge Yayınları, İstanbul, 2005, s.31.

⁸ Süleyman Nyang, “Globalleşmenin Kavramlaştırılması”, (çev.) Havva Karakaş Keleş, **Globalleşme Bir Aldatmaca Mı?**, İnkılab Basım Yayım Organizasyon, İstanbul, Mart 2002, s.11.

Bir kavram olarak olmasa da bugünkü küreselleşme kavramına en yakın ifadeyi 167 yıl önce 1848’de Karl Marx ve Friedrich Engels “*Komünist Manifesto*”da kullanmıştır denebilir:⁹

“Ürünleri için durmadan genişleyen bir pazara gerek duyması burjuvaziye yeryüzünün dört bir bucağına salar. Her yere yuvalanmak, her yere yerleşmek, her yerle bağlantılar kurmak zorundadır burjuvazi. Burjuvazi dünya pazarını sömürerek bütün ülkelerdeki üretim ve tüketime kozmopolit bir nitelik kazandırmıştır. Burjuvazi sanayinin üzerinde durduğu zemini ayaklarının altından çekip alarak gericiyi büyük bir yasa boğmuştur. Köhne ulusal sanayiler yıkılmıştır ve günden güne yıkılmaktadır. Bunların yerini, kurulmaları bütün uygar uluslar için ölüm kalım sorunu haline gelen yeni sanayiler, artık yerli hammaddeleri değil de en uzak yerlerden getirilen hammaddeleri işleyen ve ürünleri yalnızca ülke içinde değil, aynı zamanda bütün kıtalarda tüketilen sanayiler almaktadır. Ülke içinde üretilen malların karşılayabildiği eski ihtiyaçların yerini uzak ülke ve iklimlerin ürünlerini zorunlu kılan yeni ihtiyaçların aldığı görülmektedir. Eski yerel ve ulusal kendi kendine yeterliliğin ve içe kapanıklığın yerini çok yönlü ilişkiler, ulusların çok yönlü karşılıklı bağımlılığı almaktadır. Üstelik yalnızca maddi üretimde değil, zihni üretimde de. (...) Burjuvazi bütün üretim araçlarının hızla iyileşmesi, iletişimin son derece kolaylaşması sonunda bütün ulusları, hatta en barbarlarını bile uygarlığın bağrına çekiyor.”¹⁰

Marx ve Engels’in de değindiği gibi teknoloji ve iletişimde meydana gelen büyük ilerlemelerin etkileyip yönlendirdiği süreçler de küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bilginin, hammaddenin, mal ve hizmetlerin artan şekilde uluslararası dolaşım ve paylaşımına girmesi sadece 20.yy’ın şahit olduğu bir gelişme değildir. Ancak 1980’li yıllardan sonra ekonomik ilişkiler iyice yaygınlaşmış, ideolojik farklılıkları temel alan kutuplaşmalar çözülmüş, dünya

---

⁹ Kudret Bülbül, **Zor ve Rıza Küreselleşmeler Arasında Türkiye**, Küre Yayınları, İstanbul, Nisan 2009, s.23.

¹⁰ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, (çev.) Nail Sathıgan ve Tektaş Ağaoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, Ocak 2014, s.44.

çapında bir liberalleşme sürecine girilmiş, kültürler, inanç ve idealler sınırları aşarak daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır.¹¹

Buradan hareketle küreselleşmenin genel bir tanımını yapacak olursak kısaca; ulusal (yerel) unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal (yerel) hale gelmesidir diyebiliriz, ancak bu tanımını yaparken küreselleşmenin esas olarak ekonomik bir olgu olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Yani ekonomik olarak küreselleşmeyi kısaca; “*ticaretin, üretimin, yatırımın, finansal faaliyetlerin, teknolojinin, ekonomik sistem ve ideolojilerin uluslararası sürecidir*” diye tanımlayabiliriz.¹² Bir başka deyişle de serbest ticaretin önündeki yapay engellerin kaldırılmasıdır diye yorumlanabilir.¹³ Ancak bu tanımlar küreselleşmeyi tam olarak ifade etmek için eksik ve yetersiz kalmaktadır, çünkü en basit anlamıyla küreselleşme karşılıklı bağlantılılığın genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasına gönderme yapıyor olsa da ek bir takım değişlere gerek duymaktadır. Eski ve yeni tüm tartışmalardaki tanım bolluğuna rağmen tam olarak neyin küresel olduğunu belirlemeye yönelik çabalar var olan literatürde yetersizdir.¹⁴ Küreselleşmenin yapısı ve boyutu sebebiyle de tüm görüşleri burada irdelemek mümkün değildir ancak uluslararası ve yerel kuruluşların küreselleşme tanımını ve küreselleşmeye ilişkin belli başlı yaklaşımlara bu çalışmada mümkün olduğu kadar değinilmeye çalışılmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization For Economic Cooperation and Development – OECD)’ye göre küreselleşme farklı ülkelerin üretim ve pazarının her geçen gün artan bir hız ve derinlikle birbirlerine bağımlı hale

---

¹¹ Yusuf Erbay, **Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri**, T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, 1996, s.3.

Deniz Ülke Arıboğan, **Güç ve Global Sistemde Rol Oynayan Faktörler**, I.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993, s.54.

¹² Bülent Günsoy, **Küreselleşmenin Ölçümünde Sistemik Yaklaşımlar**, İmaj Yayıncılık, Ankara, Ocak 2006, s.8.

¹³ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (çev.) Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul, Kasım 2002, s. 31.

¹⁴ David Held, vd., “Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, Phoenix, Ankara, Haziran 2014, s.88.

gelmesini ifade eden bir süreçtir. Bir diğer anlamda mal, hizmet, sermaye ve teknolojinin hareketliliğine dayanan ticaretin sınırlarını aşma arzusudur.¹⁵

Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF);’in tanımına göre küreselleşme “*buluşların ve teknolojinin hızla ve geniş bir alana yayılmasıyla dünya genelinde ekonomilerin özellikle de ticari ve mali kaynaklı artan bütünleşmesini ve ülkeler arasındaki artan bağımlılığı ifade eder.*”¹⁶

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu’nun Küreselleşme Raporu’nda ise; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel değerlerin ulusal sınırları aşarak tüm dünyaya yayılması olarak nitelendirilmiştir.¹⁷

Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization – WTO)’nun tanıma göre ise de küreselleşme; piyasa kapitalizminin hızla genişlemesinin tarihsel evrimi olup teknolojiye son gelişmelerin ekonomiyi ve toplumsal güçleri yeni bölgelere yayarak toplumları temel olarak dönüştürmektir. 2005 ve 2013 yılları arasında WTO’nun genel müdürlüğünü yapmış olan Pascal Lamy 30 Ocak 2006 yılında Şili’de yaptığı konuşmasında “*Bugün küreselleşmenin ve artan serbest piyasanın olumsuz sonuçlarından çok olumlu sonuçlarından bahsedebiliyoruz.*” demiştir.¹⁸

1.2. Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar

Pascal Lamy’nın görüşüne katılanlar olduğu gibi katılmayanlar ve bu konu hakkında iyimser yaklaşan ekonomistler de vardır. Bu ekonomistleri küreselleşmeyi

---

¹⁵ Mehmet S. Aydın, **a.g.m.**, s.14.
Saribeyoğlu, **a.g.e.**, s.8.

¹⁶ IMF, **Globalization Threat or Opportunity?**, 2002, (Çevrimiçi)
<http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200to.htm#II> (Erişim tarihi: 26.10.2014)
Necmettin Özerkmen, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2004, s.135.

¹⁷ DPT, **Küreselleşme: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000, s.3. (Çevrimiçi)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/114/oik565.pdf> (Erişim Tarihi: 26.10.2014)
Saribeyoğlu, **a.g.e.**, s.9.

¹⁸ WTO, dönemin genel müdürü olan Pascal Lamy tarafından “Humanising Globalization” konulu konuşma, Şili: 30 Ocak 2006 (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/news_e/sppl_e/sppl16_e.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2014)

tanımlamaları ve yaklaşımları açısından David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Peraton üç farklı görüş altında toplamıştır; aşırı küreselleşmeciler (*hyperglobalist*), küreselleşme karşıtları (*skeptical*) ve dönüştürücüler (*transformationalist*).¹⁹

1.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Aşırı küreselleşmeciler de kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadır; olumlu yaklaşan neoliberaler ve olumsuz yaklaşan neomarksist veya radikaller.²⁰

Olumlu yaklaşan neoliberaler ulus-devlet anlayışının küreselleşmenin artmasıyla birlikte önemini kaybaldığını savunurlar. Onlara göre artık piyasalar hükümetlerinden ve devletlerinden bağımsız olarak daha güçlü hale gelmiş ve onların yerini almışlardır.²¹ Küresel ekonomide kaybedenler olduğu gibi kazananlar da vardır çünkü bütün ülkelerin belli başlı mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü vardır ve özelden genele bakıldığında dünya ekonomisi eskisine göre daha fazla avantaja sahip olduğu görüşünü savunurlar.²² Dünya ile iktisadi anlamda birleşmek ve bahsettiğimiz karşılaştırmalı üstünlükler konusunda uzmanlaşmış ticareti buna göre yapmak Russell David Roberts'ın ifadesiyle “*zenginliğe giden yolu*” ima

---

¹⁹ Kürkçü'nün çalışmasında da bu başlıklara ayırınların Held ve McGrew olduğu söylenmektedir. Özerkmen, **a.g.m.**, s.136.

Oğuz Kaymakçı, Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açısından Küreselleşmeye Giriş, **Küreselleşme Üzerine Notlar**, (ed.) Oğuz Kaymakçı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat 2007, s.6.

Cengiz Bahçekapılı, **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet Türkiye'nin Küresel Politik İktisadı**, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s.10.

Veysel Bozkurt, “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, der. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul, Ekim 2000, s.18.

Duygu Dumanlı Kürkçü, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Nisan 2013, C.3, S.2, s.5. (Çevrimiçi) http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2_files/tojdac_v03i201.pdf (Erişim tarihi: 31.10.2014)

²⁰ Bozkurt, **a.g.m.**, s.19.

Oğuz Zengingönül, **Küreselleşme Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, İzmir, 2007, s.18.

²¹ Bozkurt, **a.g.m.**, s.20.

Bülent Günsoy, **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2006, s.18.

Kürkçü, **a.g.m.**, s.5.

²² Nurdan Aslan, “Ekonomik Küreselleşme: Tarihi Boyutları ve Sonuçları”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Küçük Ahmetoğlu, Hamza Çeştepe, ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Yayınları, Bursa, 2013, s.9.

Bahçekapılı, **a.g.e.**, s.11.

etmektedir.²³ Küreselleşme süreci birbiriyle bağlantılı birçok alanı kapsıyor olmasına rağmen küreselleşmenin kavramsallaştırılması pazar ekonomisi merkezli liberal ideolojinin tekelindeymiş gibi görünmektedir.²⁴

Aşırı küreselleşmeciler genel olarak küreselleşmenin Batı'daki güçlü toplumsal örgütlerin çıkarlarına hizmet ettiğini reddetmiyor bunun yanı sıra modern toplumsal örgütlenmedeki yapısal değişimleri yansıttığını da vurguluyorlar.²⁵

Olumsuz yaklaşan neomarksistler veya radikaller de küreselleşme eğiliminin sadece küçük orta sınıf elitine hizmet ediyor olmasından dolayı rahatsızdır.²⁶ Ayrıca bu gruba göre küreselleşme günümüz baskıcı kapitalizminin temsilcisidir. Küreselleşme pek çok ülkede ülkenin kontrolünü devletlerden alıp çok uluslu şirketlere, yatırımcılara ve kuruluşlara bırakmıştır. Bu ülke içinde refahın düşmesine ve birçok insanın olumsuz şartlarda yaşamasına sebebiyet vermektedir. Küreselleşme ile sendikalar çökmekte, işsizlik ve dışlanma artmakta bununla birlikte hem ülke hem uluslararası düzeyde eşitsizlik de artmakta bu durum kültürel belirsizliklere, çatışma ve şiddet olaylarına yol açmaktadır.²⁷

1.2.2. Küreselleşme Karşıtları

Küreselleşme karşıtları olarak bilinen kuşkucular da küreselleşme kavramının direk kendisine şüpheli olarak yaklaşmaktadır. Aslında küreselleşme kavramını tanımlarken kullanılan yolların çoğunun küresel için belli bir mekanı referans göstermekte başarısız olduğunu bunun yanı sıra da belirtilen alanın, kavramın deneysel olarak işler hale getirilemeyecek kadar geniş olduğunu ve bugünün

---

²³ Mustafa Acar, "Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi Fırsat mı?", **Liberal Düşünce Kış- Bahar 2002**, 2002, Y.7, S..25-26, s.21.

Mehmet Kaya, "Küreselleşme Yaklaşımları", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2009, S.13, s.5. (Çevrimiçi)

http://www.zgefdergi.com/Makaleler/682672343_13_01_Kaya.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2014)

²⁴ Davut Ateş, "Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu?", **Dicle Üniversitesi Dergisi**, 2006, S.7, s.26-27.

Kaya, **a.g.m.**, s.4.

²⁵ Kürkçü, **a.g.m.**, s.4.

²⁶ Günsoy, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.18.

²⁷ **a.g.e.**

Aslan, **a.g.m.**, s.9.

dünyasını anlatmak için eksik bir tanım olduğunu iddia ederler.²⁸ Kuşkucular, küreselleşme olgusunun çok abartıldığını bunun aslında yeni bir süreç olmadığını, geçmişteki küreselleşme eğilimlerinin daha güçlü olduğunu öyle ki 19.yy'da insanların pasaport dahi kullanmadığını savunurlar.²⁹

Kuşkucular da neomarksist düşünürler gibi küreselleşmenin kapitalizmin yeni bir işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik bir emperyalizm olduğunu söylerler, hatta bazı yazarlar neomarksistleri küreselleşme karşıtları başlığı altında anlatmayı uygun görmüşlerdir.³⁰ Kuşkuculara göre küreselleşme sosyal devleti yıkarak ve devleti küçülterek kar maksimizasyonunu hedefleyen çok uluslu şirketlerin hakimiyeti ellerine almaya çalıştıkları bir olgu değil, ideolojik bir kavramdır ve bölgeselleşme de küreselleşmenin bir ara durağı değil alternatifidir.³¹ Çünkü Amerika, Japonya ve Batı Avrupa devletleri bütün gücünü korumaktadır, bu yüzden küreselleşme ulus üstü karşı konulamaz bir güç değil tamamen devletin kabul ve desteğine bağlıdır. Dünya ticaretinin de çoğunun bu gelişmiş devletler arasında yapılmakta olduğundan küreselleşme yerine uluslararasılaşma kavramının kullanılması daha doğru olacaktır derler.³²

Aşırı küreselleşmeciler ve küreselleşme karşıtları arasında ve kendi içlerinde ciddi farklar olmasına rağmen iki tarafında da hem fikir olduğu konular vardır;

- Her toplumda farklı ve değişken sonuçlar göstermiş olsa da son birkaç on yıllık dönemde ekonomik karşılıklı bağımlılık açısından önemli gelişmeler olmuştur.
- Uluslararası rekabet eski hiyerarşileri sarsmakta ve refah, güç, imtiyaz ve bilgi açısından yeni eşitsizlikler yaratmaktadır.

---

²⁸ Aslan, **a.g.m.**, s.9.

David Held ve Anthony McGrew, "Giriş Büyük Küreselleşme Tartışması", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, Phoenix, Ankara, Haziran 2014, s. 11.

²⁹ Günsoy, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.18.

Bozkurt, **a.g.e.**, s.21.

³⁰ Kaya, **a.g.m.**, s.7.

Acar, **a.g.m.**, s.21.

Sezgin Kızılcıkelik, "Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme", **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı:6, Ocak 2002, s.15-16.

³¹ Aslan, **a.g.m.**, s.9.

³² Günsoy, Küreselleşme... **a.g.e.**, s.19.

Bozkurt, **a.g.m.**, s.18-26.

Oğul Zengingönül, **a.g.e.**, s.19.

- Genetiği değiştirilmiş organizma (GDO)'lı ürünlerin yaygınlaşması, kitle terörü, kara para aklama gibi bölge ve sınır ötesi sorunlar daha ön plana çıkarak ulusal yönetimlerin geleneksel rollerinin, işlevlerinin ve kurumlarının sorgulanır hale gelmesini sağlamıştır.
- WTO gibi küresel ve bölgesel uluslararası yönetimlerde genişleme yaşanmaktadır. Bu nasıl bir dünya düzeni yaratıldığını ve bu düzenin kimin çıkarlarına hizmet edeceğine dair önemli soruları beraberinde getirmiştir.
- Tüm bu gelişmeler, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler hakkında yeni düşünce biçimleri edinilmesini gerektirdiği gibi siyasetçilerin ve karar alıcıların da etkin siyasal düzenlemeler ve demokrasinin geleceği üzerine yaratıcı fikirler geliştirmesini gerektirmektedir.³³

1.2.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler ise küreselleşme karşıtı ve aşırı küreselleşmeci yaklaşımlardan temel olarak iki noktada ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi küreselleşmenin tek sebebinin piyasa olmadığı, ikincisi ise bu sürecin sonuçlarının kesin bir şekilde hesaplanamaz olduğudur.³⁴ Ayrıldıkları en önemli nokta ise; dönüşümcülerin yerel hükümetlerin otoritelerinin yeniden yapılandırıldığını iddia etmeleridir. Yani hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını hem de küreselleşme karşıtlarının “hiçbir şey değişmedi” tezini reddederler.³⁵ Dönüşümcülere göre küreselleşme modern toplumları ve dünyadaki düzeni yeniden şekillendiren siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmelerin ve değişimlerin arkasındaki ana siyasal güçtür.³⁶

Dönüşümcülerin küreselleşme tanımlamalarında ekonomik boyutu ön plana çıkar ya da çıkarılır. Küreselleşmeyi temelde liberalizme dayanan; dünya pazarının

---

³³ Held ve McGrew, **a.g.m.**, s. 53.

³⁴ Bahçekapılı, **a.g.e.**, s.13-14.

³⁵ Şengül Hablemitoğlu, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Haziran 2004, s. 24.

³⁶ Günsoy, Küreselleşme... **a.g.e.**, s.19.

Bozkurt, **a.g.m.**, s.22.

Zengingönül, **a.g.e.**, s. 19-20.

finans, sermaye, üretim ve kaynak kullanımı açısından teknolojinin de sayesinde entegrasyonu, olarak tanımlarlar.³⁷ Bunu Anthony Giddens şu şekilde ifade etmektedir;

“Şunu hiç şüphe etmeden söyleyebilirim; yaşamakta olduğumuz küreselleşme, birçok açıdan sadece yeni değil aynı zamanda devrimcidir. Ben şüphecilerin ve radikallerin küreselleşmenin ve küreselleşme sonuçlarının ne olduğunu anlamadıklarına inanmıyorum. Her iki grup da bu fenomeni tamamen ekonomik kapsamda görüyor. Bu bir hatadır. Küreselleşme iktisadi olduğu kadar siyasi, teknolojik ve kültürelidir.”³⁸

Bu üç görüş arasındaki temel farklılıklar, olgulardan çok temsil ettikleri dünya görüşlerinden kaynaklansa da³⁹ tartışmaların gündeme getirdiği siyasal sorunlar hayati öneme sahip olup ciddi bir ilgiyi hak etmektedirler.⁴⁰ Bu siyasal sorunları irdeleyebilmek için önce küreselleşme kavramındaki bugünün tartışmalarını yaratan unsurları ve tarihi gelişimini de incelemek gerekmektedir.

1.3. Küreselleşmenin Unsurları

Küreselleşme sürecinde meydana gelmesinde etkili olan unsurları üç temel başlık altında toplarsak;

- Ekonomik gelişmeler
- Siyasal gelişmeler
- Teknolojik gelişmelerdir diyebiliriz.⁴¹

Dış ticarete ve sermaye hareketlerinde yaşanan serbestleşme ve iş gücünün serbest dolaşımı, ekonomik entegrasyonlar gibi dünya ticaret tarihinde zamanla

---

³⁷ Dulupçu, **a.g.e.**, s.12.

Kaya, **a.g.m.**, s.11.

³⁸ Murat Yalçınan, “Üçüncü Yol: Küresel Çağın İdeolojisi Olabilir Mi?”, **Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye**, ed. Murat Yalçınan, Buke Yayınları, 2000, s.45-80.

³⁹ Ali Esgin, “Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005, C.25, S.2, s.190.

Kürkçü; **a.g.m.**, s.9.

⁴⁰ Held ve McGrew, **a.g.m.**, s.53.

⁴¹ Nusret Ekin, Küreselleşme ve Gümrük Birliği, **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, İstanbul, 1999, s.50.

olgunlaşan faktörler küreselleşmenin yaygınlaşmasında etkin rol oynayan ekonomik gelişmelerdir.⁴² Ayrıca 20.yy'ın en önemli ekonomik gelişmelerinden biri olan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)'in uluslararası düzeyde entegrasyon oluşturmaları da küreselleşmenin yayılmasında önemli bir faktördür.⁴³

Dünya siyaset tarihinde meydana gelmiş olan bütün savaşlar, yapılmış anlaşmalar verilmiş ve alınmış ayrıcalıklar ve ekonomik entegrasyonların da yaratmış olduğu kültürel etkileşimlerin hepsi ve bunların sonuçları da küreselleşmenin yayılmasındaki siyasal gelişmeleri oluşturmaktadır.

Küreselleşmeyi oluşturan teknolojik gelişmeler ise tekerleğin icadından sonra ilk aracın yapılarak ticarete ulaşım aracı olarak ilk kullanılmasından, tekne, buharlı makine, motorlu araçtan iletişimde kullanılan telgraf, telefon ve faks gibi araçların icat ve gelişiminden bugün e- ticaret yaparken kullandığımız her türlü teknoloji ve onların yarattığı etkilerin sonuçlarıdır diyebiliriz.

Tüm bu unsurların önemini ve gelişimini küreselleşmenin tarihini incelerken daha detaylı ve kapsamlı olarak ele alınmıştır.

1.4. Tarihi Gelişimi

Küreselleşmenin kavramını açıklamaya çalışırken karşılaştığımız farklı yaklaşımlar gibi küreselleşmenin tarihini açıklarken de çok farklı yaklaşımlarla karşılaşmaktayız, bunun sebebinin dünyanın, düşünürler ve siyasal iktidarlar tarafından farklı zamanlarda farklı algılanışının örneği olduğu varsayılabilir.⁴⁴ Küreselleşmenin ne zaman başladığının tespitini yapmak mümkün değildir. Bazen tarihi anlatırken de, altında yatan gerçek anlamın içeriğini hayal gücü sağlar. Nayan Chanda da küreselleşmenin tarihini anlatmaya başlamak için masal başlangıç

---

⁴² Kaymakçı, **a.g.m.**, s.11-16.

⁴³ Aslan, **a.g.m.**, s.12.

⁴⁴ İbrahim Serhat Canpolat, **Küreselleşen Dünya ve Türkiye Aşkın Değerler, Kurumlar ve Politikalar Açında İlişkiler, Sorunlar**, Vipaş, Bursa, 2002, s.7.

hikayesi olan “bir zamanlar” ifadesinden daha uygun bir cümle yoktur der.⁴⁵ Bu durumun en büyük sebebi ise küreselleşmenin başlangıcının bilinmiyor oluşudur.⁴⁶

Küreselleşme düşüncesinin tarihi Antik Yunan’da Helenistik okullar içinde Stoacıların insanların eşitliği ve evrenselliği anlamı tartışmalarına kadar uzanmaktadır.⁴⁷ Tarih boyunca insan topluluklarında bir genişleme hareketi olmuş ve buna bağlı olarak da sosyal organizasyonların boyutlarında artış gözlenmiştir. Burada bahsedilen altı bin yıl önceki Mezopotamya şehir devletleri, iki bin yıl önceki Roma İmparatorluğu, 1000’li yıllardaki İslam dünyası, 1500’lü yılların Avrupa’sı ve zamanın deve ticaretinden bugünün e-ticaretine kadar uzanan geniş ve uzun bir dünya tarihidir.⁴⁸ Ancak küreselleşmenin bu tarihsel dönemler içerisinde zamanla farklılaşmış olabileceği ihtimalini de unutmamak gerekmektedir.⁴⁹ Böylesi geniş kapsamlı bir araştırma da bu çalışma için oldukça ağır ve konunun özünden saptırıcı olacağı kanısıyla; küreselleşmenin tarihsel gelişimi 1870’lerden günümüze kadar olan dönemi göz önünde bulundurarak irdelenmiştir.

DPT raporunda küreselleşmenin, modernizm ve kapitalizmle yaşıt olduğunu ve Columbus’un 1492’de Amerika’yı keşfetmesiyle başladığını⁵⁰ söylese de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) küreselleşme sürecinin gelişimini 1870’ten başlayarak günümüze kadar gelen dönem olarak almış ve bunu dört ayrı başlık altında toplamıştır.

- İlk küreselleşme dönemi: 1870 – 1914
- Ulusçuluğa geri dönüş: 1914 – 1945
- İkinci küreselleşme dönemi: 1945 – 1980
- Yeni küreselleşme dönemi: 1980 ve sonrası⁵¹

---

⁴⁵ Nayan Chanda, **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, Kasım 2009, s.1.

⁴⁶ Vural Savaş, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.1.

⁴⁷ Rukiye Akkaya, “Küreselleşmenin Modern Devlete Etkisi”, **Genel Kamu Hukuku**, der. Mehmet Akad ve Bihterin Vural Dinçkol, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.174.

⁴⁸ George Modelski, “Küreselleşme”, **Küreselleşme Temel Metinler**, der. Kudret Bülbül, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.155.

⁴⁹ Held, vd., **a.g.m.**, s.90.

⁵⁰ DPT, **a.g.m.**, s.4-5.

⁵¹ Aslan, **a.g.m.**, s.10.

1.4.1. İlk Küreselleşme Dönemi

Birinci küreselleşme döneminde, Batı Avrupa ülkelerinin yeni keşiflerle kazandığı kolonilerden elde ettikleri hammaddelerin ve ara maddelerin yeniden mala dönüştürülüp çevre ülkelere satılmasıyla oluşturulan bir klasik sömürgecilik ekonomisiydi.⁵² Serbest ticareti kurda kuzu emanet etmek gibi gören korumacılar Amerika İç Savaşı'ndan sonra Amerika'da ki gümrük vergisi oranlarını %47 olarak belirlemiş⁵³ ve Avrupa'da Amerika'yla aynı stratejiyi izlemiştir.⁵⁴ Ancak bir yandan korumacı politikalar hızla yayılırken bir yandan da 1870'te Çarlık İmparatorluğu'nun batısındaki Avrupa serbest ticaret bölgesi haline getirilmiş, buna istekli olmayan Osmanlı İmparatorluğu, Çin ve Japonya'ya baskı ve savaş ile pazarlarını açmaları sağlanmıştır.⁵⁵

1832'de Morse'un telgrafi icat etmesiyle birlikte bütün Atlas Okyanusu'na telgraf kablosu döşenmiştir ve bu durum bütün dünyada günlük gazetenin okuyuculuğunu arttırmıştır. Julius Reuter'un 1851'de ilk haber ajansını kurmasından 10 yıl sonra 6 kıtada oluşturduğu muhabirler ağıyla dünyadaki güncel olayları daha hızlı takip edebilmiştir.⁵⁶

İlk dünya fuarı olma niteliğini taşıyan organizasyon Londra Uluslararası Sergisi 1851 yılında Londra'da düzenlenmiştir. Bu fuarla birlikte dünyanın birçok ülkesi ilk defa bir araya gelmiş, sosyal, ticari ve ekonomik durumlarını sergilemiş ve ilk defa ticari rekabeti uluslararası boyuta taşımışlardır.⁵⁷ Bunu takip eden yıllarda 1896'da Hertz ve Popoff'un buluşlarını geliştiren Marconi, esas itibariyle Nicola Tesla'nın buluşu olan kabloya ihtiyaç duymadan sinyallerle iletişim olanağı sağlayan radyo ve

---

⁵² Yüksel Ülken, **20.Yüzyılda Dünya Ekonomisi: Günümüzün İktisadi Sorunları ve Başlıca Tahlil Aletleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992, s.44.

⁵³ Rene Sedillot, **Değiş Tokuştan Süpermarkete**, çev. Esat Nermi Erendor Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s. 317.

⁵⁴ **a.g.e.**, s.319.

⁵⁵ **a.g.e.**, s.332.

⁵⁶ Adıgüzel, **a.g.e.**, s.61.

⁵⁷ H. Evren Erdin ve Oya Kokum, "Dünya Fuarı Olarak EXPO'yu İzmir'de Düşünmek", **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Planlamacıları Odası Planlama Dergisi**, 2006, C.3, s.60. (Çevrimiçi) http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/4015b7f368e6b48_ek.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2014)

telsizi dünyaya tanıtması⁵⁸ sonraki yüzyıllarda gerçekleşecek olan büyük ilerlemelere de zemin hazırlamıştır. Tüm bu gelişmeler basının kambiyo kurlarını ve borsa alım satımlarını tüm dünyaya iletmelerini dakikalara indirince finans ve ticaretin yüzünü değiştirdi.⁵⁹

Amerikan ve Avrupa firmaları 1870 ve 1914 yılları arasında buharlı gemiler ve demiryolu taşımacılığının gelişmesi ile Londra merkezli bir ticaret ağı oluşturmaya başlamıştır. Küresel ekonomi gereği bu yıllarda ulaştırma ve iletişim alt yapıları çok büyük boyutlarda finanse edildi ve uluslararası demir yolu taşımacılığı, posta ve telgraf hizmetleri bu yıllarda oldukça gelişti. Ticaretin önündeki engelleri kaldırmak ve ticareti kolaylaştırmak için 1870'lerden sonra bütün önemli paralar altın standardına bağlandı.⁶⁰ Tarihte uygulanmış ilk para standardı olan altın standardı, ülkelerin para birimlerini direk olarak altına bağlayan bir sabit döviz kuru sistemiydi. Altın, ülkeler arasındaki ödemeler dengesizliklerini düzenlemek ve tüm para birimlerinin bağlı olduğu bir değer ölçüsüydü.⁶¹ Kısaca; ülkelerin para değerlerinin sahip oldukları altın miktarına göre hesaplandığı bir sistemdir. Bu gelişmeler 1870 ve 1913 arası dönemde dış ticaret hacminde yıllık %3.4'lük bir artış yaratmıştır.⁶²

Osmanlı Devleti'de ilk dış borçlanmasını, yani ilk Eurobond ihracını 1850'lerde yapmış, bu tahviller en çok İngiltere ve Fransa'nın orta gelir düzeyindeki vatandaşlarınca ilgi görmüş, Osmanlı Devleti borç ödeyemeyecek duruma gelip erteleme ilan edince pek çok tahvil sahibi sokaklara dökülmüştür. Ayrıca 1860'dan itibaren aralarında dönemin hükümdarı II. Abdülhamit'in de bulunduğu pek çok zengin Osmanlı vatandaşının, Galata bankerleri aracılığıyla, Fransız ve İngiltere hisse ve tahvilleriyle oynadığı bilinmektedir.⁶³

---

⁵⁸ Robert Uth, **Tesla: Master of Lightning**, New Voyage Communications, 2000
Jill Jones, **Empires of Light: Edison, Tesla, Westinghouse and the Race to Electrify the World**, Random House, New York, 2003, s.335.

⁵⁹ Adıgüzel, **a.g.e.**, s.61.

⁶⁰ **a.g.e.**

⁶¹ Lerzan İskenderoğlu, "Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü**, Haziran, 1988, s.5.
(Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4/8807tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4>
(Erişim Tarihi: 02,04,2015)

⁶² Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Mayıs 2007, s.47.

⁶³ Selim Somçağ, "Küreselleşmenin Ekonomik Anlamı", **Doğu Batı**, 2001- 2002, Y.4, S.17, s.155.

1.4.2. Ulusalcılığa Geri Dönüş

1914 yılına gelindiğinde ise artık fiyatları dış piyasalardaki fiyatlardan etkilenmeyen, mühendislik ve mesleki becerileri dışarıdan ithal edilmeyen bir yer neredeyse yok gibiydi.⁶⁴ Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla dışa kapalı bir ekonomi akımı oluşmuştur. Bu da aslında savaşın verdiği milliyetçi duygular göz önünde bulundurulursa oldukça olağan bir durumdur denebilir.⁶⁵

Tesla'nın buluşuyla 1896'larda ortaya çıkan kablosuz iletişim gelişerek 1906'da ilk kablosuz iletişimin kurulmasına olanak sağlamıştır.⁶⁶ Alman bilim adamı Konrad Zuse'de 1936 yılında Z1 adında ikili sayı sistemiyle çalışan ilk mekanik bilgisayarını icat etmiştir.⁶⁷ 28 Ağustos 1922 yılında ticari radyo olarak ilk yayını bir Amerikan kanalı olan WEAF yapmış, bu gelişme hızla Avrupa'ya da yayılmıştır.⁶⁸

Dünya ekonomisi 1945'e kadar olan otuz yıl içinde her ne kadar teknolojik alanda gelişme ve ilerleme kaydetse de politika savaşlar ve korumacılık gibi faktörlerden dolayı bir önceki dönemde küreselleşme yolunda kaydettiği bütün ilerlemeleri kaybetmiştir.⁶⁹ Klasik iktisatçıların ekonomiye devletin müdahale etmemesi gerektiğini ileri sürdükleri görüşleri bırakılmış ve ağır devlet kontrolleri piyasaya hakim olmaya başlamıştır.⁷⁰ Ekonomiye 1913'ten sonra yaşanan yüksek gümrük tarifeleri, ithalat kotaları, kambiyo kontrolleri, devalüasyonlar ve ihracat teşvikleriyle ülke içindeki dengeyi sağlamaya çalışan devlet müdahaleci bir yapıya bürünmüş ve kriz tüm dünyaya yayılmıştır.⁷¹ Bununla birlikte ekonomi, Birinci Dünya Savaşı, 1917 Sovyet Devrimi ve 1930 Büyük Bunalımı ile⁷² olumsuz

⁶⁴ Ivan T. Berend, **20. Yüzyıl Avrupa İktisadi Tarihi**, çev. S. Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.344.

⁶⁵ Aslan, **a.g.m.**, s.10.

⁶⁶ Mete Yıldız, "Kamu Siyasaları Açısından Cep Telefonu Teknolojisi ve Mobil Devlet", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 1, 2006, s. 244.

⁶⁷ Muhterem Akgün ve İsmail Hakan Akgün, "Dünyada ve Türkiye'de Bilgisayar Destekli Öğretimin Tarihi Gelişimi", **2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 27-29 Nisan 2011, s.152.

⁶⁸ Ahmet Akalın, "Radyo ve Televizyon Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hukuki Düzenlemere Etkisi", (T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, 2011, s.10.

⁶⁹ Berend, **a.g.e.**, s.344.

⁷⁰ Ahmet İncekara, **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**, İTO Yayınları, İstanbul, 1995, s.35-36.

Fatma Bahar Şanlı, "Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar", **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi**, C.2, 2004, s.161.

⁷¹ Hirst ve Thompson, Küreselleşme Sorguluyor, **a.g.e.**, s.47.

⁷² Haluk Tözüm, "Küreselleşme Gerçek Mi, Seçenek Mi?", **Doğu Batı**, 2002, Y.5, S.18, s.155.

etkilenmiş ve 1950'lere kadar ki süreçte %1'den daha düşük bir artış hızı göstermiştir.⁷³

1930'da yaşanan ve Büyük Bunalım olarak anılan Amerika'nın iş gücünün dörtte birinin işsiz kaldığı ve tüm dünyayı sararak işsizlikte eşi benzeri görülmemiş bir küresel kriz yaşatan;⁷⁴ Büyük Bunalım'ın nedenleri hakkında uzlaşmaya varılmış beş altı sebep vardır. Bunlar, gelir dağılımı yetersizliği, şirketlerin mali durumları arasındaki dengesizlik, bankaların yapılanmalarındaki bozukluk, dış ödemeler dengesindeki bozukluk, ekonomi yönetiminde tecrübesizlik ve parada altın standardında ısrar edilmesi olarak sıralanabilmektedir. Birçok yazara göre Kara Salı olarak tarihe geçen 29 Ekim 1928'de meydana gelen borsa çöküşü ile aynı olay olarak değerlendirilmektedir. Ancak bunu sadece başlangıç olacağını söylemek yanlış olmayacaktır çünkü Ekim ayını takip eden günlerde borsadaki hissedarlar 40 milyar dolardan fazla zarara uğramış, 1930 yılı boyunca bazı kayıplar telafi edilmeye çalışılsa dahi yılsonunda 9000 banka iflas etmiş ve bunu en şiddetli yaşayan ülke Amerika olmuştur.⁷⁵

Büyük Bunalım Amerika'yı olduğu gibi tüm dünyayı etkisi altına almayı başarmış ve korumacı eğilimler tüm dünyaya yayılmıştır. Büyük Bunalım'ın ardından New York'un dünyanın finans merkezi haline gelmesi ise yeni bir dönemin habercisidir. Bununla birlikte elektrik alanında gelişen teknolojilerle de elektrik artık dünyayı yöneten bir güç haline gelmeye başlamıştır.⁷⁶ 1940'lı yılların ortalarından sonra başlayan Soğuk Savaş ile birlikte dünya, hem ekonomik hem de politik olarak kutuplara ayrılmış,⁷⁷ yaşanan dünya krizi ve yol açtığı politik sorunlar 1939'dan 1945'e kadar süren İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur.

---

⁷³ Hirst ve Thompson, Küreselleşme Sorgulanıyor, **a.g.e.**, s.47.

⁷⁴ Stiglitz, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s. 33.

⁷⁵ Nihat Işık ve Erhan Duman, "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Bahar 2012,C.2, S.1, s.79.

⁷⁶ Jacques Attali, **Geleceğin Kısa Tarihi**, çev. Turhan Ilgaz, İmge Yayınevi, 2008, Ankara, s.99-101.

⁷⁷ Kaymakçı, **a.g.m.**, s.10.

1.4.3. İkinci Küreselleşme Dönemi

1945 ve 1980 arası yani İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki otuz yıl ilk küreselleşme dönemi olarak ele aldığımız 1870-1913 yılları arasındaki izleri taşımaktadır.⁷⁸ İki dünya savaşından sonra dünya barışını sürekli kılmak amacıyla uluslararası ekonomik iş birliğinin sağlanması gerektiği genel olarak kabul görmüştür⁷⁹ ve bu amaçla 1944’de Amerika’da New Hampshire’in bir bölgesi olan Bretton Woods’da Birleşmiş Milletler Para Konferansı toplanmış ardından da bölgeyle aynı adı taşıyan bir anlaşma imzalanmıştır.⁸⁰ Bretton Woods Konferansında iki plan üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi Keynes Planı olarak geçen⁸¹, konferansın önemli katılımcılarından John M. Keynes’in, basit bir açıklamayla sunduğu, bir o kadar basit bir reçetedir. Buna göre; toplam talep yetersizliği ekonomik çöküşleri açıklıyordu. Bu durumda devlet politikaları toplam talebi teşvik edebilir, para politikasının etkili olduğu durumlarda devletler maliye politikalarını yönetebilir, bunu da harcamaları arttırarak ya da vergileri azaltarak başarabilirlerdi.⁸² Keynes planına göre daha karmaşık olan ikinci plan ise White Planıdır. Bu plana göre; IMF ve Dünya Bankası kurulmalı ve sabit döviz kuru sistemi oluşturularak döviz kontrollerinden uzaklaşılmalıydı. Ayrıca 5 milyar dolardan oluşan bir İstikrar Fonu ile dış ödemelerde zorluk çeken ülkelere bu fondan kaynak sağlanması planlanmıştı.⁸³ Burada amaç; iki dünya savaşının yol açtığı yıkımın ardından Avrupa’yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtarmak için finans sağlanmasıydı.⁸⁴

Savaş sonrası ekonomik düzen, sistemin kurumu olan IMF ile başlamıştır. IMF, sabit kur ve sermaye kontrolleri ile makroekonomik değerler getirmiş ancak küreselleşme süreci sadece kapitalist ülkeler ve büyük ölçüde sanayi malları ile sınırlı kalmıştır. Bunun en büyük sebebi ise yıkılan Avrupa ekonomisinden sonra

⁷⁸ Fikret Şenses, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat Mı Engel mi?”, **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.254

⁷⁹ Zeki Kartal, “GATT ve Uruguay Round: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.15, C.2, s.206.

⁸⁰ Stiglitz, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.32 – 33.

⁸¹ Nazım Öztürk, “IMF’in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 57, C.4, s. 98.

⁸² Stiglitz, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.32 – 33.

⁸³ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 417.

⁸⁴ Stiglitz, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.32 – 33.

Amerika ve Rusya'nın ekonomik ve sosyal güç olarak ortaya çıkmasıdır. Amerika kapitalleşirken Rusya'nın aksine komünistleşmeye başlaması dünyanın bir tarafını içe kapanık ve korumacı bir hale getirmiştir.⁸⁵ Ancak 1970'li yılların sonunda, aynı amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etmeye başlayan IMF ve Dünya Bankası'nın katkılarıyla neoliberal ekonomi politikaları az gelişmiş ülkelerin büyük kısmına da hızla yayılmıştır.⁸⁶

Bretton Woods Sistemi, politikacıların yerel sosyal istihdam ihtiyaçlarına odaklanmalarını sağlarken küresel ticaretin yaralarını sarıp sarmayan sığ bir taraflılıktı. Sistemin özelliği, çeşitli hedeflere takdire değer bir şekilde hizmet eden bir denge yaratmasıydı. Ticareti aksatan kısıtlamaların bir kısmı kaldırıldı; böylece hükümetlere kendi bağımsız ekonomilerini uygulama ve tercih etikleri refah devleti formunu kurma özgürlüğü verilmiş oldu. Gelişmekte olan ülkeler, kendi açılarından, kısıtlı bir dış baskıya maruz kalarak belirli büyüme stratejileri izleyebildiler. Uluslararası sermaye akışı yine de çok sınırlı kaldı. Bretton Woods Anlaşması büyük bir başarı sayılabilir çünkü sanayi ülkeleri toparlanıp zenginleşirken pek çok gelişmekte olan ülke eşi benzeri görülmemiş bir ekonomik büyüme yaşadı. Böylece dünya ekonomisi de daha önce hiç olmadığı kadar büyüdü.⁸⁷

Dünya Bankası'nın özel dış yatırımlar için tamamlayıcı, istikrarlı ve cazip bir çerçeve sunması gerekmekteydi ve savaş sonrası dönemin başlarında kendini uygun vadeli krediler vererek Avrupa'nın yeniden yapılanmasına adanmıştıktan sonra bu adanmışlığı 1950'lerden itibaren gelişmekte olan ülkelere gelişme politikalarının hayata geçmesine kaydırды.⁸⁸

Uluslararası para sistemi ve dünya sanayi üretimi alanında sağlanan işbirliği karşısında uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönünde de benzer girişimlere ihtiyacı duyulmuştu.⁸⁹ Bu sebeple Küba Havana'da 21 Kasım 1947'de başlayıp beş ay süren

---

⁸⁵ Nurdan Aslan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990, s.25-31.

⁸⁶ Özgür Öztürk ve Chris de Oliver, "Latin Amerika'da Kalkınma: Kapitalleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış", **Kalkınma ve Küreselleşme**, der. Saniye Dedeoğlu ve Turan Şubaşat, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.208.

⁸⁷ Dani Rodrik, **Akıllı Küreselleşme**, çev. Burcu Aksu, Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. xv- xvi.

⁸⁸ Kartal, **a.g.m.**, s.206.

⁸⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2009, s.220.

görüşmeler sonunca 24 Mart 1948’de elli üç ülkenin⁹⁰ temsilcisinin imzasıyla Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization – ITO)’nun kurulmasına karar verdiler.⁹¹

ITO’da devletin temel görevinin uluslararası ticarete gümrük tarifeleri ve diğer kısıtlamaları kaldırarak, dünya ticaretinin serbestleşmesi oldukça açık bir şekilde belirtiliyordu. Ancak bu durum ülkenin iç ekonomik politikalarına karışma niteliği taşımasından endişe edilerek başta Amerika olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerin yasama organları tarafından reddedilerek yürürlüğe sokulmadı. Bu durum ITO’nun kuruluşunu iptal etse de ülkeler hala dünya ticaretinin serbestleşmesine büyük ilgi duyuyorlardı. Bu sebeple ITO’nun kuruluş görüşmeleri daha başlamadan önce ülkeler kendi aralarında belirli mallar üzerinde tarife indiriminde bulunmak için birbiriyle anlaşmışlardı. Bu anlaşmanın en iyi tarafı ise imzalayan ülkelerin yasama organları tarafından oylanmasına gerek kalınmıyor oluşuydu. Nitekim Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement of Tariffs and Trade – GATT) geçici bir anlaşma olarak ortaya çıktı.⁹² 30 Ekim 1947’de İsviçre’nin Cenevre kentinde 23 ülke temsilcisi tarafından imzalanan ve 1 Ocak 1948’de resmen yürürlüğe giren GATT, dış ticaretin serbestleşmesini hedefleyen çok taraflı bir anlaşmaydı.⁹³

Dönemin Amerika Başkanı Truman 12 Mart 1947’de daha sonra “Truman Doktrini” adıyla anılacak bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında özetle; Amerika’nın Yunanistan’dan acil bir mali ve iktisadi yardım çağrısı aldığını, Yunanistan’ın varlığının komünist birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini, Yunan ordusu küçük ve zayıf olduğu için bu durumla hükümetin baş edemediğini ve Yunanistan’ın yeniden kendi kendine yeten bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan’a yardım

---

⁹⁰ Anlaşmayı imzalayan elli üç ülke: Afganistan, Avustralya, Belçika, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Burma, Kanada, Seylan, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Hindistan, Endonezya Cumhuriyeti, İran, Irak, İrlanda, İtalya, Lübnan, Liberya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Peru, Filipinler, Portekiz, Güney Rodezya, İsveç, İsviçre, Suriye, Mavera-i Ürdün, Güney Afrika, Uruguay, Venezüella, İngiltere ve Amerika’dır.

⁹¹ WTO, **Final Act and Related Documents**, New York, April 1948 (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi: 19.11.2014)

⁹² Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.220.

⁹³ Ali Turhan, “GATT ve Uruguay Round Müzakereleri Hakkında Not”, **DPT**, 1997, s.1 (Çevrimiçi) <http://www.docstoc.com/docs/109724929/D%C3%BCnya-Ticaret-%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC-WTO> (Erişim Tarihi: 20.12.2014)

edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Truman bu yardıma Yunanistan kadar Türkiye'nin de ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.⁹⁴ Uzun tartışmalardan sonra da Truman Doktrini, “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Yasası” olarak 22 Mayıs 1947’de yasallaşarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁵ Bu yasa çerçevesinde Başkan Truman’a Türkiye ve Yunanistan’a askeri uzman gönderme ve bu iki ülkeye yardım edebilmesi için 400 milyon dolar kullanabilme yetkisi verilmiştir.⁹⁶

Truman Doktrini esas itibariyle Yunanistan ve Türkiye’ye askeri yardım sağlamak amacıyla hayata geçmiştir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı olan altı yıllık savaş Avrupa’ya ağır tahribata sebep olmuş ve zaten ekonomik durumu kötü olan Avrupa’nın bütün ülkelerinin ekonomik kaynakları tükenmişti. Bu durum da Sovyetler Birliği’nin komünizm propagandasını tüm Avrupa’da yaymak için uygun bir zemin oluşturmuş ve Yunanistan’la Türkiye üzerinde de doğrudan bir etkisi vardı.⁹⁷

Sovyet Birliği’nin Avrupa’da yükselişe geçişi Soğuk Savaş döneminde olduğu Amerika’yı endişelendiriyordu. Amerikalılara göre Avrupa, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse siyasal bağımsızlığını da koruyabilirdi. Bu noktada Amerika önce İngiltere, Fransa ve Almanya’yı, sonra da tüm Avrupa’yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik işbirliği içine sokmak ve böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet Birliği’nin ilerleyişini durdurmak istiyordu.⁹⁸ Dönemin Amerika Dış İşleri Bakanı George Marshall 5 Haziran 1947’de Harvard Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada daha sonra kendi adıyla anılacak olan planın ilk sinyallerini vermiştir. Marshall konuşmasında Avrupa devletlerini iktisadi kalkınmalarını planlamak amacıyla bir araya çağırılmış ve ortak bir plan hazırlanırsa Amerika’nın da bu konuda destek ve yardımlarını esirgemeyeceğini söylemiştir.⁹⁹ Nitekim “Marshall Planı” adı alan bu teklifi görüşmek üzere içerisinde Sovyetler Birliği’nin temsilcinin de bulunduğu bir toplantı yapıldı ancak Sovyetler 2

---

⁹⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 – 1980**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 528 – 529.

⁹⁵ **a.g.e.**, s.532.

⁹⁶ A. Haluk Ülman, **Türk- Amerikan Münasebetleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991, s.105.

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1980**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1984, s.443.

⁹⁸ Oran, **a.g.e.**, s.358.

⁹⁹ Ülman, **a.g.e.**, s.116-117.

Temmuz'da toplantıyı terk etti.¹⁰⁰ Bundan on gün sonra 12 Temmuz 1947'de Paris, Fransa Dışişleri Bakanlığı binasında 16 ülke temsilcisi¹⁰¹ Amerika'nın istediği biçimde Avrupa'nın ihtiyaçlarını acilen belirlemek ve karşılamak amacıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (Conférance of European Economic Co-operation – CEEC)'ni kurdular.¹⁰²

Savaş sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanması yolunda atılan adımlara bakıldığında karşımıza büyük ölçüde birbiriyle bağlantısız birçok örgütün kurulduğu karışık bir manzara çıkar. Bu dönemde kurulan; İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Batı Avrupa Birliği (BAB), Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO), Avrupa Konseyi ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) daha sonra ki dönemin büyük bölgeselleşme hareketlerinden birine öncülük edecektir.¹⁰³

Bunların yanı sıra teknolojiye unutulmadı ve bu alanda pek çok yatırım yapılması teknolojiyi oldukça geliştirdi. 1927 yılında ilk televizyon yayını denemesi Amerika Washington'da yapılmış ancak düzenli televizyon yayınına İngiltere 1936'da Amerika ise 1939'da girmiş ve aynı sene dönemin başbakanı Franklin D. Roosevelt'in New York Dünya Fuarını açması televizyondan yayınlanmıştır.¹⁰⁴ 1955 yılında bilgisayar teknolojisinde radyo yerine transistor kullanılması, çekirdek belleğin üretilmesi ve programlama dillerinin gelişmesi ve 1958 yılında bütünleşik devrelerin kullanılmaya başlaması bilgisayarları küçülterek veri depolamaları da sağlanır hale getirilmiştir.¹⁰⁵ 1960'ların sonunda Amerika birçok üniversitesinde bir bilgisayar ağı oluşturmuş ve bu ağ üzerinde veri alışverişi sağlamak için birçok çalışma yapıyordu. Amerikan hükümetinin bir kuruluşu olan Advance Research Project Agency (İleri Proje Araştırma Ajansı – ARPA) tarafında ARPANET

---

¹⁰⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.444.

¹⁰¹ 12 Temmuz 1947'de CEEC'din kurulmasına imza atan 16 ülke; Avusturya, Danimarka, Belçika, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Fransa'dır.

¹⁰² Oran, **a.g.e.**, s.359.

¹⁰³ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s.28.

¹⁰⁴ Akalın, **a.g.m.**, s.12.

¹⁰⁵ Akgün ve Akgün, **a.g.m.**, s.52.

geliştirilmiş ve internet çalışmaları ilk olarak bu ağ ile başlamıştır diyebiliriz.¹⁰⁶ Kablosuz olarak telefon görüşmeleri de ilk defa Motorola ile 1941’de başlamış olsa dahi ticari olarak taşınabilir radyo – telefonun çıkması 1946 yılında gerçekleşmiştir.¹⁰⁷

Thomas Friedman’a göre de ikinci küreselleşme dönemi, birincisinden tam bu noktada ayrılmaktadır. Bu dönem, her ne kadar birinci dönemle ortak özellikler taşısa dahi, dünyanın tek ve küreselleşmiş bir pazar halinde birbirine kenetlenmesinin derecesi daha büyüktür. Bir diğer yenilik ise bu sürece katılan ve ondan etkilenen insan ve ülkelerin sayısıdır. 1870-1914 arasındaki dönemde küreselleşme yoğunluğunda ancak bir o kadar da gelişmekte olan ülkeleri dışarıda bırakıyordu. O günün koşullarına göre büyük olarak sayılsa da bu dönemki yoğunluğa bakıldığında bir o kadar küçüktür.¹⁰⁸ Bu büyüme oranı da bu dönemden 1980 sonrasındaki döneme geçildiğinde bir daha katlanarak artış gösterecektir.

1.4.4. Yeni Küreselleşme Dönemi

Küreselleşme süreci en yoğun olarak yeni küreselleşme dönemi dediğimiz 1980 sonrasında hissedilmiştir.

1950’lerden itibaren süren piyasalardaki Amerikan hakimiyeti ve Bretton Woods sisteminin yeniden açılmış uluslararası ekonomisi, bugüne kadar süren büyük değişimlerin kaçınılmaz ve geri çevrilemez olduğu varsayımını kabul ettirse de, uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminde ömrü kırk yıl kadar sürebildi.¹⁰⁹

Bretton Woods sisteminin çökmesiyle 1973 yılında ödemeler dengesindeki sermaye hareketlerinin serbestleşmesi başlamıştır. Bretton Woods sisteminin çökmesinin en büyük iki sebebinden biri sistemin ayarlanabilir sabit kurlara

---

¹⁰⁶ Ahmet Parlak, İnternet ve Türkiye’de İnternetin Gelişimi, (Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Bölümü Yayınlanmamış Tez) Elazığ, Temmuz 2005, s.26 (Çevrimiçi) <http://www.hasanbalik.com/projeler/bitirme/39.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2014)

¹⁰⁷ Yıldız, **a.g.m.**, s.244.

¹⁰⁸ Thomas Friedman, **Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği**, çev. Elif Özsayar, Boyner Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s.16.

¹⁰⁹ Paul Hirst ve Grahame Thompson, “Küreselleşme – Gerekli Bir Mit Mi?”, **Küresel Dönüşümler, Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. D. Held, ve A. McGrew, Phoenix Yayınevi, Ankara, Haziran 2014, s.126.

dayanması, diğeri ise doların altın ile değiştirilebilir olmasıydı. Başka bir değişle Amerika diğeri ÷lkelerin talepleri doğrultusunda getirilen doların karşılığını altın olarak ödeyeceğini taahhüt etmişti. Bu sistemin uygulanmasında bir çok sorunla karşılaşılmasına rağmen,¹¹⁰ spekülasyon sermaye hareketlerini¹¹¹ engellemek ve parasal genişlemeler üzerinde kısıtlamalar getirerek fiyat artışları üzerinde denetim sağlamak gibi büyük bir başarı elde etti. Buna rağmen Amerika'nın izlediği para ve maliye politikaları sonucunda¹¹² 1980'lerde yaşanan petrol kriziyle fiyatların artması; işsizlik artarken fiyatların yükselmesine sebep olmuştur ve Amerika'nın dış ticaret açıklarının artmaya başlamasının etkisiyle Bretton Woods sistemi çökmüştür.¹¹³

1970'lerde değişmeye başlayan siyasi yapı Batı'daki pek çok kişinin Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğunun Reagan yönetimiyle gitgide güçlendiğini düşünüyordu ancak, Sovyet Birliği'nin muhtemel sonu tüm engelleme çalışmalarına rağmen; Almanya, önce 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nı açtı ardından da 14 Ocak 1990'da tamamen yıkarak birleşti. Böylece komünizm hiç beklenmedik bir şekilde iki yıl içinde dağıldı.¹¹⁴ Bu değişme yeni küreselleşme döneminin dönüm noktası olarak da kabul edilmektedir. Ayrıca aynı düşünce 21 Kasım 1991 tarihinde Sovyetler Birliği ile iki kutuplu dünya düzeninin tarihe karıştığı gün için de söylenmektedir.¹¹⁵

Bu siyasi değişmeler ışığında yeni denge arayışları devam eden dünyada 1950'lerden itibaren yaygınlık kazanmaya başlayan bölgeselleşme hareketleri 1990'dan sonra yeni bir anlam ve önem kazandı. ÷lkeler öncelikle kendi bölgelerindeki ekonomik ilişkilerini arttırmayı, dolayısıyla kendi bölgelerini kalkındırmayı hedeflediler. Ancak burada bahsedilen bölgenin artık sadece coğrafi bir bölge olmadığını belirtmekte fayda var. Yirmi bir yıl arayla iki büyük savaş yaşayan ve oldukça yıpranan Avrupa için bölge artık sadece coğrafi bir alan değil

---

¹¹⁰ İsmail Aktürk ve Nevzat Güran, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Anadolu Matbaası Yayınları, İzmir, 1995, s.49.

¹¹¹ Spekülasyon; malın kullanımıyla ilgili olarak ortaya çıkacak yaradan değil, geçerli olan bir fiyattaki değişim umudundan kaynaklandığında, ileri bir tarihte yeniden satış/alış niyetiyle alınması/satılması işlemidir. (Direk alıntı: İsmail Mazgit, "Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Y.44, S.512, Ekim 2007, s.8.)

¹¹² Aktürk ve Güran, **a.g.e.**, s.49.

¹¹³ Aslan, **Ekonomik...**, **a.g.m.**, s.11.

¹¹⁴ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos 2014, s. 71.

¹¹⁵ Fischer Joschka, **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den Sonra Dünya ve Batı'nın Yeniden Yapılanması**, çev. Evrim Güney, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2006, s.10.

medeniyet ve kültür ortaklığını da kapsayan bir alan halini almalıydı, çünkü kültür farklılıklarının çok olduğu bir bölgesel organizasyonda askeri ittifaklar, ekonomik çıkarlar ve dolayısıyla siyasi çıkarlar birbirine ters düşecekti.¹¹⁶ Bu bölgesel organizasyonu sağlamak ise bir daha aynı savaşları yaşamamak için oldukça önemliydi.

Avrupa'yı yaptıkları anlaşmalarla 1980'lerin ortalarında Avrupa Topluluğu (AT) olarak bir birlik yapan anlaşmalar hala yetersizdi bu sebeple Avrupa Birliği'nin kuruluşunda temel taşı olan Avrupa Birliği Anlaşması (ABA)'na doğru gittiler. Avrupa Topluluğu'nu bu anlaşmaya götüren üç temel sebep vardır. Bunlardan biri Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi ve Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle Avrupa'nın siyasi yapısını tamamen değiştirmiş ve ileri derecede bütünleşme için siyasal baskılar artmıştır. İkincisi 1980'lerin ortalarında Avrupa Topluluğu'nun ekonomisi her ne kadar istikrarlı hareket etse de üye devletlerin Tek Pazarın tamamlanması için mali desteğe ihtiyacı olduğuna inanılıyor olmasıydı. Bu durum ilk önce ekonomik ve mali birliğin tamamlanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Üçüncü olarak da Avrupa ekonomisinin yeni bir krize doğru gitmekte olduğu ve vatandaşların hükümetlerin bu konuda yetersiz kalışına tepki vermesi üzerine, hükümetlerin daha ileri bir aşamada ekonomik ve sosyal bütünleşme gerçekleştirmek istemesine sebep olmuştur. Bu etkenler doğrultusunda 7 Şubat 1992'de¹¹⁷ Avrupa Birliği Anlaşması¹¹⁸ Maastricht'te üye devletlerce imzalanmış ve anlaşma tam olarak 1999'da uygulamaya konarak Avrupa Birliği'ni oluşturmuştur.¹¹⁹

Teknoloji alanında da bu yıllarda oldukça önemli gelişmeler olmuştur. Cep telefonu teknolojisi 1970'lerde başlamasına rağmen 1980'lerde Avrupa ve Amerika'da ardından 1990'larda tüm dünyada hızla yaygınlaşmıştır. Öyle ki Türkiye'de 1990 yılında bin kişiden birinin sahip olduğu cep telefonuna 2002 yılına gelindiğinde her 1000 kişiden 347'si sahip olmuştur.¹²⁰ İlk internet ağı omurgası 1986 yılında NSFNet (National Science Foundation- Ulusal Bilim Vakfı) tarafından

---

¹¹⁶ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002, s.28.

¹¹⁷ Bozkurt, Özcan ve Köktaş, **a.g.e.**, s.47.

¹¹⁸ Maastricht Anlaşması olarak da geçmektedir.

¹¹⁹ **a.g.e.**

¹²⁰ Yıldız, **a.g.m.**, s.245.

gerçekleşmiş ancak 1990 yılında ARPANET kullanımdan kaldırıldıktan sonra Amerika, Japonya ve bazı doğu ülkeleri internete katılmıştır. 1995 yılında Beyaz Saray çevrimiçi olarak internete bağlanmış, 1995 yılında web üzerinde işlem yapmayı sağlayan Netscape yazılımı kullanılmaya başlanmış, Yahoo!’da ilk arama yapılmış ve E-Bay’de ilk sanal müzayede düzenlenmiştir.¹²¹ Yine bilgisayar teknolojisinde 1980’lerde IBM’in bilgisayar teknolojisini ilerlemesi, Pascal ve C dillerinin gelişmesi, floppy disklerden CD-ROM teknolojisine geçilmesiyle, bireysel bilgisayarların hızı ve kapasitesi gelişmeye başladı. 1990’lı yıllarda dizüstü bilgisayarlar ve Pentium bilgisayarların piyasaya sürülmesi ve gelişen internet sayesinde telekonferans çalışmaları yapılmaya başlamıştır. 2000’li yılların sonuna geldiğimizde ise çok hızlı işlem yapan bilgisayarlar geliştirilmiştir¹²² ve günümüzde ise artık rahatlıkla kablosuz bir şekilde saniyeler içerisinde internete girebiliyor, tablet, bilgisayar ve/veya cep telefonumuzdan hızlıca internete girip işlem yapabiliyor, iletişim kurabiliyoruz.

Bu dönemde gerçekleşen bu gibi iletişim ve taşımacılıktaki teknolojik gelişmeler küreselleşmeyi kolaylaştırdı ve uluslararası ticaret anlaşmaları, pek çok ulusal olan ve iç politikaya bırakılmış; anti-tekelci veya sağlık ve güvenlikle ilgili politikaları uluslararası tartışmaların konusu haline getirdi.¹²³ Taşımacılık ve iletişimdeki yeni teknolojiler devrim yaratarak, ticaret maliyetleri büyük ölçüde azalttı. Adam Smith ve David Ricardo gibi serbest piyasa ekonomistlerinin görüşleri yeniden ilgi çekmeye başlayıp dönemin ekonomistleri arasında popüleriteleri arttıkça ekonomik görüşlerde de değişim olmuştur. Bu dünyanın önde gelen ekonomistlerinin ülkelerinde gümrük vergileriyle birlikte açık yasaklar şeklinde kendini gösteren tüm ticari kısıtlamaları büyük oranda kaldırmaya teşvik etmiştir.¹²⁴

Klasik iktisatın kurucularından Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği” kitabında yer verdiği bu konudaki görüşlerine göre; ülkeler kapalı ekonomi durumuna göre daha karlı buldukları için dış ticaret yapmaktadırlar ve bu ticaretin temelini de mutlak üstünlükler kuramı oluşturmaktadır. Bu kurama göre; bir ülke

---

¹²¹ Mehmet Turan ve Fahrettin Polat, “E-Ticaret Programcılığı ve E- Ticaretin Türkiye’deki Uygulamaları”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.13, S.2, Aralık 2009,s.56.

¹²² Akgün ve Akgün, **a.g.m.**, s.152.

¹²³ Dani Rodrik, **Tek Ekonomi, Çok Reçete**, çev. Neşenur Domaniç, Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009, s.211.

¹²⁴ Rodrik, Akıllı..., **a.g.e.**, s. 21- 22.

hangi malları daha ucuza üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malları ihraç etmeli, pahalıya ürettiği malları da yurt dışından ithal etmelidir. Ayrıca bu ticaret sisteminde hareket eden ülkeler birbirlerini gümrük vergilerinden muaf tutup, diğer üçüncü ülkelere böyle bir imtiyaz vermeseler dahi karlı çıkacaklardır. Bunun sonucunda ortaya çıkan iş bölümünden ise tüm ülkeler yararlanacağından dünya refahı otomatik olarak artacaktır. Bu kuram bugün de hala geçerliliğini korumaktadır.¹²⁵ Bütün bu gelişmelerle beraber 1980 ve 1990 yılları arasında başlayan süreç ile yabancı yatırımlarda ve portföy yatırımlarında önemli artışlar olmuş, küresel sermaye işlemlerinin dünya üretimine oranı son on yılda 15 kattan 78 katına çıkmıştır.¹²⁶

1990'lı yıllar ise 1984'den başlayıp 1994'de sonlanan Uruguay Round neticesinde 15 Nisan 1994'de imzalanan ve 1 Ocak 1995'de yürürlüğe giren Marakeş Anlaşması'na göre kurulan WTO'nun¹²⁷ düzenlemeleri çerçevesinde inşa edilmiştir. Serbest rekabetin dünya çapında geçerliliğinin oluşturulması ve uluslararası ticaretin tüm kısıtlamalardan arındırılması, diğer yandan da bölgesel serbestliği konu alan korumacı eğilimleri gündeme getirmiştir. Böylece 1990'lı yılların en çarpıcı konuları olan küreselleşme ve bölgeselleşme alternatifleri dönemin mihenk taşı olmuştur.¹²⁸ Bölgeselleşme ya da bölgesel ticaret anlaşmaları temel olarak aynı coğrafi bölgedeki serbest ticaret anlaşmaları (free trade agreements), gümrük birliği (customs union) ve ortak pazar (common market) düzenlemelerinin birini veya birden fazlasının bulunması durumunu ifade etmektedir.¹²⁹

1990 yılında Amerika bir yasa çıkararak Amerika Tahvil Piyasası'nı Euro-tahvil piyasasına dönüştürmüş ve bununla birlikte döviz piyasaları hızla küresel bir boyut kazanmıştır. 2002 yılına geldiğimizde ise bu piyasaların günlük işlem hacmi 1,3 trilyon dolar civarına ulaşmıştır.¹³⁰

---

¹²⁵ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Esbank, Ankara, 1997, s. 9.

¹²⁶ Kaymakçı, **a.g.m.**, s.15.

¹²⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.36.

¹²⁸ Aslan, Ekonomik..., **a.g.m.**, s.12.

¹²⁹ Yonca Özer, "Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri", **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Ekim 2013, s.30.

¹³⁰ Ömer Eroğlu ve Mesut Albeni, **Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitabevi, Isparta, 2002, s.37.

New York Merkez Bankası'nın verilerine göre 1900'lerde sınırlar arasındaki günlük ticaret hacmi milyon dolar seviyesindeyken, 1992'de 820 milyar dolara, Nisan 1998'de 1,5 trilyon dolara çıkmış ve hala yükselmeye devam etmektedir. Sadece on yıl içerisinde bankaların birbirlerine ödünç verdikleri para miktarı iki katına çıkmıştır. IMF kayıtlarına göre de; 1990'larda gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere sermaye akışı yüz milyon dolarla ölçülüyor ve bundan yararlanan ülkeler bugünkünden azken, 1997 yılına gelindiğinde gelişmiş ülkelere gelen özel sermaye akışı 215 milyar doları bulmuştur ve artık bütün ülkeler bundan yararlanmaktadır.¹³¹

Görüldüğü gibi 1945 – 1980 arasındaki ikinci küreselleşme dönemi ile 1980 ve sonrası kapsayan yeni küreselleşme dönemi arasında salt farklılıklar bulunmasa dahi ikisi arasındaki mahiyet farklılıkları oldukça önemlidir. The Economist'e göre birinci ve ikinci küreselleşme dönemleri ulaşım maliyetlerindeki düşüşe dayanmaktaydı. Demiryollarının, buharlı geminin ve otomobilin icadı sayesinde insanlar çok daha fazla yere daha hızlı ve daha ucuza ulaşabilir olmuşlardı. Bugünü kapsayan yeni küreselleşme çağı ise; mikroçipler, uydu antenler, fiber-optik teknolojisi ve internet sayesinde, telekomünikasyon maliyetlerindeki düşüşe dayanıyor. Bu teknolojiler, önceki dönemlere nazaran dünyayı daha da sıkı bir biçimde birbirine kenetleniyor, şirketler üretim, araştırma ve pazarlama faaliyetlerini çeşitli ülkelere yayarken bir yandan da bilgisayarlar ve tele-konferanslar aracılığıyla tek bir yerdeymiş gibi bir araya toplayabiliyorlar. Teknolojinin ve telekomünikasyonun ucuzluğu önceden alınıp satılması mümkün olmayan hizmetlerinde küresel düzeyde alınıp satılmasını mümkün hale getiriyor. Buna en basit örnek ise 1930 yılında New York ile Londra arasındaki üç dakikalık bir telefon konuşması 300 dolar¹³² tutarken, bugün internet sayesinde neredeyse bedava hale gelmesidir.¹³³

Bazı gözlemciler 11 Eylül 2001'de El Kaide tarafından Amerika'daki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılmış olan saldırının küreselleşme döneminin sonu olduğu ve bu dönemin küreselleşme sonrası dönemin başlangıcını sembolize ettiğini söylese de

---

¹³¹ Friedman, **a.g.e.**, s.17.

¹³² 1996'daki değeriyle.

¹³³ **a.g.e.**

küreselleşmenin tarihsel sınırlarına vardığını düşünmek oldukça yanıltıcı bir çıkarım olacaktır. Bu durum bir sondan ziyade ya Stan Hoffman'ın dediği gibi büyüyen bir küreselleşme çatışması ortamı yaratmıştır ya da küreselleşme için yeni bir dönem başı olabilecek niteliktedir.¹³⁴

1.5. Küreselleşmenin Gelişimine Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Küresel ekonominin; uluslararası sermaye, gelişmiş ülkeler ve çok uluslu şirketlerin kontrolü altında olduğu genel olarak kabul edilmiştir. Bunun en büyük kanıtı olarak ticaretin ve yatırımların gelişmiş ülkeler arasında yapılması, dev küresel şirketlerin dünya ekonomisinin %51'ini oluşturuyor olmasını gösterebiliriz. Dış ticaretin serbestleşmesi, sermaye hareketleri önündeki engellerin kaldırılması konularında etkin rol oynayarak küreselleşmenin oluşumuna katkı sağlayanlar;

- Ulus-Devletler
- Çok Uluslu Şirketler
- Uluslararası Örgütler
  - IMF
  - GATT
  - WTO'dur.¹³⁵

Ulus-devletin ortaya çıkmasıyla milliyetçilik akımı hızla gelişmiştir. 1715'te ilk defa İngiltere'de kullanılmaya başlayan bu kavram önceleri "tarihi özelliğinin bilincine varan bir halkın kendi bağımsız devletini kurmak için ortaya koyduğu ortak irade" olarak tanımlanmaktaydı. 18.yy'dan itibaren ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle halklara kendi küçük yerleşim bölgelerinin dışına çıkarak daha büyük bir bütünün parçası olduklarını anlamalarını sağladı. Eğitimin yaygınlaşmasıyla ulus ve vatanseverlik düşünceleri yaygınlaştı ve ortak kültürel mirası benimseme duygusu yeni kuşaklara aşılandı. Bu anlayış Sanayi Devrimiyle gelişerek ekonomik çıkarları da kapsamaya başladı.¹³⁶ Avrupa'da gelişen milliyetçi akımlar zamanla ırkçı bir

---

¹³⁴ Held ve McGrew, **a.g.m.**, s.7.

¹³⁵ Kaymakçı, **a.g.m.**, s.16-27.

¹³⁶ Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.33.

nitelik kazanarak faşizm ve nazizmin ortaya çıkmasına ve iki dünya savaşının başlamasına sebep olmuştur. Bugün ise güçlü ülkeler kendi uluslarını diğer uluslardan üstün görerek, dünyaya kendi çıkarlarını yaymak ve yeni bir dünya düzeni oluşturmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar.¹³⁷ Öte yandan birçok ülkenin sosyal devlet ve refah devleti niteliklerinin kaybolmasıyla, vatandaşların devletlerine olan bağlılıkları azalmış¹³⁸, gelişen teknoloji sayesinde popüler bir kültür oluşmuş ve tüm bu gelişmeler küreselleşmenin oluşumuna ve hızla yayılışına neden olmuştur.

Çok uluslu şirketler üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave karlılığını gerçekleştirmesi için farklı ülkelerde üretim yapan ve pazarlama faaliyetleri gerçekleştiren organizasyonlardır. 1980'lerden itibaren endüstrinin gelişmesiyle büyüyen şirketler faaliyet alanlarını geliştirebilmek için diğer ülkelere yönelmişlerdir. Dünyanın ilk modern çok uluslu şirketi olan Unilever 1950 yılından beri 60 farklı ülkede 500 bayisi ile faaliyetlerini sürdürmekte olan en büyük ve eski şirkettir.¹³⁹ Bugün küreselleşmeyle paralel olarak çok uluslu işletmelerin toplam sayısı 37,000'e ulaşmıştır.¹⁴⁰ Ekonomik açıdan sayıları oldukça fazla olan çok uluslu işletmeler, küreselleşme ile yakından ilişkilidir¹⁴¹ ve bu ilişki sayesinde küreselleşme, çok uluslu firmaların pazar hedefleriyle birlikte hızla yayılmıştır. Çok uluslu şirketlerin bu denli çoğalması dünya ticaretini arttırırken, ülkelerin hükümetlerinin de müdahale yetkisini daraltmıştır. Yurt dışında üretim imkanları şirketten şirkete değişse de küresel rekabet ortamının oluşmasında bu şirketlerin rolü yadsınamazdır. Endüstri ve ticaretin küresel bir nitelik kazanmasıyla dev endüstriler ortaya çıkmış ve işgücünün dağılımında uluslararası yeni bir ağ oluşmuştur. Bu sebeple gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri daha fazla entegre olmuştur. Çok uluslu şirketler basit uluslararası organizasyonlardan çok daha planlı ve programlı hareket ederek küreselleşme süreci ile uyumlu süper şirketlere dönüşmüşlerdir.¹⁴²

---

¹³⁷ Öymen, Ulusal..., **a.g.e.**, s.37.

¹³⁸ Ahmet İnsel, "Kimlikler ve Devletin Hukuku", **Doğu Batı**, S.13, Kasım-Aralık-Ocak 2001-2001, s.62.

¹³⁹ Hasan Tağraf, "Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.3, S.2, 2002, s.38.

¹⁴⁰ Onur Öymen, **Geleceği Yakalamak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.38.

¹⁴¹ Tağraf, **a.g.m.**, s.38.

¹⁴² Philip Kotler, **Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)**, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 2000, s.27.

Çok uluslu örgütlerden IMF'in görevi küresel finansal düzeni takip etmek, borsa döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve destek sağlamaktır. 1944 yılında Bretton Woods Anlaşmasıyla kurulması kararlaştırılan 1947'de fiilen faaliyet göstermeye başlayan IMF'in kurulduğu yıllarda 51 olan üye sayısı 2013 yılında 193'e ulaşmıştır. Bir ülke IMF'e üye ise mutlaka IBRD'e de üye olmak zorundadır. 2006 verilerine göre fonun borç verme kaynağı 174 milyar dolar ve alacakları ise 75 ülkeden 34 milyar dolardır.¹⁴³ Bu durum IMF vasıtasıyla ülkeler arasında çok ciddi ekonomik bağlar yaratmış ve ülkeler de IMF'e kayıtsız kalamadığından küreselleşmenin artan bir hızla yayılımına sebep olmuştur. Çalışmanın özü gereği diğer uluslararası örgütler olan GATT ve WTO daha geniş kapsamlı olarak ilerleyen kısımlarda incelenmiştir.

---

¹⁴³ Yakup Ataş, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.56-61.

İKİNCİ BÖLÜM

GATT ANLAŞMASI'NDAN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE GEÇİŞ

Dünya ticaretini serbestleşme çabalarını ilk olarak büyük sanayi devletleri başlatmış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de bu akımın içine çekmişlerdir. Bu duruma 1930'larda dünya ekonomisinde görülen korumacılık ve iktisadi milliyetçilik hareketleri de etkili olmuştur denebilir. Büyük Bunalım'ı izleyen yıllarda dünyanın uluslararası iş birliğinden tamamen uzaklaşması, rekabetçi devalüasyonlar, karşılıklı tarife yükseltmeler ve dış ticaretin tamamen ikili anlaşmalar vasıtasıyla yürütülmesi dünya ticaretini en düşük seviyelere indirmiş bulunmaktaydı. Bu kısıtlayıcı uygulamalardan özellikle sanayileşmiş ülkeler şikayetçiydi çünkü sanayi üretiminin hızla geliştiği ülkelerde ekonomik hayatın canlılığı büyük ölçüde geniş dış piyasaların varlığıyla orantılıydı.¹⁴⁴

Nitekim 1948'de ITO kabul edilmediği için Bretton Woods ekonomik yapılanmasını oluşturan üç temelden biri eksik kalmış, uluslararası bir örgüt yerine bu boşluğu doldurmak amacıyla GATT anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁵

2.1. GATT'ın Kuruluşu

GATT Anlaşması geçici bir anlaşma olarak 1948'in Ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Dış ticaretin serbestleşmesini hedefleyen GATT, dış ticaretteki rekabetin piyasadaki malların kalitesini ve fiyatları düşürerek dış ticaret hacmini arttıracakını, dış ticaretin serbestleşmesini engelleyen gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerle birlikte karşılaşılabilecek tüm engelleri kaldıracakını vadetmiştir. GATT sistemi kendi ilke ve kuralları çerçevesinde gerçekleşen ticaret pazarlıkları ve müzakere

---

¹⁴⁴ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.219.

¹⁴⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.35.

turlarıyla kendini geliştirmeye çalışmıştır.¹⁴⁶ Ancak, artan üye sayısına da bağlı olacak ki ilk turlarda elde ettiği başarıyı elde edememiş, farklı isteklere cevap vermekte yetersiz kalmış, sorunların hızlı çözülmesinde problemler yaşamış, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak işlenen buna benzer sebepler de Uruguay Turu'nda tek bir pakette (single undertaking) toplanma kararına gitmek durumunda kalmışlardır.

2.1.1. GATT 47'nin Amaçları

GATT 1947 Anlaşması'nın metninin ön sözünde anlaşmanın amaçları u şekilde sıralanmıştır;

- tarafların hayat seviyelerinin yükselmesi
- işsizliğin azaltılması
- reel gelir ve efektif talep düzeyinde istikrarlı bir büyümenin gerçekleştirilmesi
- üretim ve ticaretin artırılması yoluyla ekonomik gelişmenin desteklenmesi
- dünya kaynaklarının tam kullanımının sağlanmasıdır.¹⁴⁷

GATT'ın amaçları genel ve özel amaçlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Temelde bir ticaret anlaşması olmasına rağmen, çok yanlı olması ve hükümlerinin uygulanabilmesi için ortak hareket etme gerekliliği gibi özelliklerinden dolayı “uluslararası örgüt” niteliği kazanmıştır. Bu sebeple genel amaçları da diğer uluslararası örgütlerde olduğu gibi, üye devletlerin refah düzeylerini yükseltmek, istikrarlı büyümeyle dünya kaynaklarının tam kullanımını sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin gelişimine yardımcı olmaktır. Özel amacı ise genel amaçlara ulaşabilmek için tarifelerle uluslararası ticaretin önündeki engelleri en aza indirmek şeklinde belirtilmiştir.¹⁴⁸ Buna göre ödemeler bilançosunun açık vermesi

---

¹⁴⁶ Ceren Aydın, “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları”, (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs 2004, s.10-11.

¹⁴⁷ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.116.

¹⁴⁸ Hamza Çeştepe, “Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmadan Kurula”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, ed. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Bursa, Ekim 2013, s. 239 – 240.

durumu dışında ithalat yasakları yürürlükten kalkacak ve gümrük tarifelerinin tespitinde spesifik yerine advalorem tarife¹⁴⁹ sistemi uygulanarak, ayrıcalıklar yüzünden yerli üretici zarar görürse, üye ülke yerli üreticisini korumak için yeni ticari düzenlemelere gidebilecektir.¹⁵⁰

2.1.2. GATT 47 Anlaşması'nın Yapısı

1947'de imzalanıp, 1994'de Uruguay Round'a kadar geçerliliğini koruyan ilk anlaşma literatürde GATT 47 olarak geçmekte, çalışmanın devamı boyunca da daha kolay ayırım yapılabilmesi için GATT 47 ve GATT 94 olarak anılmaya devam edilecektir. GATT 47 Anlaşması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; anlaşmayı imzalayan üye ülkelerle ilgili temel yükümlülükler, en çok kayrılan ülke ilkesi ve tarife müzakere çizelgeleri yer almaktadır. Bu maddeler tartışmaya açıktır ve bütün üye ülkelerin kabulü sağlanırsa değiştirilebilir. İkinci bölümde; serbest ticaretin oluşumu ve Havana Anlaşmasının temel ticaret kurallarını içermektedir. Anlaşmayı yapan tarafın, ikinci bölümdeki maddeleri uygulayamaması durumunda hem iç işlerinde hem de üyelerle durumu ve sorunları yeniden gözden geçirebilme hakkına sahiptir. Üçüncü bölüm; üye olma, üyelikten ayrılma, Havana Anlaşması'yla arasındaki ilişki ve uygulama şartlarıyla ilgilidir. Dördüncü kısım ise; sanayileşmekte olan ülkelerin ihracatlarının gelişmesiyle alakalıdır.¹⁵¹

2.1.3. GATT 47'nin İlkeleri

GATT'ın amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda benimsediği ilkeler şöyledir;

---

¹⁴⁹ Spesifik vergiler miktar üzerinden alınırken advalorem vergilerde ise vergi belirlenmiş bir miktar üzerinden alınır. Örneğin spesifik vergilerde bilgisayar başına vergi alınırken, advalorem vergi sisteminde bilgisayardan belli bir yüzde üzerinden vergi alınır. Nihat Işık ve Efe Can Kılıç, OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz, **KMU İİBF Dergisi**, C.11 S.17, Aralık 2009, s.149 – 150.

¹⁵⁰ Ataş, **a.g.e.**, s.18.

¹⁵¹ Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Mart 1993, s. 179.

İlgilenenler GAAT 1947 Anlaşmasının Türkçe Tam Metnini Şener Büyüktaşkın'ın Uluslararası Ticarete GATT Düzeni kitabının 179. Sayfasında bulabilirler.

- en çok kayırılan ülke
- ulusal işlem
- koruma amacı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılabilmesi
- ticaret kısıtlamalarının giderek azaltılması

En çok kayırılan ülke (most favored nation) ilkesince GATT üyesi bir ülkenin vereceği bir ticari taviz ve tarifelerin diğer tüm ülkeler için de geçerli olması durumudur.¹⁵² Şenerbüyüktaşkın'ın ifadesiyle;

“Bu kurala göre, bir ülke diğerlerine göre daha fazla kayırılmış olmayıp, anlaşmaya dahil tüm ülkeler tarifeler açısından eşit işlemden yararlanmaktadır. Bu işlem ‘kayıtsız-şartsız’ olmaktadır.”¹⁵³

En çok kayırılan ülke ilkesine GATT'ın bütün üyeleri hiç koşulsuz uymak zorundadır. Fakat gerçekte uygulamaya bakıldığında ise bu ilkeye uyulmaktan ziyade uyulmaması gibi bir durum söz konusudur. Bu sebeple bazı ülkeler ve iktisatçılar bu ilkenin değiştirilmesi ve/veya geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.¹⁵⁴

Ulusal işlem ilkesi ise iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulama ile ilgili olarak yerli ve yabancı mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörür ancak bu mal, hizmet veya fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Böylece yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alımı olmamasına rağmen, ithal mal üzerinden vergi alımı ulusal işlem ilkesince aykırılık teşkil etmemektedir.¹⁵⁵ Ancak en çok kayırılan ülke ilkesinde olduğu gibi bu ilke de gelişmiş ülkelerce sürekli istismar edildiğinden Uruguay Turu öncesi dönemde üyeler, GATT toplantılarına katılmakta pek istekli olmamışlardır.¹⁵⁶

Koruma aracı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılabilmesi ilkesi ile GATT korumacı uygulamalara açık bir sınır getirmiş ve anlaşmaya üye ülkelerin

---

¹⁵² Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009, s.135.

¹⁵³ Şener Büyüktaşkın, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları, Ankara, 1983, s.23.

¹⁵⁴ Nazım Engin, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1992, s.21.

¹⁵⁵ Dış Ticaret Müşterliği, **Çok Tarafli Ticaret Sistemi – Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)**, Ankara, 2004, s. 3 (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42a-d8d3-8566-45207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2014)

¹⁵⁶ Engin, **a.g.e.**, s.22.

sanayilerinin sadece gümrük tarifeleri ile koruyabileceğini açıklamıştır. Bunun sebebi ise tarifelerin kotalar ve buna benzer diğer koruma araçlarına oranla piyasa mekanizmasına daha uygun olmasıdır. Çünkü kotaların rekabeti ortadan kaldırıp, tekelciliğe yol açma ihtimali varken, tarifelerin yerli sanayiye iyileştirme özelliği vardır.¹⁵⁷ GATT'ın dünya ticaretinin serbestleşmesi önündeki en büyük engel olarak gördüğü; “*çıkartları zedelenen üreticiler*” in, direnişlerini yumuşatmak amacıyla anlaşma metnine bazı maddeler eklemiştir. Bu maddelerle GATT'ın izin verdiği ölçüde yasal bir korumacılık oluşturulmak istenmiştir. Maddeler çerçevesinde azalan ticari engellerden dolayı çıkartları zarar gören ülkeler belirli koşulları gerçekleştirdikten sonra korumacı uygulamalara geri dönebilecek yani GATT uygulamalarından kaçabileceklerdir. Ülkelerin korumacı uygulamalarına zemin hazırlamış olan istisnai maddeler şöyledir;¹⁵⁸

- XVI. ve VI. Maddeler: Üretimi ve ihracatı sübvansede edilmiş olan ithal mallara karşı telafi edici vergilerin ve dampingli ithalata karşı önelt alınmasına izin verir.
- XI. Madde: Standartların ve tarımsal destekleme politikalarının uygulanabilmesi için miktar sınırlamalarına izin verir.
- XII. Madde: Ödemeler bilançosunun dengeye gelebilmesi için miktar sınırlamalarına izin verir.
- XVIII. Madde: Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınma ya da ödemeler dengesinde sorunlar nedeniyle dış ticaret kısıtlamaları uygulayabilmelerini sağlar.
- XIX. Madde: Belirli ürünlerin ithalatında ortaya çıkan ani yükselmeler için, acil koruma önlemleri alınabilmesine izin verir.
- XXI. Madde: Ulusal güvenlik amacıyla kısıtlayıcı önlemler alınmasına izin verir.
- XXIV. Madde: Belli koşullar altında gümrük birliği ve serbest ticaret oluşturulmasına izin verir.

XIX. Madde Amerika'nın imzalayacağı her ticari anlaşmada mutlaka koruma maddesi olmasını öngören yasası nedeniyle, Amerika hükümetinin isteği üzerine

---

¹⁵⁷ Çeştepe, a.g.m., s. 239-240.

¹⁵⁸ Engin, a.g.e., s.26.

GATT'a ilave edilmiştir. Böylece GATT üyesi ülkeler önceden tahmin edilemeyen gelişmelerden veya GATT sorumluluklarından doğan göreceli ithalat artışlarının yerli sanayiye ciddi zararlar vermesi ya da verebilecek konumda olması durumunda XIX. Maddeye göre koruma tedbirleri alabilirler. Ayrıca önlem alındığında ortaya çıkabilecek gecikmeler telafisi güç zararlara yol açabileceği durumlarda dahi, karşı ülkeye/ülkelere bildirilmeden veya danışılmadan kısıtlayıcı önlem almaları mümkün kılınmıştır.¹⁵⁹ GATT üyeleri arasında bu maddenin yorumlanmasıyla ilgili bir konsensüs sağlanamadığından, gelişmiş ülkeler, yerli sanayilerine zarar verdiği gerekçesiyle bazı ihracatçı ülkelerle aralarındaki ithalatı durmakla tehdit ederek gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları imzalamaya zorlamışlardır.¹⁶⁰

Ticaret kısıtlamalarını giderek azaltma ilkesiyle GATT, üye ülkelerin ticareti serbestleştirmek ve ticaret politikalarının şeffaflaşması amacıyla ticari problemleri karşılıklı görüşmeler şeklinde çözmektedir.¹⁶¹ Anlaşmanın başlangıç kısmında genel amaçlar belirtilirken “*karşılıklılık ve karşılıklı yarar gözetilerek, gümrük resimlerinin ve ticareti engelleyen diğer engellerin büyük ölçüde azaltılmasını ve uluslararası ticarete fark gözetici işlemlerin yapılmasını sağlayıcı anlaşmaların yapılması*” gereğince bu konuların tartışıldığı ve ticareti düzenleyici pek çok oturum ve müzakere yapılmıştır.¹⁶²

2.1.4. GATT Turları

Üyeler arasındaki anlaşmazlıklara ve güncel problemlere çözüm bulmak amacıyla toplanan GATT Turları Tablo 1’de de görüldüğü gibi başlatan kişinin adı veya başlatıldığı yerin adı ile isimlendirilmiştir.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Ömer Bolat, “Uluslararası Ticarete Çok Taraflı Korunma Mekanizması, GATT’ın XIX. Maddesi ile İlgili Gelişmeler”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y.23, S.3, Mart 1986, s.33-34.

¹⁶⁰ **a.g.m.**, s.37-38.

¹⁶¹ Cihan Bulut, “Azerbeycan’ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği’nin Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2007, s. 60.

¹⁶² Büyüктаşkın, Dünya... **a.g.e.**, s.31.

¹⁶³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.36.

Tablo 1: Yıllara göre GATT turları

Yıl(lar)	Yer/Toplantı Adı	Katılan Ülke Sayısı	Görüşülen Konular	Yapılan Ağırlıklı Tarife İndirimi
1947	Cenevre	23	Tarifeler	% 26
1949	Annecy	13	Tarifeler	% 3
1950-51	Torquay	38	Tarifeler	% 4
1955-56	Cenevre	26	Tarifeler	% 3
1961-62	Cenevre /Dillon Turu	26	Tarifeler	% 4
1964-67	Cenevre /Kennedy Turu	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	% 38
1973-79	Cenevre /Tokyo Turu	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler, çok yanlı anlaşmalar	% 33
1986-94	Cenevre /Uruguay Turu	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, tekstil, sinai ve fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri, anlaşmazlıkların çözümü, WTO'nun kurulması	% 38

Kaynak: WTO, The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 29.11.2014)

Genel anlaşmanın uygulamaya geçmesini sağlayan ilk toplantı olan Cenevre Turu'nda önemli indirimler sağlanmıştır. Amerika tarife oranlarını %20 oranında azaltmış ancak savaşta yıkıma uğramış Batı Avrupa ülkeleri ise ekonomilerini kotalarla koruyabildikleri ve paralarını serbestçe dövize çeviremedikleri (konvertibiliteleri olmadığı) için gümrük vergisi indirimlerinin bu ülkelerin ekonomilerine etkisi çok az oldu.¹⁶⁴ Bu sebeple, 1947 yılında yapılan Cenevre Turu oldukça başarılı geçmiş ve katılımcı sayıları artmış olmasına rağmen ondan sonraki dört toplantı 1949 Annecy, 1951 Torquay, 1955 Cenevre ve 1960 Dillon turlarından başarılı sonuçlar alındığını söylemek yanlış olacaktır. Yine tarifeler üzerine yapılan

¹⁶⁴ Okan Aktan, "GATT Anlaşmaları: Analitik Tarihi", **GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, ed. Tuğrul Çubukçu, TÜSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994, s.3.

bu turlarda üye ülkeler birbirlerine tek tek ürünler üzerinden düşük tarife oranı (%4) şeklinde karşılıklı ödümler vermişler ve en çok kayırlan ülke ilkesi gereğince de bu ödümler bütün üye devletlere aynen uygulanmıştır.¹⁶⁵ Ancak 1956 Cenevre Turu'nda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'in kurulmuş olması ve topluluğun gümrük birliği sebebiyle GATT kurallarında tarife imtiyazı istemesi ve Avrupa Serbest Ticaret Sahası (European Free Trade Agreement – EFTA)'nın uyguladığı otomatik indirim sistemi getirilmekle birlikte, daha sonra Dillon Turu'nda bu esasa uygun herhangi bir indirim uygulanmamıştır.¹⁶⁶

Dillon Turu da dahil olmak üzere, Amerika ve AET'nun istekleri doğrultusunda tarım ürünleri görüşmelerin dışında tutulmaya devam ettiyse de sanayi ürünleri üzerinde tarife indirimleri üzerinde görüşmeler yapılmıştır. 1962 yılında tur tamamladığında ise o güne kadar ki dört turda toplam 4,9 milyar dolar değerinde yaklaşık 4000 tarife indirimine gidilmiş fakat bu indirimler ilk dört tur boyunca her gümrük pozisyonu için ayrı ayrı görüşülürken, Dillon Turu'nda tek seferde tüm pozisyonlar için %25 tarife indirimi yapılmak istenmiştir. Ancak buna rağmen tur sonucunda %7-8'lik bir indirim sağlanabilmiştir.¹⁶⁷ Bu GATT için bir başarısızlık olduğu gibi 1950'li yıllarda Amerika'nın 1934 Ticaret Anlaşmaları Kanunu'nu yenilemesiyle korumacılığı arttırıcı engeller getirmesi de savaştan sonra başlayan liberalleşme ve küreselleşme hareketlerine büyük darbe indirmiştir.¹⁶⁸

1964'de başlayıp üç sene süren ve başlamasında özellikle Amerika ve Avrupa Topluluğu'nun rol oynadığı Kennedy Turunda iki taraf arasında önemli tartışmalar yaşanmasına sahne olmuştur. Bu sebeple daha Kennedy turu devam ederken Amerika, Tokyo Turunun düzenlenmesini talep etmiştir.¹⁶⁹ Kennedy Turu'na kadar, müzakereler daha çok madde bazında ve iki taraflı anlaşmalar yapılarak devam etmişti¹⁷⁰, fakat Kennedy Turunda, bu turun temelini oluşturan 1963'teki Ticaret Geliştirme Yasası üzerinde görüşmek için toplanılmış ve konuyla ilgili GATT üyesi hükümetlerin aldığı kararlar yeni bir “çok taraflı müzakerenin” yapılması

---

¹⁶⁵ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 223.

¹⁶⁶ Büyüktaşkın, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.65.

¹⁶⁷ Karluk, **a.g.e.**, s.150.

¹⁶⁸ Aktan, **a.g.m.**, s.4.

¹⁶⁹ İlker Parasız, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Eylül 2012, s.119.

¹⁷⁰ Büyüktaşkın, Dünya..., **a.g.e.**, s.64

kararlaştırılmıştır.¹⁷¹ Önceki görüşmelerin aksine tarifelerin bir bütün olarak ele alındığı bu turda gelişmiş ülkelerin sanayi malları üzerinde beş yılda ortalama %38¹⁷² tarife indirimine gidilmesi kabul edilmiş böylece bir gelişmiş ülkenin tarife oranı %7'nin altına düşmüştür.¹⁷³ Kennedy Turu'nun sonucunda 33,000 tarife konusunda anlaşmaya varılmış ve bu tarifelerde ortalama olarak %35 indirim sağlandığı gibi 3600 mal ve 40 milyar dolarlık ürün üzerindeki gümrük vergileri de azaltılmıştır. Bu turda indirime tabi tutulmuş mallar dünya ticaretinin yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.¹⁷⁴ Kennedy Turu'nun temel amacı tahıl, et ve süt ürünleri için genel bir anlaşma yapılarak pazara rahat giriş için bazı tarım ürünlerinin gümrük vergilerinde de indirime gidilmiştir.¹⁷⁵ Bu turdan önce tarım ürünleri üzerinde görüşme yapılmamış olması ayrıca tarife dışı engeller dediğimiz anti-damping uygulamaları üzerinde durulmamış olması bu tura ayrıca bir önem kazandırmaktadır.¹⁷⁶

1973'de başlayan ve yine üç yıl süren Tokyo Turunda tarife dışı ticari engellerin tartışıldığı ilk girişim olduğundan bir hayli önemlidir.¹⁷⁷ Tokyo Turu'nun amaçları, dünya ticaretinin daha fazla serbestleşmesini ve gelişmesini sağlarken, dünya halklarının yaşam düzeyini yükseltmek ve bu amaçları gerçekleştirebilmek için ticari engelleri kaldırmak ve dünya ticaretini şekillendiren uluslararası ilişkileri iyileştirmektir.¹⁷⁸ Bu görüşmeler sonunda imalat sanayi ürünlerinde yeni indirimlerde bulunmuş tarife dışı engeller konusunda ise¹⁷⁹ Anti-damping ve Sübvansiyonlar Vergiler Kodu adı altında yeni davranış kodları benimsenmiştir. Bu kodlar üye ülkelere yasal düzenlemeler konusunda önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁸⁰ Bununla birlikte az gelişmiş ülkeler için karşılıklı olmama ilkesi (non-reciprocity principle) kabul edilmiş ve bu ilkeye göre; az gelişmiş ülkeler kendi ihraç ürünleri için ülke içinde tarife indiriminden yararlanırken, sanayi ülkeleri yaptıkları ithalatta karşılıklı olarak bir indirime gidemeyecekti. Ancak az gelişmiş ülkelerin bu ilkedan

---

¹⁷¹ Büyüктаşkın, Dünya..., **a.g.e.**, s.37.

¹⁷² Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹⁷³ Çeştepe, **a.g.m.**, s. 243.

¹⁷⁴ Karluk, Küreselleşen..., **a.g.e.**, s.151.

¹⁷⁵ Büyüктаşkın, Dünya..., **a.g.e.**, s.67.

¹⁷⁶ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 222.

¹⁷⁷ Çeştepe, **a.g.m.**, s. 243.

¹⁷⁸ Büyüктаşkın, Dünya..., **a.g.e.**, s.70.

¹⁷⁹ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹⁸⁰ Çeştepe, **a.g.m.**, s. 243.

sağlayabildikleri yarar, kendilerinin üretip satamadıkları sanayi ürünlerini kapsadığından kısıtlı olmuştur.¹⁸¹ Bu sebeple bu tur “GATT á la carte” olarak geçen sorunlu bir durum ortaya çıkarmıştır.¹⁸²

Bu durum 1986’da Uruguay’ın Punto del Este kentinde başlayan ve Cenevre’de devam eden Uruguay Turu olarak geçen sekizinci oturumun başlamasına da sebep olmuştur.¹⁸³ En uzun ve geniş kapsamlı olan bu oturumun sonunda;

- gümrük tarifelerinde hemen hemen her ülkenin %38’e varan indirim uygulanmasına
- tarife dışı olan araçların kademeli olarak dört yıl içerisinde kaldırılmasına
- tarım sektöründe sanayi sistemi gibi piyasa sistemine uygun olarak işlemesine
- bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucunda hizmet sektöründe anlaşmaya dahil edilmesine
- tekstil ve hazır giyim sektörünün de anlaşmaya dahil edilmesine ve bu sektördeki kotaların on yıllık bir süreç içerisinde tarifelere dönüştürülmesi ayrıca bu tarifelerde %25’lik bir indirimle gidilmesine
- 1967 Paris ve 1971 Bern anlaşmalarının kabul edilmesiyle beraber fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması ve uygulaması konusunda belli standartlar getirilmesine
- anlaşmazlıkların çözümü mekanizmasının Anlaşmazlıkların Çözümü Organı (Dispute Settlement Body –DSB)’na dönüştürülmesine
- Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (Trade Policy Review Mechanism – TPRM) kurulmasına ve bu kurulun ülkelerdeki ticari uygulamaları iki, dört veya altı yıl aralıklarla incelemeye tabii tutulmasına
- kamu alımları bütün üye ülkelerin uyması gereken kurallara bağlanarak dünya kamu ihaleleri piyasasının genişlemesine

---

¹⁸¹ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹⁸² Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.36.

¹⁸³ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

15 Nisan 1994’de Fas’ın Marakeş kentinde 125 ülkenin imzasıyla karar verilmiştir.¹⁸⁴ Uruguay Turunun diğer önemli sonucu da GATT 47 sözleşmesinin üzerinde yapılan değişiklikler kapsamında oluşan GATT 94’le aynı görüşmeler sonucunda WTO’nun kurulma kararı alınmasının ardından anlaşmanın örgüt kapsamına alınmasıdır.¹⁸⁵

2.2. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

IMF ve diğer uluslararası kredi kuruluşlarının ülkelere verdikleri kredilerin¹⁸⁶ tahsilinde sorunlar yaşanmaya başlamış ve borçlu olan ülkeler bir çözüm yolu arayışına girmişlerdi. Bu sebeple 1994’de liberal düşünürler Washington Konsensüsü adıyla bir takım tavsiyelerde bulundu. Buna göre borçlu ülkeler; gümrük vergilerini düşürmeli, ekonomilerini dışa açmalı ve kendi ülkesinde üretmek yerine ithal etmeliydi.¹⁸⁷ Bu ticaret akışını denetleyecek, yönlendirebilecek ve gerektiğinde sorunları çözüm yoluna gidebilecek, bir anlaşmadan ziyade süreklilik arz edebilecek bir kuruluşa ihtiyaç duyuluyor ve Bretton Woods sisteminin üçüncü ayağı olan kurumun kurulmasının bu eksikliği gidereceği düşünülüyordu.

2.2.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve WTO’nun Kurulmasındaki Etkenler

WTO’yu kuran GATT 94 anlaşmasındaki düzenlemeler üye devletlerin hukuk sistemlerini ve ulusal politikalarını doğrudan etkileyerek onu uluslararası ticaret alanındaki en etkili örgüt haline getirmektedir.¹⁸⁸ Ayrıca dünya ticaretinde uyulması

---

¹⁸⁴ Çeştepe, **a.g.m.**, s.244-247.

¹⁸⁵ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.224.

¹⁸⁶ Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy’ın Sorgulanması**, Cilt II, Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999, s.508.

¹⁸⁷ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.28.

¹⁸⁸ Özden Gülveren Aerts, “Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Türkiye’nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar” (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.8.

gereken kuralları belirleyip, yine bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen önemli bir uluslararası kurumdur.¹⁸⁹

Bu dönemde dünya ticaretinde, Uruguay Turu düzenleyip bütün GATT'ı tek bir pakette (single undertaking) toplayıp WTO'nun kurulmasına sebep olan birçok problem vardı. Bunları maddeler halinde incelersek;

- Gelişmiş ülkelerin milli gelirlerindeki düşüşler ve 1970'lerden itibaren önüne geçilemeyen ekonomik krizler
- Gelişmiş ülkelerdeki bölgeselleşme hareketlerinin, Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement - NAFTA) birlikleri arasında yaşanan gerginliklerin daha ileri saflara taşınarak, artan bloklaşmanın çok büyük ve ciddi siyasi sorunlar yaratmasından endişe edilmesi
- Sermaye akımlarının uluslararası düzeyde serbestleşmesi ve teknolojinin de gelişmesiyle artan küreselleşmeyle gelişmiş ülkeler özellikle Amerika, dünya ticaretinin çok yanlı olarak serbestleşmesini ve daha önce GATT sisteminde yer verilmemiş olan fikri mülkiyet, hizmet ticareti, uluslararası yatırımlar gibi konuların disiplin altına sokulmasını istemesi
- GATT sistemindeki ticari serbestleşmenin büyük oranda dışında bırakılmış olan gelişmekte olan ülkeleri de sistem içine dahil edebilmek ve ileri düzeyde tarife indirimleriyle birlikte çeşitli ödümler vermeye zorlamak amacıyla, nihai bir senette birleşmek gerektiğini, gelişmekte olan ülkelere küreselleşmenin bir şartı olarak ileri sürülmesi
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerin elinde bulunan ve üzerinde yeni korumacılık anlayışının etkili olduğu tekstil ve giyim gibi alanların ihracını zorlaştıran etkenleri ortadan kaldırarak ve bu alanları bir disiplin altına toplayarak, uluslararası iş bölümünü hızlandırmak

---

¹⁸⁹ Mustafa Özcan, "Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?" **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 2007, S.24, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu_-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 09.02.2015)

- Yeni kurulacak olan disiplin sisteminin daha etkili bir kuruluş olabilmesi için daha hızlı karar alabilen ve yaptırım gücü yüksek bir yapı kurma isteğidir.¹⁹⁰

Bunlara bağlı olarak da WTO'nun kurulmasındaki etkenler üçe ayrılmaktadır. Birincisi yenilenmiş GATT metni olan GATT 94'ünde içinde bulunduğu Uruguay Turu sonucunda ortaya çıkmış olan 30'a yakın, dünya ticaretini düzenlemeyi hedefleyen anlaşmaların uygulanmasını sağlayacak mekanizmayı oluşturmak. İkincisi bu kuralları geliştirmek ve ticaretin serbestleşmesini sağlayacak müzakereleri yürütmek. Üçüncü olarak da bu kuralların uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü için birbirleriyle bütünleşmiş bir sistem oluşturmaktır.¹⁹¹

2.2.2. GATT 47 ve WTO Arasındaki Farklar

Daha önce de belirtildiği gibi ITO onaylanmayınca GATT 47 geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkmış, sanayi mallarının ticaretinin serbestleşmesine yönelik faaliyetler yapmış ve ülkeler arasında müzakereler düzenlemişti. Ancak WTO, GATT 47 gibi bir anlaşmadan daha fazlası olarak; artık yasal bir zemine oturtulmuş, yaptırım gücü artırılmış, sanayi mallarının yanı sıra tarım, tekstil ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve fikri mülkiyet haklarını da bünyesinde barındıran bir kuruluştur.¹⁹² Ancak burada bahsedilen WTO'nun GATT 47'nin biraz genişletilmiş hali olduğu değildir, aksine tamamen değişik bir yapıya sahip,¹⁹³ GATT 47 gibi geçici bir kurallar dizesi değil, sürekli ve kurumsal yapısı olan, özel bir sekreterliği bulunan daimi bir kurumdur. Faaliyet alanı açısından da WTO, GATT 47'nin aksine mal ticaretinden daha fazla ticaret kapsamakta olduğundan bahsedilmişti. Ayrıca yaklaşımları açısından GATT çok taraflı bir araç rolü oynamasına rağmen Tokyo Turu'na kadar çok taraflı dizisi benimsememişti ancak WTO'nun ortaya koyduğu

---

¹⁹⁰ Mehmet Tuba Ongun, "Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar", **Ekonomik Yaklaşım**, C.14, S.49, 2003, s.72.

¹⁹¹ Selim Kunalp, "Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye", **GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, der. Tuğrul Çubukçu, Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s.49-50.

¹⁹² Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.217.

¹⁹³ Ataş, **a.g.e.**, s.21.

anlaşmaların hepsi çok taraflı olduğu gibi örgüte tam üyelik için de yükümlülükler içermektedir.¹⁹⁴ Özellikle anlaşmazlıkların çözümü konusunda WTO, GATT 47'den daha güçlüdür. GATT 47'de anlaşmazlıkların çözümünde; GATT Konseyi üyeleri ile tartışmanın tarafları arasında düzenlenen bir panelde bütün üyelerin aralarında anlaşmaya varmaları gerekmektedir. Ancak WTO'da tartışmalarla ilgili ortaya atılan çözüm hükümleri, yalnızca bütün üye devletlerin yer aldığı Tartışmanın Çözümü Organının karşı çıkması durumunda oy birliği ile reddedilebilir. Bu WTO'yu ticaret alanında uluslararası hukuk aracı haline getirmektedir.¹⁹⁵

2.2.3. WTO Kuruluş Anlaşması

WTO nihai senet kapsamında yer alan Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur.¹⁹⁶ Kuruluş Anlaşmasının VIII. maddesinin 1. paragrafında da belirtildiği üzere WTO tüzel bir kişiliğe sahiptir.¹⁹⁷ Anlaşmanın ekinde yer alan 21 adet Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları ile bu anlaşmalara bağlı hukuki metinler bulunmaktadır.

Çalışmanın Ek – 1'inde de görüleceği gibi WTO Kuruluş Anlaşması, dört ek ve bu eklere bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Bunlar;

Ek 1: Mutabakat Metni Kapsamındaki Anlaşmalar

Ek 1 A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1994
- Tarım Anlaşması
- Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması (1 Ocak 2005'de son bulmuştur)
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMs)

¹⁹⁴ Ertürk, Uluslararası İktisadi..., **a.g.e.**, s.224.

¹⁹⁵ Heywood, **a.g.e.**, s.556.

¹⁹⁶ Aerts, **a.g.e.**, s.9.

¹⁹⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde VIII

- GATT 1994’ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma (Antidamping)
- GATT 1994’ün VII. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma (Gümrük Değerleme)
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşe Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
- Koruma Tedbirleri Anlaşması

Ek 1 B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (The General Agreement on Trade in Service – GATS) ve Ekleri

Ek 1 C: Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS)

Ek 2: Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metni

Ek 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM)

Ek 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Kamu Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması (1997’de son bulmuştur)
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması (1997’de son bulmuştur) ‘dır.

Anlaşmanın II. Maddesinin ikinci paragrafı uyarınca da yukarıda belirtilen Ek 1, 2 ve 3’de yer alan anlaşmalar ve bu anlaşmalara bağlı alt metinler Kuruluş Anlaşması’nın ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Yine aynı maddenin üçüncü paragrafı ise Ek 4 de bulunan anlaşmaların WTO kapsamında olmasına rağmen, adı geçen anlaşmalara taraf olmayan ülkelere uygulanmasının gerek olmadığı vurgulanmış, böylece Ek 4’ü sadece bu anlaşmalara taraf olan üye ülkeler için

bağlayıcı kılmıştır.¹⁹⁸ Bu yönüyle WTO, mal hizmet ticareti ve anlaşmazlıklarını çözümlene kuralları, kuralları uygulama prosedürleri ile fikri mülkiyetin korunması için bir hak ve yükümlülükler sisteminin kurumsal yapısını oluşturmaktadır.¹⁹⁹

Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları, tarife dışı engelleri, özel tarife tavizleri ve taahhütler listesini, üyelerin kendi pazarlarına yönelik giriş ve düzenlemelerini, yerli üretici ve tacirlere verilecek desteğin nasıl olacağına dair kuralları içermektedir. GATS olarak andığımız Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması, hizmet sektörüne yönelik ulusal ayarlamaları kapsamakla birlikte hizmet ticaretinin genişlemesini, hizmet ihracatını ve WTO üyelerinin uluslararası hizmet pazarına girişlerinde kolaylıklar elde etmelerini sağlamanın şartlarını içermektedir. TRIPS de kısmen Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün uluslararası anlaşmaları ve toplantılarına dayanarak, fikri mülkiyet haklarının korunması ve hayata geçirilmesiyle ilgili bir uluslararası sistem oluşturmaktadır.²⁰⁰

2.2.3.1. WTO'nun Amacı

WTO'nun amaçları Kuruluş Anlaşmasının giriş bölümünde de açıkça belirtildiği gibi;

- üye devletlerin hayat standartlarını yükseltmek
- tam istihdamı sağlamak
- reel gelirin istikrarlı olarak yükselmesini sağlamak
- üye devletlerin pazara yönelik talebini desteklemek
- mal ve hizmet üretimini geliştirmek, ticaretini genişletmek ve bunu dünya kaynaklarının hedefe uygun olarak optimal kullanımını sağlayarak yapmak
- çevreyi korumak
- farklı ekonomik düzeyde olan üye devletlerin ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için kendi kaynaklarını da geliştirmek

¹⁹⁸ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde II

¹⁹⁹ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, Nisan 2010, s.215.

²⁰⁰ a.g.e.

olarak özetlenebilir.²⁰¹

WTO, üye devletlerin ticaret politikalarını uygularken şeffaf, öngörülebilir ve yerli-yabancı ayrımı gözetmeyen düzenlemeler yaptığını varsayarak hareket etmektedir. Sistem, üye devletlerin ticari düzenlemeleri WTO kurallarına uymadığı takdirde, diğer üyelerin bu üyeleri anlaşmazlıkların halli konusunda idari bir çözüm mekanizması olan Anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO)'ya şikayet edebilmelerine imkan tanımaktadır.²⁰²

Kısaca, WTO'nun iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi mal ve hizmetin uluslararası düzeyde serbestçe dolaşımı için üye devletlerin kendi pazarlarına, diğer üye devletlerin girmesini zorlaştıran engelleri azaltarak kaldırmasını sağlamak ve ikinci olarak da bu kurallara uymayan üye devletlerarasındaki anlaşmazlıkları AHO kapsamında çözmektir.²⁰³ Bu amaçlara ulaşmak için de; tarife engellerinin azaltılmasını ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını araç olarak kullanmaktadır.²⁰⁴ GATT 47 Anlaşması bu iki araca sahip olmuş olsa da GATT 94 ve WTO Kuruluş Anlaşması'nın amaçlarına sahip değildi.²⁰⁵

2.2.3.2. WTO'nun İşlevleri

Kuruluş Anlaşması'nın üçüncü maddesinde WTO'nun işlevlerinin neler olduğu açıklanmıştır. Bu işlevler toplamda beş tane olup sırasıyla;

- en temel işlevi Kuruluş Anlaşması ve ona bağlı olan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının usulüne uygun olarak işlenmesini sağlamak ve işlendiğini denetlemek
- Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için sık sık müzakereler ve forumlar düzenleyerek, görüşmelerden çıkan sonuçları uygulamak

²⁰¹ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması Önsözü
Ertürk, Uluslararası İktisadi..., **a.g.e.**, s.225

²⁰² Uğur Emek, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999, s.1.

²⁰³ **a.g.e.**

²⁰⁴ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Giriş Bölümü, 3. paragraf

²⁰⁵ WTO, **Legal Texts: GATT 1947** (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (Erişim Tarihi: 08.03.2015)

- Kurucu Anlaşma'nın Ek 2'sinde bulunan Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metnini yönetmektir.
- yine Kurucu Anlaşmanın Ek 3'ünde yer alan TPRM'yi yönetmek
- ve son olarak da uluslararası ekonomi ve ticarete istikrar sağlamak amacıyla diğer uluslararası kuruluşlar IMF ve IBRD ile ortak hareket etmektedir.²⁰⁶

2.2.3.3. WTO'nun Kurumsal Yapısı

WTO'nun genel merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmaktadır. Örgütün, Kurucu Anlaşma Madde III kapsamındaki işlevleri çok taraflı ticari anlaşmaların uygulanmasını, yöneltmesini ve işlemlerini kolaylaştırarak amaçlarına ulaşmasını sağlamaktır. Yine aynı madde de geçen WTO'nun bakanlar konferansı tarafından alınacak karara göre üyeler arasındaki ticari ilişkileri forum ya da forumlar düzenleyerek şekillendirmek ve forum sonuçlarını uygulayabilmek için gereken ortamı yaratmaktır.²⁰⁷

Bu bağlamda WTO'nun yapısıyla ilgili olan Madde IV'de de belirtildiği üzere en az iki yılda bir olmak kaydıyla toplanacak, üye devletlerin temsilcilerinden oluşan bir Bakanlar Konferansı'nın oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu Konferans WTO'ya amaçlarını ve işlevlerini yerine getirmesi konusunda yardımcı olmakla yükümlüdür. Yine aynı maddenin ikinci paragrafında belirtildiği üzere üye devletlerin temsilcilerinden de oluşan bir Genel Konsey gerekli olan durumlarda toplanacaktır.²⁰⁸

Bakanlar Konferansı'nca atanan bir Genel Müdür ve personeller Sekreteryası'nı oluşturmaktadır. Madde VI'nin 4. Paragrafına göre genel müdür ve sekreteryanın sorumlulukları tamamen uluslararası bir nitelikte ve bağımsızdır.²⁰⁹ Yani diğer bir deyişle; uluslararası memur statüsü bulunan Genel Müdür ve

²⁰⁶ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde III

²⁰⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde III, 1. ve 2. paragraf

²⁰⁸ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV

²⁰⁹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde VI

Sekretarya'nın diğer çalışanları, görevde oldukları süre boyunca herhangi bir devletten veya WTO dışında herhangi bir makamdan talimat isteyemez ve alamaz ve/veya etkisi altında kalamaz.

Bakanlar Konferansı ve Sekretery'a'nın yanı sıra tüm üyelerin temsilcilerinden oluşan bir Genel Konsey, gerekli oldukça toplanarak Bakanlar Konferansı'nın toplantılarının olmadığı dönem arasında onların boşluğunu dolduracak ve işlerini yürütecektir. Genel Konsey aynı zamanda TPRM ve AHO'nun sorumluluklarını da yerine getirmek için de toplanır. Genel Konsey'in idaresi altında bulunan bir Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve TRIPS Konseyi görev almaktadır. Mal Ticareti Konseyi EK-1A'da geçen Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına, Hizmetler Ticareti Konseyi GATS Anlaşmasına ve TRIPS Konseyi de TRIPS Anlaşmasına ilişkin kuraların üyeler tarafından uyulup uyulmadığını denetlemekle sorumludur. Bu üç konsey gerektiği kadar yardımcı alt organ oluşturabilir ve oluşturulan organlar konseylerinin izin verdiği çerçevede kendi kurallarını oluşturabilirler.²¹⁰

Bu konseyler dışında Bakanlar Konferansı, Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi ve Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi oluşturmakla yükümlü tutulmuştur. Bu komiteler tüm üyelerin temsilcilerine açık olduğu gibi ortak görevleri de Genel Konsey'in kendilerine verdikleri görevleri yerine getirmektedir. Bunun dışında Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın koşullarının, az gelişmiş ülkelere zarar verip vermediğini araştırmak ve bu konu hakkındaki raporları Genel Konsey'e sunmak zorundadır. Genel Konsey'de yine bu raporlar doğrultusunda gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.²¹¹

2.2.3.4. WTO'nde Üyeler, Katılım Süreci ve Çekilme

Dünya ticaretinin %97'sinden fazlasını temsil eden WTO'nun 1994'de GATT ilk kez imzalandığında 128 üyesi bulunmaktayken, 26 Nisan 2015'de Seyşeller

²¹⁰ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV, 3.,4.,5. Ve 6. paragraflar

²¹¹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV, 7. Paragraf

Adaları'nın da katılımıyla üye sayısı 161'e ulaşmıştır.²¹² Ayrıca 24²¹³ ülkenin de katılım müzakereleri devam etmektedir.²¹⁴ Bu 24 ülke önce gözlemci olarak kabul edilmekte ve Vatikan haricinde bütün adaylar, gözlemci halinde geldikleri tarihten itibaren beş sene içerisinde katılım müzakerelerine başlamak zorundadır.²¹⁵ Tüm üye ülkeler ve gözlemci olan ülkelerin katılım yıllarıyla beraber ayrıntılı, güncel tam listesi çalışmanın Ek-3'ünde mevcuttur.

WTO'ya üye olmak için devletlerin veya gümrük sahalarının ticaret politikalarını uygulama konusunda tam bir özerkliğe sahip olmaları gerekmektedir. Üyelikle ilgili kararlar Bakanlar Konferansı tarafından alınır. Katılma şartlarıyla ilgili anlaşma Bakanlar Konferansında üyelerin 2/3 çoğunluğuyla kabul edilir ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları'na üyelik de adı geçen anlaşmanın şartlarına göre belirlenmektedir.²¹⁶ Anlaşmanın 11'inci maddesi gereği GATT 1947, GATT 1994 ve Avrupa Birliği üyeleri asli üyeliğe hak kazanmıştır.²¹⁷ Bunların haricinde 1995'den bugüne 26 üye daha katılmıştır.

WTO'ya katılım süreci dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak; üye olmak isteyen ülke WTO'ya, içinde ülkenin ticari politikalarının tüm yönleriyle incelendiği bir dosya eki ile yazılı olarak başvuruda bulunur. Genel Konsey başvuruyla ilgili bir çalışma grubu oluşturur, dosyadaki belgeleri inceleyen çalışma grubu Sekreteryaya'ya bilgilendirme belgesi olarak sunar. İkinci olarak, çalışma grubu araştırmasını tamamladıktan sonra üye olmak isteyen ülkeyle üye ülkeler arasında ikili görüşmelere başlar. Bu görüşmelerde her ülkenin kendi ticari çıkarları ve öncelikleriyle; tarife oranları, pazara girişte üstelenecekleri durumlar, mal ve hizmete ilişkin ticari politikalar üzerinde durulur. Üçüncüsü, katılım protokollünün imzalanması aşamasıdır. Üye olacak adayın ticaret rejimi ve ikili pazara girişinde üstelenecekleri çalışma grubu tarafından inceledikten sonra bir rapor hazırlar ve bu raporu katılım protokolü ve taahhüt listeleri ile birlikte sunar. Dördüncü ve son

²¹² WTO, **Understanding The WTO: The Organization Members and Observers**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Erişim Tarihi: 22.05.2015)

²¹³ Akman ve Sarıbeyoğlu'nun çalışmalarındaki rakamlar WTO'nun resmi sitesindeki güncel rakamlarla değiştirilmiştir.

²¹⁴ Sait Akman, "Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl:3, Sayı: 1-2, 2008, s.45.

²¹⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.287.

²¹⁶ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde XII, 2. ve 3. paragraflar

²¹⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde XI ve Madde XVI

aşamada ise, bahsi geçen rapor, protokol ve taahhüt listeleri Genel Konsey veya Bakanlar Konferansı'na sunulup, başvuru 2/3 oyla kabul edilir ve adaya kendi ulusal parlamentosundan onay alması için üç aylık bir süre tanınır. Bu üç aylık sürenin ardından üyelik gerçekleşmiş olur.²¹⁸

Üyelik sürecine daha ayrıntılı bakabilmek için Azerbaycan örneğini ele alırsak; Azerbaycan 27 Haziran 1997'de WTO Sekreterliği'ne üyelik için başvurusunda bulunmuş ve başvuruları WTO tarafından olumlu değerlendirildikten sonra gözlemci olmaya hak kazanmıştır. WTO'yla katılım çalışmalarını yürütmesi ve gerekli görüşmeleri düzenlemeleri için Azerbaycan, 16 Temmuz 1997'de bir çalışma grubu oluşturmuştur. Çalışma grubunun kurulmasındaki amaç, ülke içindeki dış ticaret politikalarını analiz etmek ve bu politikaları WTO standartlarına uygun hale getirmektir. 22 Nisan 1999'da Azerbaycan, WTO'ya dış ticaret politikaları hakkında ilk beyanını sunmuş ve 2002'den 2014 yılına kadar sorunların çözümü için on bir kez görüşmüşlerdir.²¹⁹ Buna rağmen 2015 yılında Azerbaycan'ın hala gözlemci durumunda olması sürecin ne kadar uzun ve sancılı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Herhangi bir üye WTO Genel Müdürlüğü'ne yazdığı çekilme bildirimini yazdıktan altı ay sonra bildirim yürürlüğe girmesiyle çekilebilir. Ancak Çoklu Ticaret Anlaşmalarından birine ya da birden fazlasına üyeyse, çekilme şartları taraf olduğu anlaşmaların şartlarına göre belirlenir.²²⁰ Ancak Azerbaycan örneğinde de gördüğümüz gibi katılım sürecinin zorluğu nedeniyle olacak ki henüz hiçbir ülke üyelikten çekilmemiştir, bu yüzden çekilme ile ilgili net bir şey belirtmek yanlış olacaktır.

2.2.3.5. WTO'nde Karar Alma, Yorum, Aykırılık, Değişiklik

Karar alma süreci ilgili konular Kuruluş Anlaşması'nın IX'inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre WTO özel bir durum olmadığı sürece, GATT 47'de

²¹⁸ WTO, **Accession: Explanation** (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acces_e.htm (Erişim Tarihi: 09.03.2015)

²¹⁹ Bulut, **a.g.m.**, s.66.

Bulut'un makalesindeki veriler 2015'in WTO verilerine göre değiştirilmiştir.

²²⁰ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde XV

olduğu gibi konsensüsle karar almaya devam etmektedir.²²¹ Konsensüsle karar alma yöntemi çoğu yazar tarafından “oybirliği” olarak çevrilse de “uzlaşma ile” olarak çevirmek daha doğru olacaktır. Çünkü konsensüsle karar alma yönteminde azınlıkların düşünceleri ve duyguları göz ardı edilmez, sürecin sonucunda herkesin aklına takılan bir sorun kalmadan konu üzerinde hem fikir oluncaya kadar konuşulur ve ancak hemfikir olunabildikten sonra karara varılır. Yani, o an toplantıda bulunan herhangi bir üye temsilcisi, alınacak karara itiraz etmediği sürece, konsensüsle karara varılmış sayılır. Bu özelliği de konsensüsü, oy birliği ya da oy çoğunluğu yöntemlerinden farklı kılmaktadır.²²²

Kurucu Anlaşmaya göre konsensüsle karara varılamadığı durumlarda konu oylama sunulmaktadır. Oylama sonucunda verilen oyların çokluğuna göre karar alınmaktadır. Oylamalarda her WTO üyesinin bir hakkı bulunmaktadır ve AB oy kullandığında da kullandığı oy, birliğe üye olan ülke sayısına eşit olarak kabul edilmektedir. Yani AB adına kullan 1 oy, 28 oya eşit sayılmaktadır ve eğer AB üye sayısında herhangi bir değişiklik olursa bu eşitlik bozulup, kabul edilen oy sayısı düşüş veya artış gösterecektir. Oy birliği ile karar alınması gereken durumlarda Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey’i de kararlarını, Kurucu Anlaşmaya bağlı olan anlaşmalar aksine bir durum belirtmediği takdirde oybirliği ile karar almaktadır.²²³

WTO, Kurucu Anlaşmaya bağlı olan anlaşmaların yorumlanmasına ilişkin olarak sıkı tedbirler almıştır. Buna göre, Kurucu Anlaşma’nın değişikliklerin yapımıyla ilgili X’inci maddesini ihlal etmediği sürece Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey anlaşma maddeleri üzerinde yorumlarını oylamaya sunabilmektedirler. Ancak Çok Taraflı Ticaret Anlaşması’nın yorumlanması durumunda söz konusu anlaşmanın denetleyicisi olan Konsey’in tavsiyelerini almak durumundadır ve yorumların kabul kararı mutlaka 3/4 çoğunluk sağlayabildiği takdirde alınır.²²⁴

1947’deki GATT Anlaşması’nın XXV’inci maddesinde yaşanmış olan sıkıntılar nedeniyle de aykırılık kararına varılmadan önce bir dizi tedbirler alınması

---

²²¹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IX, 1. paragraf

²²² a.g.e.

²²³ a.g.e.

²²⁴ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması Madde IX, 2. paragraf

öngörülmüştür.²²⁵ Buna göre olağanüstü bir durumda, Bakanlar Konferansı, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'ndan herhangi birinde geçen bir madenin, bir üye tarafından uygulanmasının doğru olmamasına, yani ilgili maddenin üye için hükümsüz sayılmasına karar verebilir. Ancak böyle bir kararı almak için;

- Öncelikle konsensüsle karar verilmesi için aykırılık kararına yönelik talep Bakanlar Konferansı'na sunulur ve bu talep 90 gün içinde incelenir ve bu süre içerisinde hala konsensüsle bir karara varılamazsa oylamaya gidilir. Oylamada 3/4 oy alabildiği takdirde aykırılık kararı alınır.
- Eklerde yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve onların mevcut ekleri üzerindeki aykırılık talepleri, Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi veya TRIPS Konseyi tarafından 90 gün içinde incelenmek ve ilgili konsey, Bakanlar Konferansı'na rapor vermek zorundadır.²²⁶

Bakanlar Konferansı aykırılık ile ilgili kararı verirken; olağanüstü durumu, aykırılığın şartlarını ve sona ereceğini de belirler. Aykırılık kararı bir yılı aşılırsa, verildiği tarihten itibaren her yıl gözden geçirilir ve Bakanlar Konferansı'na durumla ilgili rapor verilir. Bakanlar Konferansı da bu raporlardan yola çıkarak aykırılık kararının şartlarını değiştirebilir, süresini uzatabilir veya tamamen kararı fes edebilir.²²⁷

WTO Anlaşmaları'nda değişiklik yapmak son derece zor bir süreçtir. Öncelikle bir WTO üyesi, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'ndan birinde değişiklik istediğinde, bu değişiklik teklifini Bakanlar Konferansı'nca üyelerin oylamasına sunmadan önce en az 90 gün önce listeye koymak durumundadır. Bu süre zarfı boyunca Bakanlar Konferansı bu teklifin üyelerin oylamasına sunulup, sunulmaması gerektiğine konsensüsle karar verir. Karar vermeleri durumunda değişiklik talebi üyelerin oylamasına çıkarılır ve 2/3 oy sonucuna göre değişiklik kararı belirlenir. Bu değişiklikler ancak değişikliği kabul eden ülkeler tarafından uygulanır. Bunun dışında anlaşmanın bazı maddeleri hakkında değişiklik ancak ve ancak konsensüse varıldığı takdirde değiştirilebilir. Bazı durumlarda ise bakanlar konferansı oy

---

²²⁵ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.40.

²²⁶ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması Madde IX, 3. paragraf

²²⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması Madde IX, 4. paragraf

çokluğuyla değiştirilmiş bir anlaşma maddesinin bütün üyelerce geçerli olmasını zorunlu kılabilir. Bu durumda ya üye ülke WTO üyeliğinden çekilir ya da Bakanlar Konferansı'nın verdiği özel izinle söz konusu olan değişiklikleri uygulamaksızın üyeliğine devam edebilir.²²⁸

2.3. WTO'nun İlkeleri

GATT 47'de aynı olan en çok kayrılan ülke (most favored nation) ilkesi ve ulusal işlem ilkesi WTO tarafından da benimsenip ayrımcı olmama ilkesi altında toplanmıştır. Bunlara ek olarak üç ilke daha benimsenmiştir. Bunlar; Şeffaflık, karşılıklı olma ve tarifelere bağlı kalmadır.

2.3.1. Ayrımcı Olmama

WTO Anlaşması'nda yer alan bu ilke GATT çok taraflı ticaret sisteminin temelini oluşturan ilkelere oluşmaktadır.²²⁹ Ayrımcı olmama ilkesini iki temel alt ilkesi altında incelemek gerekmektedir.

2.3.1.1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı

GATT 47'den itibaren sistemin temelinde olan bu kural GATT 47'deki ile aynı kapsam ve anlamla süre gelmiştir.²³⁰ Bu ilke GATT 1994 Anlaşması'nın I. Maddesinin ilk cümlesinde şu şekilde yer almıştır;

“Bir Üye (tarafından) diğer herhangi bir memleket menşeli veya diğer herhangi bir memlekete yollanan bir mala bahşedilen her nevi menfaat, rüçhan, imtiyaz veya muafiyet, derhal kayıtsız ve şartsız olarak, diğer bütün üye ülkelerine yollanan mümasili her mala da teşmil edilecektir.”²³¹

²²⁸ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde X

²²⁹ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**,s.218 .

²³⁰ **a.g.e.**

²³¹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**,s.62.

Buna benzer, en çok kayırılan ülke ilkesi ile ilgili maddeler GATS Anlaşması'nın II Maddesinde ve TRIPS Anlaşması'nın IV. Maddesinde de yer almaktadır.

GATT 1994'ün I. Maddesinde geçen ifadeden de anlaşılacağı gibi en çok kayırılan ülke ilkesi bir anlaşmada tarafların belirli bir konu üzerinde birbirlerine tanıdıkları ve/veya tanıyacakları en iyi muameleyi diğer üçüncü ülkelere ya da yurttaşlarına da tanıyacaklarını ifade etmektedir.²³² Buradaki amaç GATT 1947'de olduğu gibi iki devlet arasında yapılmış olan anlaşmayı kendileri dışındaki üçüncü ülkelere de açarak, bütün üyelere en geniş ve kapsamlı ayrıcalıkları tanımaktır.²³³ Ancak GATT 1994 I. Maddesinde dikkat çekici iki ifade bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “mümasili her mala” yani benzer her mala (like product) tanınan hak kavramı, ikincisi ise “derhal kayıtsız ve şartsız olarak” (immediately and unconditionally) ifadeleridir. Benzer malların ne olduğu konusunda açıkça bir ifade bulunmadığından bu zaman zaman tartışmalara ve anlaşmazlıklara sebep olmaktadır. Ancak ikinci ifade olan derhal kayıtsızlık ve şartsızlı tartışmaya açık bir kavram olarak kabul edilmemektedir.²³⁴

En Çok Kayırılan Ülke ilkesinin pek çok istisnası da bulunmaktadır. Bu istisnalar GATT 1994 Anlaşması'nın XX.'inci maddesinde belirlenmiştir. Bunlar; GATT yürürlüğe girmeden önce üstünlük marjları dondurulmuş ürünler, bölgesel ticaret anlaşmaları, sınır ticareti, kamu alımları, güvenlik gerekçesiyle yapılan kısıtlamalar, WTO Anlaşması'nın izin verdiği tedbirler ve Sivil Uçak Alımları Anlaşması'dır.²³⁵

---

²³² Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turan Kitabevi, Ankara, 2003, s.88.

²³³ Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s.121.

²³⁴ Sarıbeyoğlu, a.g.e.,s.62-64.

²³⁵ a.g.e...s.66-67

2.3.1.2. Ulusal Davranış

Bu ilke de yine GATT 1947 Anlaşması'ndan gelerek GATT 1994'ün III. Maddesinde, GATS Anlaşması'nın XVII. Maddesinde ve TRIPS'in III. Maddesinde de yine yer almaktadır.²³⁶

En çok kayırılan ülke ilkesi farklı milletlere eşit muamele yapmayı gerektirirken, ulusal işlem ilkesi de ithal malların yerli mallar karşısında kötü bir duruma düşmemesini gerektirir.²³⁷ Yani başka bir deyişle ithal ürünün, iç pazardaki yerinin korunması amaçlanmaktadır. GATT 1994'ün III. Maddesince ithal malla ilgili resmi bütün düzenlemeler tamamlandıktan ve gümrük vergileri ödendikten sonra iç pazardaki, fiyatlar, vergiler, yönetim ve benzeri olan bütün düzenlemelerle aynı olması gerektiğini açıkça belirtmiştir.²³⁸ Ayrıca ithal ve yerli benzer mallar üzerinde ayırım yapılmasını yasaklamıştır.²³⁹

Bu ilkenin de en çok kayırılan ülke ilkesi kadar çok olmasa da istisnaları vardır. Bunlar; GATT 1994'ün XX. Maddesinde yer alan anlaşmada sapmaya sebebiyet verebilecek genel istisnalar ve GATT 1994'ün III. Maddesinin 8. Paragrafınca kamusal amaçlarla kamu kurumlarınca alınan kamu alımlarıdır.²⁴⁰

2.3.2. Şeffaflık

GATT 1994 Anlaşmasının X. Maddesinin 1. Paragrafında, TRIPS Anlaşması'nın V. Maddesi 63. Paragrafında ve GATS Anlaşmasının III. Maddesinin 1. Paragrafında yer almaktadır.²⁴¹ Bu ilke ticaret politikalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Mekanizması tarafından yürütülür ve buradaki amaç, WTO üyelerinin mal hizmeti ve fikri mülkiyet haklarının korunması için ticaret politikalarında şeffaflığı garanti etmektedir.²⁴²

²³⁶ D. Hülya Gökçe, "Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeri" (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s.58.

²³⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.67-68.

²³⁸ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.219.

²³⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.69.

²⁴⁰ **a.g.e.** s.72.

²⁴¹ Gökçe, **a.g.e.**, s.59.

²⁴² Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.219.

2.3.3. Karşılıklı Olma

Yazılı bir ilke olmamakla beraber WTO Kurucu Anlaşması'nın önsözünün üçüncü paragrafında geçen;

“Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar akdetmek yoluyla bu amaçlara ulaşmasında katkıda bulunmayı arzu ederek, ”

ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca paragraftan da anlaşılacağı üzere en çok kayırlan ülke ve karşılıklı olma ilkeleri birbirlerini tamamlayıcı nitelikte ilkelerdir.

2.3.4. Tarifelere Bağlı Kalma

Bu ilkenin amacı belirlenen tarife düzeyine tüm üyelerce bağlı kalınması ve bu düzeyin üstüne çıkılmamasını yasal olarak sağlamaktır.²⁴³

GATT 1947'de uluslararası ticaret ithalat tarifeleri dışında ithal kotalar, lisanslar ve yasaklar ile de korunmaktaydı. Ancak bu durum müzakereler sırasında tarife indirimlerine konu gelince, gelişmiş ülkelerin tarife indirimine gitmek yerine tarife dışı engeller koymalarına yol açmıştır.²⁴⁴ Bu sebeple Uruguay Turu'nda GATT 1994 oluşturulurken, GATT 1947'nin piyasa ve fiyat sistemiyle devam edilmesine ve sistemde geliştirmeler yapılmasına ancak miktar kısıtlamaları ve gönüllü uygulamalarla yapılan tarife dışı engellerin ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Yine de GATT 1994 Anlaşmasının XI. Maddesinde belirtilen bazı olağanüstü hallerde miktar kısıtlamasına gidilmesine izin verilmektedir.²⁴⁵

---

²⁴³ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.219.

²⁴⁴ Yüksel, **a.g.m.**, s.60.

²⁴⁵ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**,s.220.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

WTO DÜZENLEMELERİNİN KÜRESELLEŞMEYE KATKISI

WTO sisteminin getirdiği düzenlemelerin dünya ticaretine olan katkılarını inceleyebilmek amacıyla önce WTO Kurucu Anlaşmasının ekleri olan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları, Mal Ticareti Anlaşması, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları, Anlaşmazlıkların Halli Organı Mutabakat Metni ve Ticaret Politikalarını gözden Geçirme Mekanizması bu bölümde incelenmiştir. Ardından dünya ticaretindeki artışa ve bu artışın gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere nasıl yansıdığı, dünya ticaretindeki genel problemler bu problemleri çözmek ve WTO üyeleriyle uzlaşmayı sağlayabilmek için düzenlenen Bakanlar Konferanslarına yer verilmiştir. WTO Bakanlar Konferanslarında konuşulan gündem maddelerine de yer verilerek dünya ticaret sisteminde geline son durum anlatılmış ve WTO sistemi hakkında genel bir izlenim sunulmuştur.

3.1. WTO'nun Dünya Ticaretine Katkısı

WTO, birbirine bağlı ve bağımlı bir küresel ticaret yapısı kurulmasına katkı sağlayan, mekanizmaları ve uygulamalarıyla işlemeye devam eden bir uluslararası rejimdir. Bu rejim ticaret hacmindeki ve değerindeki artışı; ticari olan ve olmayan tüm engelleri kaldırarak, uluslararası ticareti yönetebilmek için, mal ticareti, hizmet ticareti, fikri mülkiyet, yatırımlar ve anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin uyguladığı anlaşmalar ve bu anlaşmalara bağlı mekanizmalarla sağlamaktadır. Bu mekanizmalar sayesinde de anlaşmalara bağlı olarak uluslararası kalkınma politikalarını sürdürebilmesi hiç şüphesiz ki WTO'nun dünya ticaretine sağladığı en büyük

katkıdır.²⁴⁶ Bu sebeple çalışmanın devamında WTO'nun dünya ticaretine katkılarını uygulamakta olduğu anlaşmalarla devam etmek uygun olacaktır.

3.1.1. WTO Anlaşmaları

WTO Kurucu Anlaşması'nın ekinde yer alan bağlayıcı anlaşmalar da en az Kurucu Anlaşma kadar önem arz etmektedir. Bu sebeple WTO Anlaşmalarının genel özellikleri üzerinde durmakta fayda vardır.

WTO Anlaşmaları genel olarak mallar, hizmetler ve fikri mülkiyet haklarını kapsamaktadır. WTO Anlaşmasına dayalı çok taraflı ticaret sistemi, 400 sayfadan fazla anlaşma metni, 26000 sayfayı aşan taahhüt listeleriyle ortaya çıkmış bir sistem olarak, çoğu yazarın da belirttiği gibi, oldukça karışık bir sistemdir.²⁴⁷

3.1.1.1. Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

Mal Ticareti Anlaşmasına bağlı olan 13 farklı anlaşma bulunmaktadır. Bu karışık sistemi temel konular ve bağlı oldukları alt başlıklar halinde Tablo 2'deki gibi daha basite indirgeyerek listelemek mümkündür. Buna göre tarım ve tekstil konularının başka bir alt başlığı bulunmamaktadır. Standartlar ve güvenlik başlığının iki alt başlığı Sağlık Bitki Sağlığı ve Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Ticarete Teknik Engeller Anlaşmasıdır. Anti-damping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri başlığının üç alt başlığı GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, Korunma Tedbirleri Anlaşması'dır. Tarife dışı engeller başlığının altında ise İthalat Lisansları Anlaşması, GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması, Menşe Kuralları Anlaşması, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması olarak beş alt başlık bulunmaktadır.

---

²⁴⁶ Musa Guliyev, "Dünya Ticaret Örgütü ve KEİ Üyesi Devletlerin Ekonomik Kalkınmaları", **Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonu Raporu**, 9 Eylül 2008, Bakü, s.12 (Çevrimiçi) <http://www.pabsec.org/pabsec/aksisnet/file/08-GA32-EC31-REP-08-tr.doc> (Erişim Tarihi: 07.04.2015)

²⁴⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.41.

Tablo 2: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalara Ait Temel ve Alt Konular

Temel Konu	Alt Başlıklar
Tarım	-
Standartlar ve Güvenlik	Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
Anti- Damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri	GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
	Korunma Tedbirleri Anlaşması
Tarife Dışı Engeller	İthalat Lisansları Anlaşması
	GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
	Menşe Kuralları Anlaşması
	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
Tekstil	-

Kaynak: Mektlem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.v-vi.

3.1.1.1.1. Tarım Anlaşması

Tarım konusu 1960'lı yıllara kadar GATT'ın dışında tutulmasına rağmen Uruguay Turu'nda da pek tartışılan bir konu olmuştur. Amerika ve Cairns Grubu²⁴⁸ olarak adlandırılan yirmi ülkenin en üzerinde durdukları konu olmuştur.²⁴⁹ Tarım Anlaşması temel olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarıdır. Pazara giriş için temel kural "yalnızca tarifeler" kuralıdır. Uruguay Turu'ndan önce uygulanan kotalar ve tarife dışı

²⁴⁸ Cairns Grubu'nu oluşturan ülkeler; Arjantin, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Endonezya, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Malezya, Pakistan, Paraguay, Peru, Şili, Tayland, Uruguay, Vietnam, Yeni Zelanda'dır.

²⁴⁹ Ongun, **a.g.m.**, s.21.

önlemlerin hepsi tarifelere dönüştürülmüştür. Bütün WTO üyeleri de bu tarifelere bağlanarak bir tarifikasyon (tariffication) dönemi başlamıştır. Tarifikasyon kuralına göre iç piyasada fiyatlar dünya fiyatlarından %75 daha fazla ise, yeni tarife %75 olmalıdır. WTO gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri 1995’de yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Tablo 3’deki gibi tarifikasyon paketine tabii tutarken, az gelişmiş ülkeleri bu tarifikasyonun dışında tutarak muaf saymıştır.²⁵⁰

Tablo 3: Uruguay Turu’nda Kabul Edilen Tarımsal Tarife Hedefleri

	Gelişmiş Ülkeler 6 Yıl: 1995 - 2000	Gelişmekte Olan Ülkeler 10 Yıl 1995 - 2004
Tarifeler		
Tüm tarımsal ürünler için ortalama indirim	%36	%24
Ürün başına asgari indirim	%15	%10
İç Destekler		
Toplam desteklerde kesinti	%20	%13
İhracat		
Sübvansiyon değerleri	%36	%24
Sübvansiyon edilen ürün miktarı	%21	%14

Kaynak: WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

Bu tarifikasyon paketine göre gelişmiş ülkeler 6 yıl içerisinde tüm tarımsal ürünler için tarifelerini eşit oranda %36’ya kadar düşürmesi hedeflenirken, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için bu oran 10 yılda %24’e düşürmesi hedeflenmiştir. Tarımsal ürün başına asgari indirim de gelişmiş ülkeler için 6 yılda %15’e düşürmesi, gelişmekte olan ülkeler için de 10 yıl içerisinde %10 şeklinde hedeflenmiştir.²⁵¹

Tarım Anlaşması’nın ikinci temel unsuru olan iç desteklerden kasıt iç ticaretteki fiyatların ve çiftçilerin gelirlerini garanti eden sübvansiyon ve diğer

²⁵⁰ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

²⁵¹ a.g.e.

programlardır. Bu iç desteklerin aşırı üretime yol açtığı düşünülmektedir. Bu sebeple doğrudan üretime ve ticarete etkisi olmayan desteklerin en aza indirilmesi öngörülmüştür. WTO üyelerinin ne kadar iç destek verebileceklerinin ölçüsü (total aggregate measurement of support – total AMS) ile 1986 – 1988 yılları taban alınarak hesaplanır. Tarifelerde olduğu gibi iç desteklerde de bir sınırlama vardır. Tablo 3’de de görüleceği gibi bu sınırlamaya göre gelişmiş ülkeler iç desteklerini 6 yıl içerisinde %20 oranında düşürecek ve gelişmekte olan ülkeler ise 10 yıl içerisinde %13 düşürecektir. Ancak WTO tarafından üyelere uygulanan kutu uygulamalar da vardır. Örneğin az gelişmiş ülkelerin iç desteklerde de herhangi bir indirim gitmesinin zorunlu tutulmaması “sarı kutu” olarak adlandırılmaktadır. Burada az gelişmiş ülkelerin ülkelerini kalkındırmak için yavaş hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. “Yeşil kutu” uygulamasında ise ticaret üzerindeki etkileri minimal düzeyde olan; araştırma, hastalık kontrolü, alt yapı ve gıda güvenliği, çiftçilere doğrudan yapılan üretimi canlandırmaya yönelik gelir destekleri ve bölgesel yardım programları çerçevesinde çiftçilerin tarımı yeniden yapılandırması gibi hükümet hizmetleri olan iç destekler özgürce kullanılabilirler. “Mavi kutu” ise çiftçilere üretimi sınırlandırmaları, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal gelişmeyi teşvik etmek için yapılan hükümet yardımı programları, desteklenen ürünler içindeki oranı çok küçük olan (des minimals)²⁵² ürünler için doğrudan ödeme yapılabilir olmasıdır.²⁵³

Tarım Anlaşması’nın üçüncü temel unsuru olan ihracat sübvansiyonları ise WTO üyelerinin taahhüt listelerinde yer almayan ihracat sübvansiyonlarını yasaklamaktır. Tablo 3’de de görüldüğü gibi gelişmiş ülkeler sübvansiyon değerlerini 1995’ten itibaren 6 yıl içerisinde %36 oranında ve gelişmekte olan ülkeler de 10 yıl içerisinde %24 oranında düşürecektir. 1986 – 1990 arasındaki yılların ortalaması temel alınarak da sübvansiyon edilen ürün miktarının gelişmiş ülkelerde 6 yıl

---

²⁵² Gelişmiş ülkeler için %5 veya daha azı ve gelişmekte olan ülkeler için %10 veya daha azı destekler.

²⁵³ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

içerisinde %21 ve gelişmekte olan ülkelerde 10 yıl içerisinde %14 düşürülmesi öngörülmüştür.²⁵⁴

3.1.1.1.2. Standartlar ve Güvenlik

GATT 94 Anlaşması'nın 20. Maddesi genel istisnalar ile ilgilidir ve bu maddeye göre üyeler; insan sağlığının, hayvan sağlığının ve bitki sağlığının korunması için bazı ticaret kısıtlamalarına gidebileceklerdir. Ancak bu madde üye ya da üyelerin uygulamaları ayrımcı olmama ilkesine ters düşmediği sürece geçerlidir. Bunun dışında standartlar ve güvenlik konusu ile ilgili ticarete getirilebilecek kısıtlamalar Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ile belirlenmiştir.²⁵⁵

Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması üyelere kendi standartlarını belirleme izni verir ancak yönetmelik bunun mutlaka bilimsel olması gerektiğini vurgulamaktadır. Anlaşma üyeleri sağlık ve bitki sağlığı önlemlerini uluslararası standartlar, talimatlar ve /veya önerilere uygun olarak oluşturmalarını teşvik ederken bunu üyelere keyfi olarak ya da haksız olarak diğer üyelerle arasında fark yaratarak onların yerine geçmek için yapmamalıdır. Ancak bilimsel kanıtların yetersiz olduğu durumlarda olabilmektedir. Bu durum üyelerin bilimsel belirsizliğe dayanarak risk almasını engellemek için ihtiyatlılık ilkesi (precautionary principle) gereğince geçici ihtiyati önlemler uygulanabilmektedir.²⁵⁶

Ticarete Teknik Engeller Anlaşması teknik düzenlemelere ve ortak bir standart ve endüstriyel standartlar konusuna düzenleme getirmektedir. Çünkü standartlar genel olarak ülkeden ülkeye değişmektedir ve bu durum ihracatçılar ve üreticiler arasında anlaşmazlıklara sebep olarak uluslararası ticaretin önünde bir engel teşkil etmektedir. Mevzuatta, üyeler arasında teknik düzenlemeler ve standartlar konusunda bilgi akışını sağlayabilmek ve düzenli bir denetim/danışma organı oluşturabilmek

---

²⁵⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

²⁵⁵ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standards And Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm (Erişim Tarihi: 15.04.2015)

²⁵⁶ a.g.e.

amacıyla Ticarete Teknik Engeller Komitesi de kurulmuştur. Anlaşmayla, üreticilerin ve ihracatçıların girecekleri pazardaki ürünlerinin tabii tutulduğu standartlar hakkında bilgi sahibi olması zorunlu tutulmuştur. Bu sebeple anlaşma bir bildirim noktası oluşturarak tüm üyelerin ürünlerinin standartlar ve teknik özellik bilgilerini paylaşabilmeleri sağlanmıştır.²⁵⁷

3.1.1.1.3. Anti- Damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri

Anti-damping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri en çok gözetilen ülke ilkesince tarifelerin bağlanmasını ve üyelerin her birine ortak şekilde uygulanması mal ticaretinin temel ilkelerini oluşturmaktadır. Buna rağmen WTO Anlaşmaları bazı durumlarda istisnalara izin vermektedir. Bu durumlar;

- Dampinge karşı uygulanan tedbirler
- Sübvansiyonlar ve sübvansiyonları etkisiz kılan telafi edici tedbirler
- Yerli sanayiye korumak için alınan geçici ithalat kısıtlamalarını içeren acil tedbirlerdir.²⁵⁸

Anti-damping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri üç temel anlaşmadan oluşmaktadır. Bunlar; GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma aynı zamanda Anti-damping Anlaşması olarak da anılmaktadır ve kesinlikle GATT 94'ün VI. Maddesiyle tamamlayıcı niteliktedir. Dampingi teşkil eden fiilleri özel hukuk kişileri yaptığından, anlaşma dampingin hangi durumlarda haksız rekabet oluşturduğu gibi konularla ilgilenmez. İlgilendiği konular hükümetlerin damping tespitinde bulduklarında izlemiş oldukları prosedür ve dampinge karşı hangi önlemleri (anti-damping vergisi gibi) uygulayabileceklerini disipline etmektir. Anlaşma; anti-damping olayları için nasıl soruşturma başlatılacağından, soruşturmanın nasıl yürütüleceğine ve ilgili tüm tarafların görüşlerinin alınmasından, delillerin sunulmasına izin verilmesine kadar oldukça ayrıntılı

---

²⁵⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standards And Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm (Erişim Tarihi: 15.04.2015)

²⁵⁸ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 15.04.2015)

kurallardan oluşmaktadır. Anti-damping önlemleri genel olarak yürürlüğe konulduktan beş sene sonra son bulmaktadır, ancak yürütülen bir soruşturma sonucunda tedbirin sona ermesi durumunda zarar verecek halde olduğu anlaşılırsa tedbir devam da edebilmektedir. Eğer bu anti-damping soruşturmasında, damping oranının önemsiz derecede küçük olduğunun, yani ürünün ihracat fiyatlarının %2'sinden az olduğu tespit edilirse derhal son verilmelidir. Aynı şekilde eğer ihracatçı ülkeden ithal edilen ürün, o ürünün toplam ithalat hacmi içinde %3'ten az yer tutuyor ise dampingli ithalat hacminin veya zararın ihmal edilebilir olduğu kabul edilerek soruşturmaya derhal son verilir.²⁵⁹

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması adından da anlaşılacağı üzere sübvansiyonların kullanımı ve sübvansiyonların kullanıldığı bazı durumlarda bunlara karşı alınacak telafi edici tedbirleri düzenlemektedir. Anlaşmaya göre herhangi bir WTO üyesi Anlaşmazlıkların Halli Organına başvurarak sübvansiyonların geri çekilmesini veya olumsuz etkilerinin kaldırılmasını talep edebilmektedir. Anlaşmada sübvansiyon tanımı şu şekilde yapılmıştır; bir sanayiye bazı işlemler sonucu bir faydanın sağlandığı durum ve/veya durumlarda o sanayi sübvansiyon almış kabul edilmektedir. Bu durumlar şu şekilde sıralanmıştır;

- hükümet fonlarından doğrudan transfer veya borçlara hükümet garantisi uygulaması
- aksi durumlarda ödenmesi gereken hükümet gelirlerinden vazgeçilmesi
- hükümetin mal veya hizmet temin etmesi veya mal satın almasıdır.²⁶⁰

Anlaşmaya göre sübvansiyondan mutlaka sağlanan bir “fayda” olması gerekmektedir. Ayrıca anlaşmada özgül (specific) sübvansiyon tanımı da yapılarak; sadece bir işletmeye veya sanayi grubuna sağlanan sübvansiyon, özgül sübvansiyon olarak kabul edilmiştir. Anlaşmanın amacı, hükümetlerin sübvansiyon verme haklarını kısıtlamaktan ziyade diğer ülkelerin ticareti üzerinde olumsuz etkileri olan sübvansiyonları yasaklamak veyahut sınırlandırmaktır. Bu sebeple sübvansiyonları; dava edilebilir ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak ikiye ayırmıştır. Dava edilebilir

---

²⁵⁹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 15.04.2015)

²⁶⁰ a.g.e.

sübvansiyonlarda durumdan şikayetçi olan üye sübvansiyonların kendi çıkarlarına zarar verdiği veya olumsuz yönde etkilediğini ispatlamadığı takdirde serbest olan sübvansiyonlardır. Yasaklanmış sübvansiyonlar ise özellikle uluslararası ticarete zarar veren nitelikte olan sübvansiyondan yararlanan belli bir ihracat hedefine ulaşmasını veya ithal mallar yerine yerli malları kullanmasını zorunlu tutan sübvansiyonlardır.²⁶¹

Korunma Tedbirleri Anlaşmasına göre ise bir WTO üyesi korunma tedbirleri alma yoluyla, bir ürünün ithalatını, o ürünün ithalatındaki artışın kendi sanayisi üzerindeki zarar veya zarar tehdidinden dolayı geçici olarak kısıtlayabilmektedir. Ancak bunun için zarar ciddi derece olmak zorundadır. Daha önceden GATT 47 Anlaşmasında da korunma tedbirleri uygulanmış ancak hükümetler bu hükmü kullanmak yerine GATT'ın denetimi dışında kalan "gri alan" tedbirlerini kullanarak kendi sanayilerini koruma eğilimi sergilemişlerdir. Bu sebeple WTO Anlaşması ile bu tür gri alanlar yasaklanmış ve bunun dışında olan tüm koruma tedbirlerinin uygulanmasına günbatımı klozu (sunset clause) olarak anılan zaman kısıtlamaları getirmişlerdir. Korunma Tedbirleri Anlaşmasıyla WTO üyelerinin gönüllü ihracat kısıtlamaları veya ithalat/ ihracat üzerinde herhangi başka bir tedbir uygulaması yasaklanmıştır. Bu sebeple de anlaşmaya uygun olarak yeniden düzenlenmeyen karşılıklı tedbirlerin hepsi 1998 yılı itibariyle kaldırılmıştır.²⁶² Korunma Tedbirleri Anlaşması'nın uygulanmasını ve WTO üyelerinin taahhütlerini gözetmek amacıyla bir WTO Korunma Tedbirleri Komitesi de mevcuttur. Üyeler bir korunma soruşturmasının her aşamasında ve soruşturma ile ilgili alınan kararlardan komiteyi haberdar etmek zorunda olduğu gibi komite de bu raporları denetlemekle sorumludur.²⁶³

---

²⁶¹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 15.04.2015)

²⁶² Bu tedbirlerden sadece AB ve Japonya'dan ithal edilen otomobiller hakkında olanında bir yıl daha fazla zaman tanınmış ve o da 1999 yılı sonunda sona erdirilmiştir.

²⁶³ a.g.e

3.1.1.1.4. Tarife Dışı Engeller

Tablo 2’de de görüldüğü gibi Tarife Dışı Engeller konusu altında beş adet çok taraflı anlaşmayı incelemek mümkündür. Bunlar İthalat Lisansları Anlaşması, GATT 94’ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması’dır.

İthalat Lisansları Anlaşması ile amaçlanan ithalat lisanslarının basit, şeffaf ve öngörülebilir olmasını sağlamaktır. Anlaşma gereği WTO üyelerinin uluslararası ticaret yapan tacirler için, lisansların nasıl ve neden verildiği hakkında yayınlanmalarını öngörmesi bu amaca hizmet ettiğine bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca yine anlaşmada, yeni WTO üyelerinin ithalat lisansı usullerini yürürlüğe koyduklarında ve/veya mevcut usullerde değişiklik yapıldığında WTO’yu durumdan nasıl haberdar edecekleri de düzenlenmiştir. Anlaşma içeriği, WTO üyelerinin ithalat lisansı başvurularını nasıl değerlendirmesi gerektiğine dair kuralları içermektedir. Bazı lisanslar, belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda otomatik olarak da verilebilmektedir, bunun dışında kalan lisanslar da ise anlaşma gereğince, tacirin ithalat başvurusu sırasındaki yükümlülüğünü en aza indirmeye çalışılmıştır. Ayrıca anlaşma ithalat başvurusunu inceleyen kurumların inceleme süresini bir başvuru için 30 günü, birden fazla başvurunsa aynı anda değerlendirilmesi için 60 günü geçmemesi şartını koyarak idari mekanizmanın da ticareti engelleyecek şekilde çalışmasının önüne geçmeye çalışmıştır.²⁶⁴

GATT 1994’ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma çoğu zaman Gümrük Değerlendirme Anlaşması olarak da anılmaktadır. Bu anlaşma ile malların gümrük değerlendirmelerinin yapılması için adil ve tekdüze bir sistem öngörülmüştür. Amaç, sistemin ticari gerçeklikle bağdaştırılması ve gümrük kıymetlerinin mümkün olduğu ölçüde ithal eşyanın satış bedeline dayandırılarak tespit edilmesidir. Bu sebeple gümrük idarelerine, ithal edilen malların beyan edilen değerinin doğruluğundan kuşku duymaları durumunda ithalatçılardan ek bilgi isteme hakkı tanınmıştır. Ayrıca gümrük idareleri söz konusu olan ek bilgileri temin etse dahi hala makul şüphe duyuyorsa, ithal edilen malların esas değerinin beyan edilen

²⁶⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2015)

değer üzerinden belirlenebileceğini kararlaştırabilir ve gümrük bedelini bu anlaşmanın ilgili bölümlerini esas alarak belirleyebilir.²⁶⁵

Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması ile gelişmekte olan ülkelerin ithal edilecek olan mallarının kalitesinin, miktarının veya fiyatının doğruluğunu kontrol etmek için gerekli olduğu sürece ve gerekli olduğu ölçüde bu konuda uzmanlaşmış özel şirketlere malları sevk öncesi kontrol ettirmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeye tabii olan WTO üyeleri için, başka üyelerin devlet kuruluşlarının kendi ülkelerindeki sevk öncesi inceleme faaliyetlerine izin vermek gibi bir zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sevk öncesi inceleme yaptıran üyelerin anlaşmada öngörülen yükümlülükleri; ayrımcı olmamak, şeffaflık, gizli ticari bilgilerin korunması, yapılacak işlemlerdeki gereksiz gecikmeleri önlemek, fiyatların doğrulanması için belirli kurallara uymak ve sevk öncesi inceleme birimleri arasındaki çıkar çatışmalarını engellemektir. Anlaşma ihracatçı ile sevk öncesi inceleme kuruluşu arasındaki uyumsuzluğu gidermek amacıyla sevk öncesi inceleme kuruluşlarını temsil eden Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu (International Federation of Inspection Agencies –IFIA), ihracatçıları ve ithalatçıları temsil eden Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber Office – ICC) tarafından ortaklaşa yönetilen bağımsız bir gözden geçirme prosedürü oluşturulmasına karar vermiştir.²⁶⁶

Bugün küreselleşmenin etkisiyle bir ürün pazara sürülmeden önce birçok ülkede işlem geçebilmektedir. Bu da menşe kurallarının çok karmaşık bir hal almasına sebep olmuştur. Menşe Kuralları Anlaşması da bu noktada nerede yapıldığını ortaya koymak amacıyla kullanılacak kuralları içeren anlaşmadır. Bu kurallar, ihracatçı ülkeler arasında ayırım yapan kotalar, tercihli ticaret uygulamaları, antidamping işlemleri ve telafi edici vergiler gibi çeşitli uygulamalar nedeniyle önem taşımaktadır. Anlaşmaya göre, aralarında serbest ticaret alanı veya gümrük birliği kurmuş olan ülkelerarasında gerçekleşen mal ticaretinde farklı menşe kuralları uygulamakta serbesttirler. Ancak bütün WTO üyelerinin menşe kuralları; şeffaf olmalı, uluslararası ticaret üzerinde kısıtlayıcı, bozucu, saptırıcı etkilerde

---

²⁶⁵ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2015)

²⁶⁶ a.g.e.

bulunmamalı, tekdüze, tarafsız ve makul uygulamalı ve pozitif standartlara dayanmalıdır.²⁶⁷

Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (Agreement on Trade Related Investment Measures –TRIMs) sadece mal ticaretine yönelik olan yatırım tedbirlerini içeren bir anlaşmadır. TRIMs'e göre bazı yatırım tedbirleri ticareti kısıtlayabilir ve bozabilir, bu sebeple WTO üyeleri yabancı mallara veya yabancılara karşı ayrı yaptırım tedbirleri uygulamamasını öngörmektedir. Bunun yanı sıra anlaşma miktar kısıtlamalarına neden olan yatırım tedbirlerinin uygulanmasını da önlemeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple de yabancı sermaye yatırımları için yerli ürün kullanma koşulu veya ihracat yapma zorunluluğu gibi konular bu anlaşmayla yasaklanmıştır. Söz konusu olan tedbirlerin ise gelişmiş ülkelerin iki yıl, gelişmekte olan ülkelerin beş yıl ve gelişmemiş ülkelerin ise 7 yıl içinde kaldırması şart koşulmuştur. Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Komitesi, anlaşmanın yürütülmesi ve gerekli gözlemleri yapmakla sorumludur.²⁶⁸

3.1.1.1.5. Tekstil Anlaşması

1974'den 1993 yılında Uruguay Turu sonuna kadar yürürlükte kalan yerli sanayisi ciddi zarar gören devletlerin ithalata uyguladığı kotaları düzenleyen Çok Elyaflılar Düzenlemesi (Multifibre Arrangement – MFA) yerini WTO Anlaşması kapsamındaki Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi (Agreement on Textiles Clothing – ATC)'ye bırakmıştır. 31 Aralık 1994 itibariyle kullanılan konuyla ilgili tüm kotalar da bu sözleşmeye aktarılmış daha sonra da sözleşme kapsamındaki tüm ürünler 10 yıl içerisinde kademeli olarak GATT kuralları ile birleştirilmiştir. GATT kurallarına dahil edilen ürünler üzerindeki kotalar kaldırılarak 1 Ocak 2005 yılı itibariyle tekstil sektörü tamamen normal GATT kuralları ile birleşti. Tekstil Anlaşması, Tekstil İzleme Organı (Textiles Monitoring Body) tarafından gözetilmekte ve WTO

---

²⁶⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2015)

²⁶⁸ a.g.e.

üyelerinin bu anlaşmaya uyup uymadığını düzenli olarak kontrol etmektedir, ancak tekstil ile ilgili bir anlaşmanın çözümünde yine AHO yetkilidir.²⁶⁹

3.1.1.2. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services – GATS) uluslararası hizmet ticaretinde çok taraflı kurallar koyan ilk anlaşma niteliği taşımaktadır. Anlaşmanın ana metninde genel kural ve yükümlülükler belirlenmiş, eklerinde de özel olarak sektörlerle ilgili yükümlülükler yer verilmiştir. Anlaşmanın en önemli özelliği de eklerinde yer alan bütün üyelerin tek tek kendi pazarlarına girişle ilgili taahhütlerinin bulunması ve hangi istisnai durumlarda geçici olarak en çok kayırlan ülke kuralı çiğneyeceklerine ilişkin bildirimlerinin olmasıdır.²⁷⁰

Anlaşmada hizmet ticareti ile ne anlaşılması gerektiğine de yer verilmiş ve bir tanım getirilmiştir. Bu tanıma göre;

- Bir ülkeden herhangi bir diğer ülkeye hizmet arzı veya diğer adıyla sınır ötesi arz (örneğin uluslararası telefon görüşmeleri);
- Bir ülkeden herhangi bir diğer ülkenin hizmet tüketicisine hizmet arzı veya yurt dışında tüketim (örneğin turizm hizmetleri);
- Bir ülkenin hizmet sunucusunun/ tedarikçisinin herhangi bir diğer ülkede ticari varlık oluşturması veya ticari mevcudiyet (örneğin başka bir ülkede şube açan yabancı bankalar);
- Bir ülkenin hizmet sunucusunun, gerçek kişiler yoluyla bir diğer üye ülkede faaliyette bulunması veya gerçek kişilerin mevcudiyeti (örneğin bir ülkedeki danışmanların yabancı bir ülkeye giderek hizmet vermesi);

---

²⁶⁹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Textiles: back in the mainstream** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm5_e.htm (Erişim Tarihi: 21.04.2015)

²⁷⁰ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

şeklinde gerçekleştirilen hizmet arzıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere anlaşma telekomünikasyon, turizm, bankacılık ve profesyonel hizmetler gibi uluslararası ticareti yapılabilen tüm sektörleri kapsamaktadır.²⁷¹

GATS Anlaşması'nın temel kuralları ise şöyledir;

- Bütün hizmetler GATS şemsiyesi altındadır.
- En çok kayırlan ülke kuralı tek tek istisnaların dışında bütün hizmetlere uygulanacaktır
- Düzenlemelerde şeffaflık olmalı
- Düzenlemeler objektif ve kabul edilebilir olmalıdır
- Uluslararası ödemeler aksi bir durum olmadıkça kısıtsızdır
- Bütün üye ülkelerin taahhütleri tek tek müzakere edilmiştir ve bağlayıcıdır
- Devam eden müzakerelerle serbestleşme sürdürülmelidir
- Ulusal davranış kuralı taahhüt edilen bütün alanlarda kullanılacaktır.²⁷²

3.1.1.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Fikri mülkiyet hakları uluslararası ticarete gitgide artan bir öneme sahiptir. Yeni ilaçların ve ileri teknoloji ürünlerinin altında yatan değer inovasyon, araştırma, tasarım, geliştirme ve buluştur. Aynı şekilde kitaplar, filmler, müzik kayıtları, bilgisayar programları, çevrimiçi servisleri de değerli kılan onların plastik, metal ya da kağıtları değil altlarında yatan yaratıcı düşünce ve enformasyondur. Bu sebeple yaratıcı kişilerin ürünleri, giyim markalarında olduğu gibi düşük teknoloji ve basit bileşenlerden oluşsa dahi, onların asıl değerli kılan yaratıcı düşünce ve tasarımları güvence altına alınmak istenmiştir.²⁷³

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Rights – TRIPS) ilk kez 1986 – 94 Uruguay Turu

---

²⁷¹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

²⁷² a.g.e.

²⁷³ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

sonucunda çok taraflı ticaret sistemine dahil edilmiştir. Fikri mülkiyetin dünyanın çeşitli ülkelerinde uygulanış şekli ve koruma kapsamının uluslararası ekonomik ilişkilerde zaman zaman gerginlik yaratmış olduğundan anlaşma; fikri mülkiyet konusunda tartışma getiren uygulama ve önlemlere bir dizi standartlar belirleyerek bu anlaşmazlıkları çözmek için yeni kurallar getirmiştir. Yeni getirilen çok taraflı kurullarla sistemde daha fazla düzen ve öngörülebilirlik sağlanması, konuyla ilgili uyuşmazlıkların da sistemli çözümü amaçlanmış ve her bir WTO üyesinin diğer üyelerin fikri mülkiyet haklarına sağlayacağı minimum koruma düzeyi belirlenmiştir. TRIPS ile birlikte koruma altına alınan fikri mülkiyet türleri şunlardır:²⁷⁴

- Kopyalama ve ilgili haklar
- Ticari markalar
- Coğrafik göstergeler
- Endüstriyel tasarımlar
- Patentler
- Topografılar ve entegre devreler
- Ticari sırları da içeren gizli resmi bilgilerdir.

TRIPS Anlaşması'nın birinci kısmında GATT ve GATS 'da da olduğu gibi ayrımcılık yapmama ilkesi vurgulanmıştır. Ancak buna ek olarak TRIPS'e ait bir ilke daha vardır; fikri mülkiyetin korunması teknik icatlara ve teknoloji transferlerine olanak sağlayacaktır. Bundan hem üreticiler hem de kullanıcılar yararlanmalıdır ki sosyal refah yaygınlaşsın. Anlaşmanın ikinci kısmında ise farklı mülkiyet haklarını sıralamakta ve bu hakların nasıl korunması gerektiği belirtilmektedir. Burada başlangıç noktası, Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (World Intellectual Property Organization – WIPO)'nun yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra endüstriyel hakların korunması hakkındaki konular Paris Anlaşması ve edebi/sanat eserlerinin korunması hakkındaki konular ise Bern Anlaşması'ndan alınmıştır. Bu üç

---

²⁷⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

eski ve temel anlaşmanın günümüzdeki değişimler sebebiyle yetersiz kaldığı durumlarda ise TRIPS Anlaşması kendi kurallarını geliştirmiştir.²⁷⁵

3.1.1.4. Çoklu Ticaret Anlaşmaları

WTO üyeleri esasen tüm WTO Anlaşmalarına taraf olmak zorundadırlar. Ancak Uruguay Turu'ndan önce Tokyo Turu'nda görüşülmüş olan dört anlaşma bu kapsamın dışında kalmıştır. Bunlar ;

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması'dır.²⁷⁶

Uluslararası Süt Ürünleri ve Sığır Eti Anlaşmaları 1997'de sona ermiş olsa da Sivil Uçak Ticareti Anlaşması ve Devlet Alımları Anlaşması hala yürürlüktedir. Ancak daha önceden de belirtildiği gibi bu anlaşmalar bütün üye ülkeleri bağlamamakta sadece anlaşmaya taraf olan ülkeleri ilgilendirmektedir. Öyle ki Sivil Uçak Ticareti Anlaşması şuan anlaşmayı imzalayan 30 üye ve Devlet Alımları Anlaşması da yine anlaşmayı imzalayan 43 üye için geçerliliğe sahiptir.²⁷⁷

3.1.1.5. Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni içeriği gereği kısaca Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO) olarak da geçmektedir. AHO sistemi, GATT 47 zamanında da olsa dahi esas etkinliği; kuralları ve yöntemleri belirlenerek bir kurum olarak şekillendiği Uruguay Turu sonucunda

---

²⁷⁵ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

²⁷⁶ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Plurilaterals: of Minority Interest**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

²⁷⁷ a.g.e.

ortaya çıkan WTO zamanında olmuştur. Bu sebeple de AHO sistemi önce WTO içindeki ve WTO kurucu anlaşmasına bağlı olan anlaşmalar sebebiyle doğabilecek anlaşmazlıkları çözmekle mükelleftir.²⁷⁸

Çalışmanın ikinci bölümünde de daha önceden değinildiği gibi AHO, WTO Kurucu Anlaşması'nın ikinci ekinde tam metin halinde yer almıştır.

AHO'nun amacı; çok taraflı ticaret sistemine güvenilirlik ve öngörülebilirlik kazandırarak, WTO üyelerinin hak ve yükümlülüklerini korumak ve WTO Anlaşmalarının hükümlerine uluslararası hukukun kurallarına göre açıklık getirmektir.²⁷⁹

AHO'nun karar alma ve anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma süresi de GATT 47'ye kıyasla oldukça kısadır. Bu süreci dört aşamada incelemek mümkündür. Birinci aşamada önce anlaşmazlığa taraf olan üyelerin kendi aralarında görüşüp belli bir süre zarfında anlaşmaya varabilmeleri beklenir. Bu tanınan süre 60 gündür ve bu süre içinde anlaşmaya varamazlar ise taraflar Genel Sekreter'den arabuluculuk yapmasını isteyebilirler. İkinci aşamada ise taraflar kendi aralarında bir anlaşmaya varamadığı için şikayetçi taraf AHO'dan toplanmasını talep eder ve AHO bir panelde toplanır. Şikayet edilen taraf AHO'nun toplanma kararına bir kez karşı çıkabilir ancak bunu iki kez yapamaz. AHO'nun paneli en fazla 45 gün sürebilir, bunun yanı sıra panelin verdiği son karar olan alınacak önlemler, öneriler ve bunların nasıl uygulanacağına dair rapor ise en geç 6 ay içinde anlaşmazlık taraflarına bildirilmelidir. Ancak eğer durum acilse bu süre 6 aydan 3 aya düşürülebilir. Anlaşmazlık tarafları panelin verdiği karara 60 gün içinde itiraz etmedikleri sürece karar yürürlüğe girmiş olur. Üçüncü aşama ise temyizdir. WTO dışında hiçbir uluslararası örgütte bu sistem bulunmamaktadır. Anlaşmazlık tarafları veya taraflardan biri panelin kararına hukuki dayanak ve yorumlara başvurarak itiraz ederse temyiz süreci başlar. Anlaşmazlık tarafları mevcut kanıtların yeniden görüşülmesini ya da yeni konuların görüşülmesini talep edemezler. AHO'nun Temyiz Organının üye devletlerde çalışmayan,, uluslararası ticaret ve hukuk alanında tanınmış kişilerden oluşan daimi 7 üyesi arasından 3 üye seçilerek bir panel daha

²⁷⁸ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

²⁷⁹ a.g.e.

düzenlenir. Temyiz Organı bir önceki panelin vermiş olduğu yasal sonuçları onaylayabilir, değiştirebilir ve/veya reddedebilir. Temyiz Organı kararını mutlaka 10 ila 60 gün arasında bildirmek durumundadır. Dördüncü ve son aşama ise AHO'nun temyiz raporlarını incelemesidir. AHO, temyiz raporlarını 30 gün içerisinde kabul etmek veya bir konsensüs kararıyla reddetmek zorundadır. Bu dört aşamalı süreç toplamda en fazla 1 yıl 3 ay sürmektedir.²⁸⁰

Tüm WTO üyelerinde oluşan AHO toplantısında raporun onaylanmasından sonra 30 gün içerisinde durum taraflara bildirilir. Taraflar AHO'nun raporundaki tavsiye ve kararlarına hemen uymak zorundadır. Ancak rapora hemen uymak mümkün görünmüyorsa taraflara 15 ayı geçmeyecek bir süre tanımlanır, bu süre istisnai durumlarda 18 aya kadar uzatılabilir.²⁸¹

3.1.1.6. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

WTO Kurucu Anlaşmasının eklerinde olan Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması'nın amacı; uluslararası ticarete daha fazla şeffaflık sağlayarak, bütün WTO üyelerinin kurallara, disipline ve vadettikleri taahhütlere sadık kalmalarını sağlamaktır. Bu sistemin iki temel ayağı bulunmaktadır. Birincisi; WTO üyeleri, WTO'yu ve diğer üyeleri düzenli olarak ticaret politikaları ve özel düzenlemeleri hakkında bilgilendirmek durumundadır. İkincisi ise; WTO üyelerinin dünya ticaretinden aldıkları paya göre 2, 4 veya 6 yıllık süreler içerisinde gözden geçirilmeye tabii tutulmasıdır.²⁸²

---

²⁸⁰ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

²⁸¹ **a.g.e.**

²⁸² WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Trade Policy Reviews: Ensuring Transparency**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

3.1.2. Tarifeler

Burada tarifeler olarak kastedilen ithal mallara uygulan gümrük vergileri yani gümrük tarifeleridir.²⁸³ Uruguay Turu sırasında gelişmekte olan ülkelerin çoğu gümrük tarifelerinde kapsamlı indirimleri onaylamışlardır. Ancak bu durum sadece indirim oranlarının duyurulması olarak algılanmamalıdır, çünkü aynı zamanda belirlenen vergi oranlarının üzerine çıkılmayacağını da taahhüt etmişlerdir.²⁸⁴ Uruguay Turu'ndan önce ve sonra üzerinde konuşulan tarife oranları Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi ve Sonrası Konuşulan Toplam Tarife Oranları

	1986 Öncesi	1994 Sonrası
Gelişmiş Ülkeler	%78	%99
Gelişmekte Olan Ülkeler	%21	%73
Geçiş Ekonomileri	%73	%98

Kaynak: WTO, **Good Schedules: Member's Commitments** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm (Erişim Tarihi: 08.04.2015)

Tablo 4'de yer alan tarife oranlarının ticaret hacmi veya büyüklüğüyle bir alakası yoktur.²⁸⁵ Burada tarifeler aslında tavan gümrük vergi oranlarını göstermektedir, yani yukarıdaki oranlardan daha yüksek bir vergi oranı uygulaması yasaklanmıştır.²⁸⁶ Uruguay Turu'nda tarifelerle ilgili asıl amaçlanan bu tarifelerin yıllar içinde azaltılarak sifıra indirilmesi ve ticaretin daha serbest bir hale dönüşmesidir.²⁸⁷ Öyle ki gelişmiş ülkeler 1999'a kadar sadece sanayi ürünlerinde

²⁸³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.43.

²⁸⁴ Ongun, **a.g.m.**, s.17.

²⁸⁵ WTO, **Good Schedules: Member's Commitments** (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm (Erişim Tarihi: 08.04.2015)

²⁸⁶ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Tariffs: more bindings and closer to zero** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm (Erişim Tarihi: 08.04.2015)

²⁸⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.43.

uyguladıkları tarifeleri %20'den %43'e çıkarılmıştır.²⁸⁸ Tarifelerle ilgili başka herhangi bir anlaşma yoktur, bütün listeler Marakeş Protokolüne eklidir.²⁸⁹

3.1.3. Dünya Ticaretindeki Artış

Bu başlık altında verilmek istenen bilgi küreselleşmenin ne kadar büyüdüğünü basit verilerle göstermek değildir. Küreselleşmeyi ölçmek için kullanılan pek çok sistematik yaklaşım burada çalışmanın bütünlüğünü bozmamak ve konudan sapmamak amacıyla kullanılmamıştır. Bunun yerine sağlanmaya çalışılan ise dünya ticaretindeki artış değerlerini inceleyerek, bugün yaşadığımız küreselleşmenin boyutu hakkında bir fikir sahibi olunabilmesidir.

Çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği gibi küreselleşmenin üç ayağını WTO, WB ve IMF oluşturmaktadır ve küreselleşme politikaları içerisinde ekonomik alanda WTO sermayenin serbest dolaşımı gibi önemli bir görev üstlenmiştir. Özellikle gelişmiş yani sanayileşmiş ülkeler, yeni pazar arayışları için sermayenin serbest dolaşımını, küreselleşmenin bu üç ayağının kurulmasını ve devamlılıklarını sürdürebilmelerini sağlayarak desteklemiştir.²⁹⁰ Bu sebeple WTO'nun dünya ticaretine olan katkısı önce genel olarak incelemek ardından da sistemdeki ülke düzeyleri için ayrı ayrı incelemek daha doğru olacaktır.

II. Dünya savaşından bugüne kadar yaşanan dönemi; 1970'lere kadar olan dönem ve 1970'den bugüne kadar olan dönem olarak iki alt gruba ayırmak mümkündür. 1970'lere kadar ki olan dönem çoğu zaman uzun hızlı büyüme dönemi olarak da adlandırılmıştır. Bu dönemde dünyada görülmüş en hızlı sanayi üretim artışı dönemidir, çünkü 1780 – 1830 yılları arasındaki Sanayi Devrimi döneminde dünya sanayi üretimi %2,6 oranında artmışken, 1948 – 1973 yılları arasında bu artış ortalama olarak yılda %6'lara ulaşmıştır. 1970'ler ve 80'ler ise; 1973'teki petrol fiyatlarının artışından olumsuz etkilenip çok düşük sanayi büyüme hızları kaydetse

---

²⁸⁸ Ongun, **a.g.m.**,s.18.

²⁸⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**,s.43.

²⁹⁰ Gülten Kazgan, "Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen", **Arka Plan Dergisi**, Kasım, 2003 (Çevrimiçi) <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/index.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2015)

dahi 1950'lere ve 60'lara kıyasla çok daha başarılı sonuçlar elde etmiştir.²⁹¹ 1970 sonrasındaki dönemde ise dünya sanayisi ve ticareti hızla büyümüştür. Sınai ürün ticaretindeki büyüme, ticarete artan liberalleşmenin de teşvikiyle esas olarak gelişmiş ülkeler arasında olsa dahi az gelişmiş ülkelerin de sanayileşme koşulları da eskiye oranla oldukça olumlu durumdaydı.²⁹²

WTO'nun 2007 yılında yayınladığı rapora göre dünya ticareti 1950'den bu yana 27 kat artmıştır. Tablo 5'deki verilere göre dünya gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH / Gross Domestic Product – GDP) %5.5 iken bu oran 2005'de %19.4'e çıkmıştır. Bu da bize dünya ekonomisinin, 1870 – 1913 yılları arasındaki döneme kıyasla, 1950'lerden bu yana nasıl bir entegrasyon içerisinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Dünya İhracat ve Dünya GSYİH'sı 1870 - 2005

(Değerler 1990 yılının kurundan sabit olarak hesaplanan milyar dolar üzerindedir)

	1870	1913	Yıllık Büyüme 1879 - 1913	1950	1998	2005	Yıllık Büyüme 1950 - 2005
İhracat	50.3	212.4	%3.4	296	581	8043	%6.2
Dünya GSYİH	1.102	2.705	%2.1	5.336	33.726	41.456	%3.8
Ticaret Dünya GSYİH	%4.6	%7.9	-	%5.5	%17.2	%19.4	-

Kaynak: WTO, **World Trade Report 2007**, s.244 (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

Dünya ticaretindeki ihracat oranlarına baktığımız zaman da yine üzerinde durulması gereken önemli konu sanayi ürünleridir. Sanayi ürünleri ihracatında gelişmiş ülkelerin payları 1995'de %68.1'i iken 2000'de %69,6'ya çıkmış ve 2006'da %64.7'de kalmıştır. Bu yıllarda az gelişmiş ülkelerin payları ise sırasıyla %29,3, %28,6 ve %64.7'dir. Bu rakamlar söz konusu dönem boyunca sanayi ürünleri ihracatında gelişmiş ülkelerin payınca ortalama %1.9'luk bir düşüş ve az gelişmiş

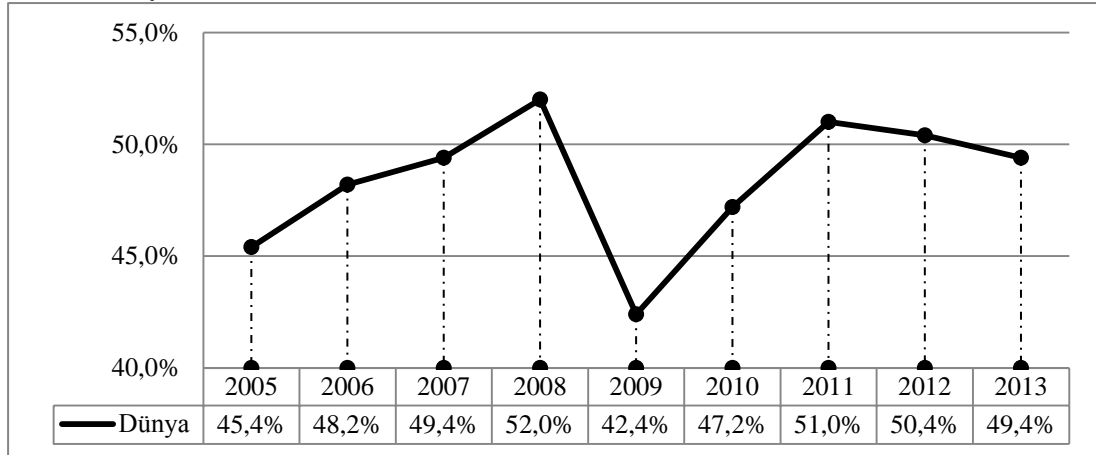
²⁹¹ Rhys Jenkins, "Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi", çev. Sedef Ertürk, **Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi**, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.214.

²⁹² **a.g.m.**, s.247.

ülkelerin paylarındaki %1.5'lik bir artış sağlayabildiği anlamına gelmektedir. Gösterilen tüm çabalara ve WTO'yla diğer uluslararası kuruluşların onca karara rağmen on bir yılda bu kadar düşük bir artışın sağlanabilmiş olması dünya ekonomisindeki dengesizliklerin uzun yıllar devam edeceğinin bir işaretidir denebilir.²⁹³

Görüldüğü üzere dünya ekonomileri 2000 yılı sonrasında hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Küresel finans piyasasındaki spekülasyon ve faiz oranlarındaki dünya ölçeğinde gözlenen düşüş ile artan borçlanma olanaklarının yanı sıra küresel düzeyde artan işsizlik baskısı sonucunda oluşan işçi ücretlerinde gerileme ve sermaye sınıflarının karlılığı artmakta ancak bu durum orta düzey ekonomik sınıfla ve işçilerle paylaşılmıyor, aksine doğrudan doğruya emeğin artan sömürgeci olarak gerçekleşmektedir.²⁹⁴ Özetle dünya ekonomileri 2000 yılı sonrasında yaşadığı hızlı büyüme sürecini artan işsizlik, yoksullaşma ile birlikte yaşamaktadır.²⁹⁵

Şekil 1: Dünya Mal Ticareti GSYİH'sı 2005 - 2013

Kaynak: WB, **Data Merchandise Trade (% of GDP)** (Çevrimiçi) <http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph> (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

Daha güncel verilere bakıldığı zaman ise WB verilerine göre dünya mal ticareti GSYİH'sı Şekil 1'deki gibidir. Şekil 1'e bakıldığında 2008 – 2009 yıllarında yaşanan

²⁹³ Seyidoğlu, a.g.e., s.549.

²⁹⁴ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Kim İçin?**, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2010, s.116.

²⁹⁵ Yeldan, a.g.e., s.119.

Mortgage Krizi ile patlak veren dünya ekonomik krizinden mal ticaretinin de etkilenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Dünya mal ticareti kendini toparlayıp 2009 -2011 yıllarında bir ivme kazanmış olsa dahi bu durum pek uzun sürmemiş ve 2011'den sonra yeniden düşüşe geçmiştir.

WTO'nun 2013 yılında hazırladığı raporda ise, diğer yıllarda yapmış olduğu gibi belli bir ticaret politikasına odaklanma eğilimini terk ederek dünya ticaretini etkileyen faktörleri incelemeye yönelik bir rapor hazırlamayı tercih etmiştir.²⁹⁶ Buna göre 2012 ve 2013 yıllarında dünya ticaretinde gerçekleşen gelişmeler şöyledir;²⁹⁷

– Bir ya da birden fazla ülkenin Euro'dan ayrılacağına ilişkin beklentiler de küresel mal ticaretinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Normal koşullar altında, ticaret küresel gayrisafî hasılasının iki katı kadar artarken, 2012 yılında ticaret gayrisafî hasıla oranı 1:1'e kadar gerilemiştir.

– İhracat hala Avrupa'da süren düşük talepten olumsuz etkilenmektedir. AB, 2012 yılı içerisinde küresel ithalatın %32'sini gerçekleştirmiştir.

– Çin'in GSYİH'sı %7,8 ve Hindistan'ın GSYİH'ı %5,2 artış göstermiştir. Ayrıca yeni sanayileşen Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan, Avrupa'daki talep darlığından olumsuz etkilenmektedir.

– Afrika %9,3 ile diğer tüm üyelerden daha hızlı bir büyüme kaydetmiştir. 2011 yılında çatışmaların sona erdiği Libya, petrol ihracatına devam etmeye başlaması da Afrika'nın da bu yüksek oranlı büyümesinde büyük rol oynamıştır.

– Asya, Afrika'dan sonra en hızlı büyüyen ikinci bölge olmuştur. Asya'nın büyüme oranı %3,8'dir. Asya'yı sırasıyla, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)²⁹⁸ %3,7, Ortadoğu %3,3, Güney ve Orta Amerika %2,2,

²⁹⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, **DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet**, Ankara, Ağustos 2013, s.1 (Çevrimiçi) http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdf72c110a%7D/Files/EK_DTO_%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

²⁹⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, **DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet**, Ankara, Ağustos 2013, s.2-3 (Çevrimiçi) http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdf72c110a%7D/Files/EK_DTO_%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

²⁹⁸ Bağımsız Devletler Topluluğu; 8 Aralık 1991'de Belovejskaya Puşsa'da Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın topluluğu oluşturan anlaşmayı imzalayıp Sovyetler Birliği'ne son vermesiyle oluşmuştur. Üyeleri sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Özbekistan, Ermenistan'dır.

Kuzey Amerika %2,3 ve Avrupa % -0,1 büyüme oranlarıyla takip ettirmiştir.

– Küresel ticarete ilişkin rakamlar incelendiğinde, ticaretin hacmine ilişkin rakamların (trade volume), değere ilişkin rakamlardan (trade value) fazla olduğu görülmektedir. 2012’de küresel mal ticareti değer olarak %0,2 yükselerek 18 trilyon dolar olmuş, hizmet ticareti içinse bu rakam %2’lik artış ile 4,3 trilyon dolar olmuştur.

– 2012’de mal ticaretindeki hacim artışı %2 olmuştur. Bu oran; ticaret hacminin azaldığı yıllar hariç tutularak bakılırsa, 1981’den bu yana kaydedilmiş en düşük artış oranıdır.

– Küresel ticaretin yaklaşık %19’luk kısmını hizmet ticareti oluşturmaktadır. Ayrıca, mevcut ticari istatistikler, ticaretin farklı evrelerinde sağlanan katma değer yerine brüt ticareti dikkate almaktadır. Bu sebeple hizmet ticaretinin, uluslararası ticarete katkısı, olduğundan az (underestimate) hesaplanmaktadır.²⁹⁹ Yine de hizmet ticaretindeki en büyük büyüme %10’la (105 milyar dolar) BDT bölgesidir. BDT’yi %9’luk büyüme 125 milyar dolar ile Ortadoğu, %6’lık büyüme 1.16 trilyon dolar ile Asya, yine %6’lık büyüme 136 milyar dolarla Güney ve Orta Amerika, %5’lik büyüme 90 milyar dolarla Afrika ve %-3 küçülme 2.2 trilyon dolar ile Avrupa izlemiştir.

– Dolar cinsinden değerlendirildiğinde ise Almanya’nın finansal alanda gerçekleştirdiği ihracat %2, Amerika’nın %4, İngiltere’nin %13 ve Fransa’nın %20 oranında daralmıştır. Bu daralma Euro bölgesindeki krizden derin bir şekilde etkilenen Yunanistan’da %29 ve Kıbrıs Rum Kesimi’nde %21 oranında olmuştur. Tüm bunlara rağmen Çin’deki finansal hizmetler ticareti %58’lik bir artış elde etmiştir.

– Mal ticaretinde ise bu rakamlar daha olumlu görünmektedir. Kuzey Amerika’nın mal ihracatı %4’lük bir artışla 2.37 trilyon dolara ulaşmıştır. Güney ve Orta Amerika’nın mal ihracatı bir değişiklik göstermeyerek 749

---

²⁹⁹ Aynı şekilde mal ticaretinde de bir “şişirme” olduğu söylenebilir. WTO’nun raporuna göre 1980’lerde tamamen Japonya’da üretilmiş bir televizyon küresel ticaret ve üretime 500 dolar katkı sağlarken, bugün Japonya’dan gelen 400 dolarlık televizyon parçaları, Çin’de 100 dolarlık bir katma değer eklenerek birleştirilmesi küresel GSYİH’ya yine 500 dolarlık bir katkı sağlarken, küresel ticaret $400 + 500 = 900$ dolar artmış olmaktadır.

milyar dolar olmuş, ancak yine Avrupa'nın ihracatı %4 azalarak 6,37 trilyon dolar, ithalatı ise %6 azalarak 6.52 trilyon dolara gerilemiştir.

– BDT ülkelerinin ihracat oranı %2'lik bir artış göstererek 904 milyar dolar, ithalatı ise %5'lik bir artışla 568 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer bölgelerde ihracat ve ithalattaki rakamlar sırasıyla; Afrika için %5 (626 milyar dolar) ve %8 (604 milyar dolar), Ortadoğu için %3 (1,29 trilyon dolar) ve %6 (7,21 trilyon dolar), Asya için ise %2 (5,64 trilyon dolar) ve %4 (5,79 trilyon dolar) olmuştur.

– 2012 yılında AB ve Amerika'nın gerçekleştirdikleri ihracatın diğerlerine oranla daha istikrarlı olduğu gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi WTO, IMF ve WB gibi kuruluşların yıllık değerlendirme ve yayınlarında büyüme önemli bir ölçüt olmuştur. Bu sebeple hangi ülkelerde mal ve hizmet üretimi arttıysa o ülkeler başarılı ve kalkınan ülkeler sayılmıştır. Ancak büyüme, kalkınma demek değildir. Bir ülkede mal ve hizmet üretiminin artması, mutlaka toplumun yaşam standartlarının yükselmesi anlamına gelmemektedir. Bunun sebebi ise; GSYİH hesaplanırken topluma yararı olmayan ve yaşam kalitesini düşüren faaliyetler de sayılmaktadır.³⁰⁰ Bunu Paul Krugman basitçe şu şekilde izah etmiştir:³⁰¹

“Ancak ortalama gelir size mutlaka çoğu kişinin nasıl geçindiğini göstermez. Eğer Bill Gates bir bara girerse, bardaki müşterilerin ortalama geliri yükselir, ama Bill Gates içeri girdiğinde zaten orada olan kişi eskisinden daha zengin hale gelmez. İşte iktisatçılar bu yüzden aşırı iyi ve aşırı kötü durumda olanların değil, bir grubun tipik üyelerinin servetini tanımlamaya çalışırlar. Genellikle ortalama gelirden değil, medyan gelirden³⁰² yani nüfusun yarısından daha zengin ama diğer yarısından daha yoksul olan kişinin gelirinden söz ederler. Bill Gates içeri girdiğinde, ortalama gelirin tersine bardaki medyan gelir yükselmez.”

³⁰⁰ Hablemitoğlu, **a.g.e.**, s.100 – 101.

³⁰¹ Paul Krugman, **Bir Liberalin Vicdanı**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür, İstanbul, 2009, s.122.

³⁰² Ortalama gelir, ülkedeki toplam gelirin toplam nüfusa bölünmesi yoluyla hesaplanır. Medyan gelir ise, gelirler küçükten büyüye doğru sıraladığında en ortadaki sayıdır.

Gerçeklerin ne kadar doğru olduğu bu kadar göreceli iken dünya ticaretine ve ekonomik büyümelere dair olan bu verilerin gerçekleri tam anlamıyla yansıtıp, yansıtmadığı da tartışmalara açıktır.

Dünya nüfusu 2012 yılı itibariyle 7 milyar civarına ulaşmış ve GSYH'da toplamda 70 trilyon eurodan biraz fazladır, buna göre doğru oranıyla kişi başına düşen GSYH neredeyse 10.000 eurodur. Sermayenin yıpranma payı olan %10 bir dilimi buradan düşer ve bunu 12'ye bölersek kişi başına düşen aylık gelir 70 euro olmalıdır. Yani dünyadaki üretim ve gelir tam bir eşitlikle paylaşılsaydı, dünyada yaşayan her insan ayda 760 euro seviyesinde bir gelire sahip olması gerekirdi.³⁰³

3.1.3.1. WTO Sisteminde Gelişmiş Ülkeler

Geçmiş verilere bakıldığında gelişmiş ülkelerin ihracat GSYİH içi yüzdesi 1913'te 11,2'yken, 1985'de 23,1'e ulaşmış; ithalat içinse bu değerler 1880 -1900'de 12,4'ken 1985'de 21,7'ye ulaşmıştır. Belirli ülkelere odaklanıp onların 1993 ile 1997 yılları arasındaki ihracat GSYİH içi değerlerini karşılaştırsak; Amerika %4,1'den %11,4'e, İngiltere %14,7'den %21'e, Japonya %2,1'den %11'e, Fransa %6'dan %2,1'e ve Almanya %12,2'den %23,7'ye çıkmıştır.³⁰⁴ Bu oranların bu kadar artmasının bir sebebi de, çalışmada daha önce de bahsedildiği gibi GATT ve WTO'nun kuruluş amaçlarından birinin de gelişmiş ülkelerin dünya ticaretindeki rollerini arttırmak olmasıydı. Nitekim yapılan tüm görüşmelerde çok gelişmiş ülkeler, gündemdeki konu veya konularda amaçları doğrultusundaki kararları çıkartma ve uygulama konusunda her zaman ağırlıklarını hissettirmişlerdir.³⁰⁵

Genellikle mamul mal ihraç eden gelişmiş ülkelerin, hammadde üretimiyle ilgili aldıkları tedbirler dünya ticareti üzerinde daraltıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Bunun sebebi de talepteki oransızlıkların giderilmesi yerine alınan tedbirlerin dünya ekonomisine ve gelişmekte olan ülkelere zarar verilmesidir. Gelişmiş ülkeler sınav

³⁰³ Thomas Piketty, **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, çev. Hande Koçak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2014, s.66.

³⁰⁴ Manuel Castells, "Küresel Enformasyon Kapitalizmi", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014, s.369.

³⁰⁵ Çeştepe, **a.g.m.**, s. 255.

malların üzerindeki kısıtlamaları kaldırırken de tarım ithalatını büyük ölçekte kısıtlayan koruma politikaları uygulamaktadır. Dünya ticareti Uruguay Turu'ndan sonra tavizler sistemine dayandırılmış olsa da bu tavizler daha çok gelişmiş ülkeler arasında verilmektedir. Kendi aralarında tarife oranlarını %3'e kadar çeken gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere %25'lere varan tarifeler uygulanmakta, ayrımcı olmama ilkesi çalışmamaktadır.³⁰⁶

Dünyanın en büyük 25 şirketine baktığımız zaman da bu şirketlerin gelişmiş ülkelere ait olduğunu görmekteyiz. 1999 - 2000 yılı verilerine bakıldığı zaman Amerika'ya ait şirketlerden; Exxon Mobil 149.000 milyon dolar, Wal – Mart Stores 77.895 milyon dolar, General Motors 303,100 milyon dolar ve Ford Motor 284.421 milyon dolar aktif büyüklükleriyle dünyanın en büyük dört firmasına sahiptir.³⁰⁷

Bunların yanı sıra firmaların üretim maliyetlerini ne olursa olsun düşürme çabaları doğal kaynakların aşırı kullanımına ve bu kaynakların giderek azalmasına dolayısıyla çevre kirliliğine de yol açmaktadır. Küreselleşmenin rekabeti bilgi merkezli yapması, Ar-Ge faaliyetlerinin çoğalması ve verimliliğin yükselmesine rağmen çevre kirliliği ve kaynakların tükenmesi tehlikesi hala artan bir şiddetle dünyayı tehdit etmektedir.³⁰⁸

3.1.3.2. WTO Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte olan ülkeler dünya nüfusunun yaklaşık %70'ine sahip olmasına rağmen dünya ticaretindeki ve ekonomisindeki payları nüfuslarıyla orantılı değildir. Gelişmiş ülkelerin ihracat kalemleri binlerce ürün sekmeninden oluşurken, gelişmekte olan ülkelerin dünyaya ihraç ettiği ürün sayısı sınırlıdır ve bununla beraber az gelişmiş ülkeler de bu durum birkaç geleneksel tarım ürünüyle sınırlı kalmaktadır. Ancak, birçok Doğu Asya ülkesinde 1950'lerden 1970'lere kadar

³⁰⁶ Ertürk, Uluslararası İktisadi... a.g.e., s.217.

³⁰⁷ K. Oğuz Karakoç, "Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerinin Politikaları", **Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri**, Ankara, 2003, s.18. (Çevrimiçi) <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/Uzmanl%C4%B1k+Tezi/tez41.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2015)

³⁰⁸ Mevlüt Karabıçak, "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C.7,S.1, 2002, s.123.

uygulanan ithal ikameci politikalar, ihracata dönük politikalara göre daha başarılı olunca, gelişmekte olan ülke hükümetleri serbest ticaret politikalarını benimsemişlerdir. Bu izlenen politikaların sonucu olarak da 1980’lerde gelişmekte olan birçok ekonomide mal ihracatında dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.³⁰⁹

Ekonomik küreselleşme, gelişmekte olan ülkeler için her zaman muhteşem sonuçlara sebep olmasa da dünya çapındaki ticareti arttırıp yükseltmiştir. Bunun arkasında iki temel sebep bulunmaktadır. Birincisi dünya piyasalarının entegrasyon süreci ve hızlı teknolojik gelişmeler sayesinde ortaya çıkan düşük iletişim ve işlem maliyetleri, kazançları verimli hale getirmiştir. Bu verimlilik artışıyla, yüksek pazar etkinliği, düşük ticari engeller ve yeni yatırım fırsatlarının ortaya çıkmasıyla da rekabet artmıştır. Rekabet hem gelişmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ülkeleri hemen hemen aynı oranda etkilemiştir. Bu sebepten dolayı gelişmekte olan ülkelerin son otuz yılda dünya ticaretinde ve ekonomisinde daha aktif roller aldığı söylenebilir. Örneğin, başta Asya ülkeleri olmak üzere, yeni gelişen ülkelerin (emerging markets) dünya ticaretindeki rolleri gitgide artmaktadır. İkincisi ise bankalar haricindeki diğer uluslararası mali kurumların finansal aracılık alanındaki önemlerinin artmasıdır. Daha yüksek uluslararası rekabet, gelir düzeyi ve kaliteli ürünler küreselleşme süreci içerisinde görülebilir, bu da daha yüksek hayat standartları yaratabilir.³¹⁰

Gerçekte ise az gelişmiş ülkelerde ucuz emek kullanılarak üretilen mallar ithalata rakiptir. Başka bir deyişle iç pazarın doyurulmasına yönelik olan bu mallar, iç talebi doyurduktan sonra fiyatlarının düşük olması avantajıyla dünya piyasalarına girmeleri çok gelişmiş ülkelere istenmemektedir. Zaten WTO anlaşmalarıyla gerçekleştirilen tarife indirimlerinden de gelişmekte olan ülkelerin sağlayabilecekleri bir yarar yoktur çünkü verilen tavizler bu ülkelerin üretemeyecekleri kadar ileri teknoloji ürünlerini kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettiği hammaddelerin çoğu da gelişmiş ülkelere gümrüksüz veya çok düşük tarifelerle girmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ihraç etme olanağının olduğu hafif sanayi

---

³⁰⁹ Çeştepe, **a.g.m.**, s.256.

³¹⁰ Mehmet Dikkaya ve Fatih Deniz, “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.3, 2006, s.166.

malları için ise gelişmiş ülkeler kendi üreticilerini korumak amacıyla kota veya benzeri sınırlandırmalar getirdiğinden oldukça kısıtlı kalmaktadır.³¹¹

Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin dışında bilginin önemini kavramış olan gelişmiş ülkeler kendilerine bu konuda da üstünlük kazandırmışlardır. Örneğin; 1980'lerde Amerika'da yeni düzenlemeler yapılırken birçok üst düzey yönetici işini kaybetmiş ancak kısa bir süre sonra eski işlerinden daha cazip işler bulmuşlardır.³¹² Bu yüzden de küresel rekabetin gelişmiş ülkelerde daha sürdürülebilir olduğu bir kez daha söylenebilir. Çünkü gelişmiş ülkelerin ekonomilerine piyasa güçleri egemendir ve devletin ekonomiye müdahalesi bulunmamaktadır. Devletin görevi daha çok ekonomiyi yönlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktır. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde uluslararası ekonomiye entegrasyon kendiliğinden gerçekleşirken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri ise hem 20.yy sanayi toplumunun üretebilme yeteneğine hem de 21.yy bilgi toplumunun teknoloji üretebilme bilgisine sahip olamadığı için bunların sağlayabildiği yapısal dönüşümleri de sağlayamamıştır.³¹³ Bu da yukarıda sayılan tüm sorunların Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerde daha çok hissedilmesine sebep olmuştur. Çünkü 21.yy bilgi toplumunda rekabet üstünlüğü, bilgi teknolojinin kimin elinde olduğuna göre belirlenmektedir ve gelişmiş ülkeler teknoloji üretebilme tekeli hala ellerinde bulundurmaktadır.³¹⁴

3.1.3.3. WTO Sisteminde Az Gelişmiş Ülkeler

Gelişmiş ülkeler ilk defa 1997 yılında dünya ticaret sistemindeki az gelişmiş ülkelerin sistemde çıkardıkları sorunlara çözüm bulmak amacıyla toplanmış ve kendi aralarında gerçekleştirdikleri bu toplantıyla "En Az Gelişmiş Ülke Ticaretinin Geliştirilmesine İlişkin Bütünleştirilmiş Girişimler" oluşumunu sağlamışlardır.³¹⁵ Bu kapsamda WTO aracılığıyla az gelişmiş ülkelere teknolojinin gelmesinin tek

³¹¹ Ertürk, Uluslararası İktisadi... a.g.e., s.217.

³¹² Peter F. Drucker, **Devlet ve Politika Alanında – Ekonomi Bilimi ve İş Dünyasında Toplumda ve Dünya Görüşünde Yeni Gerçekler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s.184

³¹³ Karabıçak, a.g.m., s.124.

³¹⁴ Cafer Tayyar Sadıklar, "2000'li Yıllar", T.C. Kültür Bakanlığı 2000'li Yıllar Dizisi, Can Yayınları, Ankara, 1995, s.112.

³¹⁵ Çeştepe, a.g.m., s.257.

yolunun, bu ülkelerin yabancı sermayeyi ülke içinde kabul etmeleri gerektiği dikte edilmiştir. Böylece WTO aracılığıyla sermayenin liberalleşmesinin önünde duran engeller kaldırılıp, sınırsız bir dolaşımın yolu da yapılmıştır. Bunun yanı sıra TRIPS ve benzeri anlaşmalarla kendi ürünlerini üretmeyi hedefleyen az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin girişimleri de büyük oranda engellenmiştir.³¹⁶

Küresel ekonomik göstergeler pek de iç açıcı değildir. Dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan 1/5'i ile en yoksul ülkelerde yaşayan 1/5'i arasındaki gelir uçurumu 1960'ta 1:30, 1990'da 1:60 iken 1997'de 1:74 olmuş, yine aynı yıl en zengin %20 dünya gelirinin %86'sına sahipken, en yoksul %20 dünya gelirinin sadece %1'ine sahipti.³¹⁷ Bu uçurum günümüzde de hala artan bir oranda devam etmektedir.

Dünya sanayi dağılımına bakıldığında zaman da gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ülkeler arasındaki fark hemen ortaya çıkmaktadır. Dünya nüfusunun 1/6'sını oluşturan gelişmiş ülkelerin dünyadaki imalat sanayisinin %64'üne sahiptirler ve dünyadaki enerji kaynaklarından yarısından fazlasını tüketmektedirler. Dünya nüfusunun neredeyse 4/5'ini oluşturan az gelişmiş ülkeler ise sanayi ürünlerinin yalnızca %14'ünü üretmekte ve dünyadaki enerji kaynaklarının sadece 1/4'ünü tüketmektedirler. Bazı ekonomistler, az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki bu bölünmeye, farklı ülkelerin görece iyi ürettikleri malları üretmekte uzmanlaşması ve herkesin kazançlı çıktığı karşılıklı bir çıkar ilişkisi gibi görmek isteseler de uluslararası ekonomi, az gelişmiş ülkelerdeki sanayileşme sürecini çeşitli biçimlerde koşullandırmıştır. Bu koşullu biçimlere göre;

- Dünya ekonomik koşullarına bağlı olan bütün ekonomik faaliyet düzeyleri az gelişmiş ülkelerdeki sanayi üretimi artışını belirleyecektir. Sanayi ihracatının artışı, dünya ticaretindeki büyümeden, gelişmiş ülkelerin pazarlarına ulaşma olanağından ve tüm koruma önlemlerin kapsamından etkilenir.

---

³¹⁶ Nazire Özlem Pakhuy, “Küreselleşen Dünyada Güçlü Devletlerin Müdahale Aracı Olarak Dünya Ticaret Örgütü”, (T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2005, s.39.

³¹⁷ Lori Wallach ve Michelle Sforza, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 2002, s.22.

- Doğrudan dış yatırım veya borçlanma ile yapılan, yatırım için sermayenin kullanıma hazır olması durumu da uluslararası ekonomik koşullar çerçevesinde belirlenir. En son yaşanan borç krizinin gösterdiği gibi, uluslararası sermayenin yokluğu sanayileşmeyi ciddi ölçüde olumsuz etkileyebilir.
- Teknolojik gelişmeler, ülkelerin rekabet konumunu etkilemektedir. Ulaşım ve iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler, uzak mesafeler arasında iş yapma maliyetlerini düşürmektedir. Bu durum da son pazarın yakınında iş yapma olanağını azaltmaktadır. Üretim teknolojisindeki gelişmeler ise belli ürünlerin farklı yerlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğünü etkileyebilmektedir. Bazı sektörlerde yaşanan hızlı teknolojik değişimler ise az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki teknolojik uçurumun daralmasını mümkün kılar.
- İmalat sektöründeki şirketlerde yaşanan şirket çapında ya da fabrika düzeyindeki değişiklikler az gelişmiş ülkelerin sanayi beklentileri üzerine olabilir. Ancak bunlar çoğunlukla teknolojik gelişmelere bağlı kalır. Örneğin; tam zamanında (just in time) parça temininde olduğu gibi, bilgisayarlı stok kontrolü sayesinde kullanımı kolaylaşan Japon şirket yönetim teknikleriyle, ülkelerin göreceli avantajlı durumları tedarikçi firmalar için belirgin bir şekilde değişebilmektedir.³¹⁸

Jerkins'in yukarıda da ifade ettiği üzere çok gelişmiş ülkelerin daha da gelişebilmesi için, diğer ülkelerin de belirli oranlarda sınırlı bir şekilde büyümesi gerektiğinden dolayı diğer ülkelerin çıkarları da gözetilmek zorunda kalınmıştır.

Günümüzde ülkelerin başarısız olmasının bir sebebi de sömürücü kurumların insanların tasarruf, yatırım ve yenilik için ihtiyaç duydukları teşvikleri sağlamıyor oluşudur. Yani kısaca, sözü geçen sömürücü siyasal kurumların (IMF, WB ve WTO gibi) daha önceden sömürülerden çıkar sağlamış olan gelişmiş ülkelerin güçlerini pekiştirmeye devam ediyor oluşu başarısızlığın sebeplerinden biridir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin başarısızlığının kökenine bakıldığında da, koşullar ve

---

³¹⁸ Jerkins, **a.g.m.**, s.211-213.

yarattığı ortamlar farklı olsa da, daima bahsettiğimiz sömürücü ekonomik ve siyasal kurumlar çıkmaktadır.³¹⁹

Bütün bu gelişmelere ve sonuçlara bakıldığı zaman, küreselleşme sürecindeki temel sorunun, sürecin ekonomik boyutunu ön plana çıkarırken, sosyal boyutunu yok saymasıdır. Yani uluslararası şirketlerin ve uluslararası sermayenin dünya piyasasının kurallarını belirlediği ve biçimlendirdiği bir dünyada sosyal politikaları ve maliyetlerinin sorumluluğunu kimsenin üstlenmemesidir. Sonucu ne olursa olsun mantığı ile ekonomik gelişme hedeflenmeye devam ederken, arka planda sosyal gelişme ve adaletin göz ardı edilmesi eşitsizlik, yoksulluk, toplumsal dışlanma sorunlarını uluslararası bir düzeye taşımıştır.³²⁰ En dramatik sorun ise küresel talep ile küresel arz arasındaki farktan doğan yararlanamama durumudur. İnsan kaynaklarında bu durgunluk nedeniyle 2010 yılında dünya çapında 240 milyona varan işsizlik olması ve milyonlarca çalışan insanın da güçlerini tam anlamıyla kullanabileceği eğitimden yoksun olması veya tam kapasite ile çalışamamaları en büyük sorunlar arasında yer almaktadır.³²¹ Bunlarla birlikte gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde çalışma standartları düşmüş, gerçek ücretler gerilemiş, çocuk işçi istihdamı artmış ve işten çıkarmalar yoğunlaştığından bunlara bağlı olarak sosyal huzursuzluk ve şiddet günden güne artmaktadır.³²²

Bir diğer büyük problem ise çevresel sorunlardır. İklim değişikliği de bu sorunların en başında yer almakta. Kıt çevresel kaynakların sınırsızlığı gibi serbestçe kullanılması çevre kirliliğini ağırlaştırdığı gibi tüm fiyatlarda da sapmalara sebep olmuş, yani saptırılmıştır. 2008'de yaşanan Mortgage Krizi'nde olduğu gibi saptırılmış barınma fiyatlarının ekonomiyi çarpık bir hale getirdiğinde yaşananların bir daha yaşanmaması için, saptırılmış çevre bedellerine de aynı derecede önem verilmelidir. Ana kaynakların sürdürülemez bir şekilde harcanmaya açık olması, düzeltilmesi zorunluluk arz eden bir durumdur. Bu durumun ertelenmesi halinde tüm dünyaya çok daha pahalıya mal olması kaçınılmazdır.³²³

---

³¹⁹ Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2014, s.357

³²⁰ Özerkmen, **a.g.m.**, s.145.

³²¹ Joseph E. Stiglitz, **Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü**, çev. Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, Aralık 2012, s.305

³²² Özerkmen, **a.g.m.**, s.145.

³²³ Stiglitz, Serbest..., **a.g.e.**, s.305.

3.2. WTO Bakanlar Konferansları ve Doha Turu

WTO kuruluşundan itibaren Kuruluş Anlaşması'nda da yer verdiği üzere acil bir durum olmadığı sürece 2 yılda bir bakanlar kurulu konferansları düzenlemiştir. Bu konferanslardan en önemlisi Uruguay Turu'nda olduğu gibi tüm tarife ve kuralların yeniden tek bir pakette (single undertaking) toplanması için oluşturulan Doha Turu'dur.³²⁴ Bu sebeple çalışmanın bu bölümü WTO'yu Doha Turu'na götüren sebepleri, Doha Turu kapsamında neler olduğunu incelemek ve Doha Turu'na gereken önemi vermek için bakanlar konferansı ve Doha Turu olarak iki temel alt başlıkta irdelenmiştir.

3.2.1. Bakanlar Konferansları

WTO'nun kuruluşundan bu güne kadar bakanlar konferansı dokuz kez toplanmıştır. Bu toplantılara da yine GATT toplantılarında olduğu gibi toplanılan bölgenin adı ile anılmaktadır. Toplantılar tarih sırasıyla;

- Singapur I. Bakanlar Konferansı: 9 - 13 Aralık 1996
- Cenevre II. Bakanlar Konferansı: 18 – 20 Mayıs 1998
- Seattle III. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 3 Aralık 1999
- Doha IV. Bakanlar Konferansı: 9 – 14 Kasım 2001
- Cancun V. Bakanlar Konferansı: 10 – 14 Eylül 2003
- Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı: 13 – 18 Aralık 2005
- Cenevre VII. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 2 Aralık 2009
- Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı: 15 – 18 Aralık 2011
- Bali IX. Bakanlar Konferansı: 3 – 6 Aralık 2013'dur.³²⁵

Ayrıca 2015'de yapılacak onuncu bakanlar konferansı olan Nairobi X. Bakanlar Konferansı'nın da 15 – 18 Aralık 2015'de Kenya'nın Nairobi şehrinde yapılmasına 10 Aralık 2014'te Genel Konsey tarafından karar verilmiştir.³²⁶

³²⁴ Akman, Doha..., **a.g.m.**, s.17

³²⁵ WTO, **Ministerial Conferences**, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

3.2.1.1. Singapur I. Bakanlar Konferansı

WTO'nun kuruluşundan sonraki ilk bakanlar konferansı Aralık 1996'da Singapur'da yapılmış ve konferansa 120'den fazla üye ve gözlemci katılmıştır. Konferansın amacı WTO Kurucu Anlaşması'nın IV. Maddesinde belirtilen görevlerini yerine getirmek, müzakerelerle güçlenen WTO'nun, kurallara dayalı bir sistemle ticareti liberalleştirmek ve ticaret politikalarını çok yanlı olarak incelemek ve değerlendirmektir. Konferansta ticari ve ekonomik büyüme, ekonomik entegrasyonun fırsatları ve zorlukları, temel işçi standartları, ötekileştirme, WTO kuralları, bölgesel anlaşmalar, katılımlar, anlaşmazlıkların çözümü, uygulamalar, uyarı ve kurallar, yasalar, gelişmekte olan ülkeler, az gelişmiş ülkeler, tekstil ve giyim sanayi, servis tarifeleri, bilişim teknolojileri ve ilaçlar, yatırım ve rekabet, WTO organlarının çalışma programı ve ajandalarını oluşturmak, ülkelerin satın alımlarında şeffaflık, ticareti kolaylaştırmak gibi 18 konu üzerinde görüşmüşlerdir.³²⁷

Görüşmeler sonucunda WTO Kurucu Anlaşması'na ve ona bağlı ek anlaşmaların yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla mevcut çalışma gruplarının haricinde yeni çalışma alanlarında çalışmak üzere gruplar oluşturulmuştur. Bunun haricinde Mal Konsey'i sunduğu raporda ticareti kolaylaştırmak amacıyla yatırımların korunması, rekabet politikası, kamu alımlarında şeffaflık gibi konuları ele almıştır. Konferansın sektörel liberalizasyon konusunda da iletişim teknolojileri alanında tarifelerin kaldırılması kararına varmış ve bazı sektörlerin Uruguay Turu'nda sonuçlanmamış müzakerelerinin devam etmesi kararını almışlardır.³²⁸

3.2.1.2. Cenevre II. Bakanlar Konferansı

İkinci bakanlar konferansı olan Cenevre Bakanlar Konferansı Mayıs 1998'de, ilk çok taraflı ticaret sistemi olan GATT'ın 50. Yıl dönümüne denk gelmiştir. Bu sebeple bu turda, geçen yarım yüzyılı övmek için ülkelerin gelişimi, istihdam, istikrarlı olarak yükselen liberalizasyon, genişleyen ticaret, uluslararası ticari

---

³²⁶ WTO, **Ministerial Conferences: Tenth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

³²⁷ WTO, **The First WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/min96_e.htm (Erişim Tarihi:16.05.2015)

³²⁸ a.g.e.

ilişkilerin çerçevesinin sağlanması konuları üzerinde duruldu. Bunun haricinde uluslararası elektronik ticaret konusu üzerinde de durularak, WTO'nun çalışma programına dahil edilecek özel konular ve üçüncü bakanlar konferansında görüşülecek konular belirlendi.³²⁹

3.2.1.3. Seattle III. Bakanlar Konferansı

WTO'nun üçüncü bakanlar konferansı olan Seattle Bakanlar Konferansı 1999 yılında Amerika'nın Seattle şehrinde düzenlendi. Bu konferansın hazırlıkları 1998 yılının Eylül ayında başlamıştır. Çalışmanın sonucu olarak WTO Mart 1999'da başlayıp Kasım 1999'a kadar süren 9 aylık dönemin sonunda 260 önerge sunmuştur. Yapılan önermelere bakıldığı zaman tarım konusunda oldukça hassas davranılmış ve gereken önem verilmiştir ancak, önergeler bütün WTO üyelerinin taleplerini dengeleyecek nitelikte olmadığından kabul edilmemiş ve yapılan müzakerelerden sonuç alınamayınca bu önergeler bütünü Seattle Bakanlar Konferansı'na ertelenmiştir. Cenevre'den bir yıl sonra acil olarak toplanılmasının sebebi de budur denebilir. Sonuç olarak Seattle Bakanlar Konferansı'nda sunulan önerge sayısı 782'ye ulaşmıştır. Japonya ve Amerika başta olmak üzere gelişmiş ülkeler tarım ve hizmetleri de kapsayan sanayi tarifeleriyle antidamping uygulamalarını kabul etse de Hindistan gibi pek çok gelişmekte olan ülke yeni bir müzakere turuna karşı çıkmıştır. Ayrıca konferans sırasında ortaya çıkan küreselleşme karşıtı eylemler konferansı sekteye uğratmıştır.³³⁰

Tarihe Seattle Olayları olarak geçen bu eylem WTO'nun Bakanlar Konferansı'nı ve küreselleşmeyi protesto etmek amacıyla 700'ün üzerinde örgütün ve 40 - 60 bin kişiden oluşan oldukça büyük bir grubun bir araya gelmesiyle başlamıştır. Bu eylem küreselleşmeye karşı yapılan ilk eylem olmasa da 1999'a kadar bu konuda yapılmış en büyük eylem özelliğini taşımaktadır. WTO III. Bakanlar Konferansı'nın açılış töreninin yapılacağı Salı günü Konferans Salonu'nun önünü ablukaya alan eylemciler sebebiyle salona, 5000 temsilciden ancak birkaç

³²⁹ WTO, **The Second WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/min98_e.htm (Erişim Tarihi: 16.05.2015)

³³⁰ WTO, **The Third WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi: 16.05.2015)

yüzü içeriye girmeyi başarabilmiştir. Amerika ticari ataşesi ve konferansın ikinci başkanı olan Charlene Barshefsky'nin açılış konuşmasını yapması gereken saatte salonun neredeyse tamamı boştur ve Barshefsky eylemci kalabalığından dolayı salona yakın olan otelinde mahsur kalmıştır. Eylemcilere insan haklarına aykırı bir şekilde yapılan bütün hafta sürmüş, tutuklamalar olmuş pek çok insan hastanelik olmuş ancak eylemciler vazgeçmemiştir. Bu olaylar aslında WTO'nun nasıl işlediğini göstermektedir. WTO üye devletlerinin halklarının isteklerine görmezlikten gelmekte, üyelerin yerel yönetim ve yasalarını yok saymaktadır ve WTO'ya üye olan dönemin 135 ülkesinin de hiçbirinin de hiçbirinde WTO uygulamalarını onaylayıp onaylamadığı yönünde bir halk oylaması yapılmamıştır.³³¹ Sonuç itibarıyla bütün hafta süren eylem, yapılan müdahaleler sonucu havada kalan biber gazı dumanı sebebiyle bakanlar konferansı toplanamamış, herhangi bir karara varamamış ve bildirme yayınlamamıştır.

3.2.2. Doha Turu ve Tur Kapsamındaki Diğer Bakanlar Konferansları

WTO'nun dördüncü bakanlar konferansı Katar'ın Doha kentinde yapılmıştır. Bu konferansta WTO üyesi hükümetler yeni bir müzakere başlatma kararı alarak konferansı tura çevirmişlerdir. GATT döneminden bu yana yapılmış olan ticaret turlarına katılmış olan üye devlet sayısı da bu turda oldukça artmıştır. Bu artışı Şekil 2'deki gibi gözlemlemek mümkündür.³³²

Doha Turu katılım sayısının fazlalığı kadar, görüşülen konuları kapsamı bakımından da şimdiye kadar yapılmış en iddialı turdur. Müzakere konularının çeşitliliği ve birbirinden ayrılmaz oluşu, üye devletler arasındaki uzlaşmaları güçleştirmiş ve pazarlıkları zorlaştırmıştır.³³³

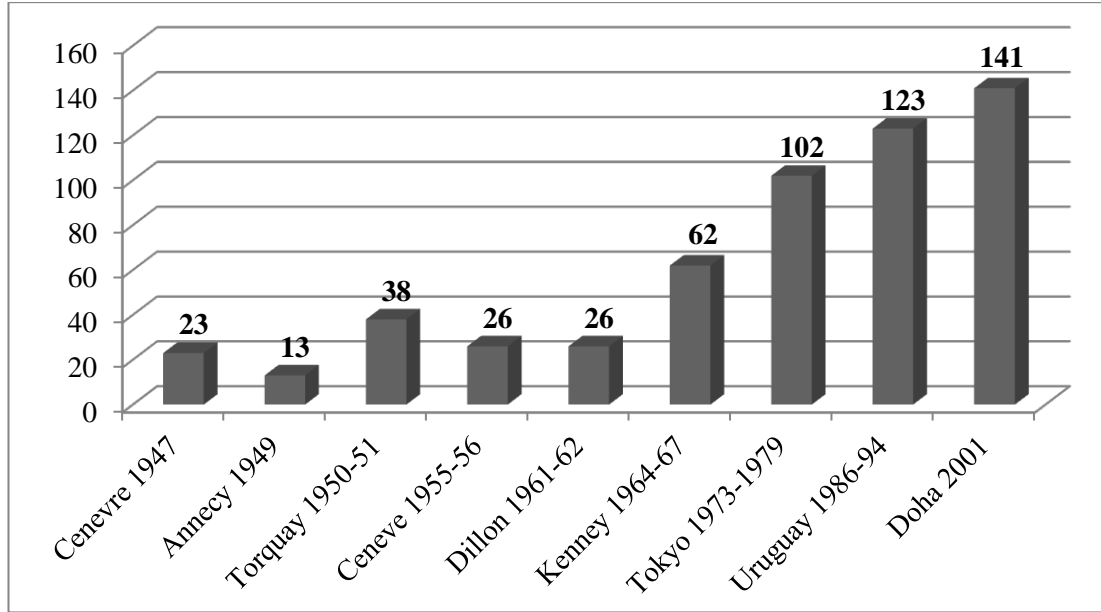
---

³³¹ Kevin Danaher ve Roger Burbach, **Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, çev. Özlem Dalkıran, Metis Yayınları, İstanbul, Haziran 2004, s.21 – 24.

³³² Akman, Hokey... **a.g.m.**, s.45.

³³³ Vural Altay, "Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerde Son Durum" **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.9, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto-doha-kalkinma-gundemi-muzakerelerinde-son-durum.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

Şekil 2: GATT / WTO Çok Tarafli Ticaret Turlarina Katilan Ülke Sayisi

Kaynak: Sait Akman, "Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl:3, Sayı: 1-2, 2008.

Doha Turu katılım sayısının fazlalığı kadar, görüşülen konuları kapsamı bakımından da şimdiye kadar yapılmış en iddialı turdur. Müzakere konularının çeşitliliği ve birbirinden ayrılmaz oluşu, üye devletler arasındaki uzlaşmaları güçleştirmiş ve pazarlıkları zorlaştırmıştır.³³⁴

Tur öncesinde Cenevre'de uzun hazırlıklar sonucunda başta WTO Anlaşmalarının uygulanmasından kaynaklanan sorunlar, çevre ve işgücü, Singapur I. Bakanlar Konferansı konuları, ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakları, sanayi ürünlerinde tarife indirimleri, tarım ve hizmetler konuları tartışılmış ve Doha Turuna farklı görüşler içeren taslak halinde bir deklarasyon metni ile gidilmiştir. Bu deklarasyon metni esas olarak çalışma programını oluşturmuş ve programa dahil olan

³³⁴ Vural Altay, "Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerde Son Durum" **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.9, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto-doha-kalkinma-gundemi-muzakerelerinde-son-durum.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

konuların 2004 yılının sonuna kadar bitmesi hedeflenmiş³³⁵ ancak başarılı olunamamıştır.

Tablo 6: Doha Turu Öncesi ve Sürecinde Önemli Adımlar ve Dönüm Noktaları

Singapur Aralık 1996	Cenevre Mayıs 1998	Seattle Kasım - Aralık 2000	Doha Kasım 2001	Cancun öncesi 2003
WTO'nun kuruluşundan sonra yapılan ilk bakanlar konferansı. Başta AB olmak üzere gelişmiş ülkelerin (yatırımlar, rekabet, kamu alımlarında şeffaflık ve ticaretin kolaylaştırılması) gündeme alınması isteği belirtilendi. Çalışma standartlarına ilişkin talepler kabul görmedi. Singapur, mevcut WTO anlaşmalarında denge sağlanmasını isteyenlerle, yeni gündem konularını önerenlerin bir mücadelesiydi.	Müttevasi adımlar sonrası gevşek bir bakanlar konferansı metni ortaya çıktı. Ticaret gündemi için zayıf bir uzlaşım imkanı oluştu. 1999 Mayıs yeni WTO Genel Direktörü seçiminde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki uzlaşmazlık Moore ve Supachai arasındaki dönüştürümlü sistemle çözüldü.	Tarafklar arasında derin ayrılıklar sonucu konferans sonuçsuz kalıyor. Bakanlar bildirgesi imzalanamadı. WTO sonrası süreçte ilk temel sorun belirlendi. WTO ve küreselleşme karşıtı gösteriler toplantıya ve dünya ticaret sistemine damgasını vurdu. 11 Eylül 2001 sonra müzakerelerin devam etmesinin istikrar ve kalkınma hedefleri için önemli olduğu görüşü yaygınlaştı.	Yeni bir ticaret turu kararı alındı. İktisadi büyüme ve kalkınmaya vurgu yapan Doha bildirgesi kabul edildi. Doha kalkınma gündeminin bir çalışma programı (21 konuyu kapsayan) getirmesi kabul edildi. Doha turunun 2004 sonunda bitmesi öngörüldü. 1 Şubat 2002'de Ticaret Müzakereleri Komitesi'nin ilk toplantısı yapıldı. Ciri'nin	2003 Şubat Harbinson önerisi olan tarım ve sanayi müzakereleri için sunulan taslak modelleri kabul görmedi (Mart 2003) Nisan 2003'de Pamuk-4 (Afrika) ülkeleri tarafından "pamuk insiyatif" gündeme getirildi. Gelişmekte olan ülkeler arasında G-20 grubunun oluşumu ve önemi bir müzakerelere gütü olarak belirdi.
Cancun Eylül 2003	Temmuz Paketi 2004	Hong Kong Aralık 2005	2006 Temmuz	Müzakerelerin askıya alınması ve
Bakanlar Konferansı başarısızlıkla sonuçlandı. Derbez Metni resmi bir statüsü olmamakla birlikte konferans metni olarak tarım konusunda bir uzlaşım arayışı amacıyla sunuldu. Bu metin resmen kabul görmemiş olmakla birlikte sorunlar konusunda önemli bir müteakip getirdi. Singapur konuları (çalışma) gündeme alınmadı.	Temel müzakereler konularında (tarım, NAMA, hizmetler ve ticaretin kolaylaştırılması) temel alınacak çerçeve kararı alındı. Tarımda ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması; iç desteklerin kırmızı ve mavi kutu dahilinde azaltılması; tarımda tarifelerin kapsamlı şekilde ve sanayi ürünlerinde dogrusal olmayacak şekilde (non-linear) azaltılması önerildi. Hindistan ve Brezilya (G-20 grubu üyeleri) AB ve Amerika ile birlikte 4 büyük müzakereci ülke olarak ortaya çıktı (G-4). Ancak müzakerelerde kısıtlı bir ilerleme sağlandı. Temmuz - Ekim 2005 arasında karşılıklı öneriler (G20, Amerika, AB, G10) yapıldı ancak önemli bir ilerleme kaydedilemedi. 1 Ocak 2005'de Doha Turu'nu tamamlamak için başlangıçta kabul edilen son tarih (deadline) tutturulamadı.	Taralar arasında farklılıkların giderilmesi mümkün olmadı. TRIPS - kamu sağlığı konusunda uzlaşım sağlandı. Yeni modalitelerin (Tarım ve NAMA) 30 Nisan 2006'ya kadar oluşması kararı alındı. Kalkınma üzerine yeniden odaklanmaya yönelik bazı adımlar atıldı: EAGÜ ürünlerine tarife ve kotasız giriş imkanı, ticaret için yardım (aid for trade) paketi, pamuk ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasının kabulü.	Ocak 2006'daki Davos mini-bakanlar toplantısında taraflar uzlaşamadı. Pascal Lamy'nin müzakerelere ara verilmesi çağrısı üzerine müzakereler süresiz askıya alındı. AB'nin yeni ticaret stratejisine bir temel teşkil edilecek "Küresel Avrupa" belgesi komisyon tarafından sunuldu. 2007'de yapılacak gereken WTO Bakanlar konferansı başarısızlık ihtimali nedeniyle gündeme getirilemedi.	Temmuz 2007'nin taslak modaliteleri: Tarım alanında Tarım Komitesi Başkanı Falconer'in üye ülkelerin üzerinde uzlaşabilecekleri noktaları değerlendirdiği modaliteler ve müteakip toplam 16 ayrı çalışma belgesi oluştu. Haziran 2007'de G-4 Potsdam toplantısında sonuç alınmadı. Şubat 2008 sonrası taslak modaliteleri. Temmuz 2008 Paketi (Mini-Bakanlar Toplantısı): Tarım ve NAMA modaliteleri için müzakerelerde

Kaynak: M. Sait Akman, "Doha 'Kalkınma' Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları, Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, ed. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, TEPAV, Ankara, Aralık 2008, s.18 .

³³⁵ WTO, **Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

Doha Turu'nun bu denli geniş kapsamlı olması aslında tüm WTO üyelerinin sistemden ne kadar fazla talebi olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu geçmişten gelen istekler tura bir zemin oluşturmuş ancak konuların daha önceki Uruguay Turu'nda olduğu gibi tek bir pakette (single undertaking) ele alınacak olması müzakere türünün başarılı koşullar altında yapılmasını sağlamışsa da zorluklarını da beraberinde getirmiştir. Turun sıkıntıları; artan üye sayısı ve niteliği ile WTO müzakerelerindeki konsensüsün giderek yok olması ve bununla birlikte üyelerin birbirlerine karşı göstermekte zorlandıkları karşılıklı anlayış ve hassasiyetin yok olmasının sonuçları, yani WTO'yu Doha Turu'na götüren sebeplerdir.³³⁶ Bu sebepleri Tablo 6'yla tekrar hatırlamak gerekirse, ilk üç müzakereden alınan tatminsiz sonuçlardır da diyebiliriz.

Üyelerin Doha Turu'ndan önce belirmeye başlayan bu taleplerini iki temel sebebe ayırmak mümkündür. İlk sebep, Uruguay Turu ile başlamış olan sürecin bazı üyeler tarafından yeterli ilerlemeyi sağlayamamasından dolayı dengelerin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkeler pazara giriş için ticaretin önündeki engelleri anlaşmalara uygun olarak kaldırmalarına rağmen Uruguay Turu sonrasında vaadedilen büyümeyi elde edememişlerdir. Bu durum gelişmekte olan ülkeleri memnun etmediği gibi ticaretin serbestleşmesinden doğan kazanımların sadece gelişmiş ülkeler tarafından paylaşıldığı ve kendilerinin kullanılan taraf olduğu yönünde genel bir yargı oluşmuştur. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkeler, müzakereler boyunca kendilerini yakından ilgilendiren tarım ve emek konularında gelişmiş ülkelerin pazar paylarından yeteri kadarını alabilmek için daha saldırgan bir tutum izlemişlerdir. İkinci sebep ise, gelişmiş ülkelerin özellikle de AB ve Amerika'nın, gelişmekte olan ülkelerin ticaret sistemi içerisinde daha fazla sorumluluk üstlenmesi, ayrıca korudukları sektörlerde ve özellikle de Tarım Dışı Ürünlerde Pazara Giriş (NAMA)³³⁷ müzakerelerinde rekabetçi oldukları sanayi

---

³³⁶ M. Sait Akman, "Doha 'Kalkınma' Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, ed. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, TEPAV, Ankara, Aralık 2008, s.19.

³³⁷ NAMA, Tarım Dışı Ürünlerde Pazara Giriş müzakere grubu kapsamında Arjantin, Brezilya, Mısır, Hindistan, Endonezya, Namibya, Filipinler, Güney Afrika, Tunus ve Venezüella gibi gelişmekte olan ülkelere oluşturulan gruptur. Kaynak: DTÖ Sözlüğü (Çevrimiçi) http://sayek.bilkent.edu.tr/wto_dictionary.pdf (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

ürünleri ve hizmet sektörü alanlarında daha fazla serbestiye gitmelerinin istenmesidir.³³⁸

NAMA müzakereleri kapsamında 2003'den 2008'e kadar tarım dışı ürünlere yönelik tarife indirimleri taahhütlerinin belirlenmesi, sektörel inisiyatifler ve tarife dışı engeller olmak üzere üç temel konuda dört taslak metin yayınlanmıştır. Müzakerelerin temel konusu olan genel tarife indirimi formülü ve formüle ilişkin esneklik hükümleri (sliding scale) konularında bir uzlaşmaya varılabılmış ancak belirli sektörlerde yapılacak olan ilave tarife indirimlerini hedefleyen sektörel inisiyatiflerde anlaşılammıştır. Ayrıca tarife dışı engeller, preferans³³⁹ değer kaybı ve spesifik esneklikler konuları da hala üzerinde anlaşmaya varılması gereken konular arasında görülmektedir.³⁴⁰

Tablo 6'da kısmen değinilenleri biraz daha açmak ve Doha Turu'nu daha iyi gözlemleyebilmek amacıyla bu kapsamda yapılan bakanlar konferanslarını da incelemek gerekmektedir.

3.2.2.1. Cancun V. Bakanlar Konferansı

10 Eylül 2003'de Meksika Cancun'da yapılan Cancun V. Bakanlar Konferansı'nda mevcut konular üzerinde konuşulmaya devam edilmiş aynı zamanda gayri resmi olarak da Derbez Metni sunulmuştur. Metin kabul edilmemiş ancak üzerinde düşünülmesi gereken sorunlara değinmiştir. Bu sebeple çalışma programına

---

³³⁸ Akman, Doha..., **a.g.m.**, s.21-22.

³³⁹ Preferans Sistemi: Gelişmekte olan ülkelerin bazı ihraç mallarına gelişmiş ülkeler tarafından karşılıksız ve ayırım gözetmeksizin imtiyaz tanınmasına imkan sağlayan bir düzenlemedir. Kaynak: MAİB, **Sıkça Sorulan Sorular: AB ve ABD Genelleştirilmiş Tercihler (GTS veya GPS) Sistemi**, (Çevrimiçi) <http://makinebirlik.com/tr/sikca-sorulan-sorular/ab-ve-abd-genellestirilmis-tercihler-sistemi-gts-veya-gps-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁴⁰ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müşterşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı Ticari İlişkiler 1, Dairesi, **Dünya Ticaret Örgütü: Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum ve Geleceğe Dönük Beklentiler**, Ekim 2010, s.5. (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/DisTicaretMudurlugu/Documents/Duyurular/doha.pdf> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

eklenmiştir. Doha çalışma programının bitiş tarihi olarak 1 Ocak 2005 kararlaştırılmış³⁴¹ ancak bitirilememiştir.

Cancun Bakanlar Konferansı'nın en dikkat çekici konuları Singapur konuları ve tarımdı. Bu konular konferansta büyük fikir ayrılıklarına sebep olmuş gelişmekte olan ülkeler G-20 grubunu ve az gelişmiş ülkeler G-90 grubunu oluşturarak kendileri için faydalı bulmadıkları bu anlaşmaları reddetmişlerdir.³⁴² Böylece Singapur konuları çıkarılarak çalışmaya hız verilmeye çalışılmıştır. Böylece Cancun, Doha Turu'nun başlamasından sonra ikinci başarısız bakanlar konferansı olmuştur.³⁴³

3.2.2.2. Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı

Hong Kong'da 13 – 18 Aralık'ta yapılan altıncı bakanlar konferansında yine öncelikli konu Doha Çalışma Programı üzerinde yeniden görüşmekti. Yılbaşında bitmesi hedeflenen program bitmediği için 2006 yılı yeni hedef olarak belirlenmiş ancak yine bitirilememiştir. Hong Kong toplantısı nispeten Doha Turu'nun ilk iki konferansına göre daha başarılıdır denebilir. Konferans sonucunda ihracat sübvansiyonlarının 2013 yılına kadar kaldırılmasına karar verilmiş, ayrıca Amerika ve Pamuk Dörtlüsü (Benin, Burkina Faso, Çat ve Mali) arasında, pazara girişte gelişmiş ülkelere, az gelişmiş ülkelerin yapacağı pamuk ihracatının herhangi bir vergi ya da kotaya tabii olmayacağı konusunda anlaşmışlardır. TRIPS kamu sağlığı konusunda da taraflar arasında uzlaşmış ancak iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve tarım dışı piyasalara giriş konularında yine bir sonuç alınamamıştır.³⁴⁴

Doha Turu 24 Temmuz 2006da askıya alınmıştır. Dönemin genel müdürü Pascal Lamy çok taraflı ticaret müzakeresinin askıya alınmasını tavsiye ederken “*çok taraflı ticaret sisteminin çalıştığını gösteren bir fırsatı kaçırmış bulunuyoruz... Açık*

³⁴¹ WTO, **The Fifth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁴² Euroactiv, **Dünya Ticaret Örgütü-Doha Kalkınma Raundu**, (Çevrimiçi)
<http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-raundu>
(Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁴³ Fredrik Erixon, “Doha Turu, Krizler ve DTÖ'nün Geleceği”, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, ed. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, TEPAV, Ankara, Aralık 2008, s.56.

³⁴⁴ WTO, **The Sixth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

konuşmak gerekirse bugün burada kazananlar ve kaybedenler yok. Bugün herkes kaybetmiştir.” diyerek genel memnuniyetsizliği de belli etmiştir. Çalışmalara resmi olarak son verilse de bir ilerleme kaydedebilmek umuduyla teknik çalışmalara devam edilmiştir. Her ne kadar 2007 ve 2008’de iyileştirme çabaları devam etmiş ve diğer pek çok alanda başarılı sonuçlar elde edildiyse de gelişmekte olan ülkelerin üzerinde çok hassas davrandığı tarım ürünleri ve özel korunma mekanizmaları konusunda bir gelişme kaydedilememiştir.³⁴⁵

3.2.2.3. Cenevre VII. Bakanlar Konferansı

Doha Turu askıya alındıktan sonraki ilk bakanlar konferansı olan Cenevre VII. Bakanlar Konferansı 30 Kasım – 2 Aralık 2009 tarihlerinde İsviçre’de üç oturum şeklinde gerçekleşmiştir. Konferansta WTO, çoklu ticaret sistemi ve güncel ekonomik konular hakkında kendi sözlü sunumlarını yaptılar. Konferansın gündem konusu ise ekonomik krizdi.³⁴⁶

3.2.2.4. Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı

Sekizinci bakanlar konferansı da yine Cenevre’de 15 – 18 Aralık 2011’de yapılmıştır. Konferans yine bir önceki gibi üç oturumda gerçekleşmiş bu oturumlarda çoklu ticaret sistemi ve WTO’nun önemi, ticaret ve gelişmeyle Doha Kalkınma Gündemi olmuştur. Ancak bu konularda çok dikkat çekici bir gelişme yaşanmamış, konferansın en önemli konusu Rusya, Samoa ve Karadağ’ın yeni üyeler olarak WTO’ya katılımlarının kabul edilmesi olmuştur. Bunun haricinde final oturumunda bakanlar birkaç küçük konu üzerinde anlaşmışlardır. Bunlar; fikri mülkiyet hakları, elektronik ticaret, küçük ekonomiler, az gelişmiş ülkelerin üyeliğe kabulü, az gelişmiş ülkelerin servis hizmetlerinden vazgeçiş ve incelenmiş ticaret politikalarıdır.³⁴⁷

---

³⁴⁵ Akman, Doha..., **a.g.m.**, s.16.

³⁴⁶ WTO, **Seventh WTO Ministerial Conference** (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁴⁷ WTO, **Miniterial Conferences: Eighth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

3.2.2.5. Bali IX. Bakanlar Konferansı

Son bakanlar konferansı olan Bali IX. Bakanlar Konferansı 3 – 6 Aralık 2013 tarihleri arasında Endonezya, Bali’de yapılmıştır. Bu tur önceki iki turdan daha hareketli geçmiştir.³⁴⁸ Önceki iki turda asgari düzeye inen beklentiler, Uruguay Turu’ndan bu yana kapsamlı bir iyileşme olmaması ve bu sebeplerden doğan çoklu ticaret sistemine olan güven günden güne azalırken, Bali Konferansı’nda kısıtlı da olsa bir anlaşmaya varılabilmiş olması sistemin ve WTO’nun güvenilirliği açısından oldukça önemlidir.³⁴⁹

Konferansta üzerinde anlaşmaya varılan konular iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde üye ülkelere yeni yükümlülükler getirilmiş, bu kapsamda üye ülkelerin gümrük uygulamalarını yeniden şekillendirmeleri şartı koşulmuş, gümrükten malların daha hızlı geçişi için hızlandırılmış nakliye kanallarına erişim sağlamaları zorunlu kılınmıştır. Anlaşmayla uygulamaların daha şeffaflaşması, gümrük yönetmelik ve prosedürlerine erişimle bilgilerin kamuya daha kolay aktarımı amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerden yana olan özel işlem kararları ve ticaretin kolaylaşması için verdikleri taahhütler yer almaktadır. Bu taahhütleri üç kategoride inceleyebiliriz;

- A Kategorisi: Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra uygulamaya konulacak taahhütler listesini içermektedir.
- B Kategorisi: Belirli bir geçiş döneminden sonra uygulamaya konulacak taahhütler listesini içermektedir.
- C Kategorisi: Gelişmekte olan ülkelerin gerekli öz kaynaklara sahip olmadıklarından dolayı ancak ve ancak destek alabilmeleri durumunda uygulayabilecekleri konulardır.³⁵⁰

³⁴⁸ WTO, **Misterial Conferences: Ninth Wto Ministerial Conference**, (Çevrimiçi)

<https://mc9.wto.org/> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁴⁹ Celal Can Özatay, “DTÖ 9. Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık 2013, s.1. (Çevrimiçi)

[http://www.tepav.org.tr/upload/files/1387528100-](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1387528100-9.DTO.9.Bakanlar.Toplantisi.SonucLari.ve.Turkiye.Icin.Onemi.pdf)

[9.DTO.9. Bakanlar Toplantisi Sonuclari ve Turkiye Icin Onemi.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1387528100-9.DTO.9.Bakanlar.Toplantisi.SonucLari.ve.Turkiye.Icin.Onemi.pdf) (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

³⁵⁰ Merve B. Akıncioğlu, “Ticaretin Kolaylaştırılması ve Türkiye: DTÖ Bali Bakanlar Konferansı Sonrası Durum”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Ocak 2014, s.2-3. (Çevrimiçi)

[http://www.tepav.org.tr/upload/files/1393603814-](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1393603814-0.Ticaretin.Kolaylastirilmasi.ve.Turkiye.DTO.Bali.Bakanlar.Konferansi.Sonrasi.Durum.pdf)

[0.Ticaretin Kolaylastirilmasi ve Turkiye DTO Bali Bakanlar Konferansi Sonrasi Durum.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1393603814-0.Ticaretin.Kolaylastirilmasi.ve.Turkiye.DTO.Bali.Bakanlar.Konferansi.Sonrasi.Durum.pdf) (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

Anlaşmanın ikinci bölümü üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar uzun süre askıda bırakılmış ancak 26 Kasım 2013’de gerçekleştirilen WTO Genel Konsey Toplantısından önce bir çözüme bağlanabilmiştir. Her ne kadar anlaşmada uzlaşma sağlansa da politik ve teknik içerik olarak ilk bölümdeki farklılıkların üstesinden gelinememiş, uzlaşmanın zorluğu sebebiyle konsolosluk işlemleri gibi bazı konular hiç ele alınmamış ve Rusya ile Amerika arasındaki uyuşmazlığa sebep olan sabit altyapıyla boru hatları meselesi gündemden çıkarılmıştır.³⁵¹

Genel olarak bakıldığı zaman WTO, Bali Konferansı’nda bir gelişme kaydetse de Doha Turu süreci öncesi ve boyunca büyük hayal kırıklıkları yaşatmıştır. 1999 - 2002 yıllarında WTO Genel Müdürlüğü yapmış olan Mike Moore bir basın açıklamasında WTO öz eleştirisini şu şekilde yapmıştır:

“Doha’da iddialı bir çalışma programını başlatmanın küresel ekonomi açısından etkileri hemen görülmeyecektir... Tüm üye ülkelerin iddialı bir program başlatılması konusunda taraftar olduğu söylenemez... Bize yapılan tüm eleştiriler yanlış değil, kuruluşumuz (WTO) fakir ülkelerin daha fazla piyasaya girebilmesine ve teknik yardım alabilmesine yardımcı olmalı... Zengin ülkelerin günde 1 milyar dolar devlet yardımı olarak yol açtığı tarım sektöründeki dengesizlikleri azaltmak için çalışmalıyız... Eğer tüm üye ülkeler müzakere sürecinde tam olarak angaje olamazlarsa yeni uygulama sorunları ile karşılaşma riskimiz doğacaktır... Uygulama, temel ilaçların patentlenmesi, tarım, çevre, yatırımlar ve rekabet gibi konularda tatminkar bir uzlaşmaya ulaşmak kolay olmayacaktır... Ama ulaşmamış gerekir, zira başarısızlığın bedeli çok yüksek olacaktır.”³⁵²

Mike Moore’un bu açıklamasının üzerinden on yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen hala değindiği uygulama konularında bir uzlaşmaya varılamamış olması da WTO’nun başarısızlığının çok büyük olduğunu ve daha da büyük boyutlara ulaşacağı kanısını vermektedir.

---

³⁵¹ Akıncioğlu, **a.g.m.**, s.3.

³⁵² Akman, Doha..., **a.g.m.**, s.16-17.

SONUÇ

Günümüzde sıkça karşılaştığımız ve günlük kelime dağarcığıımıza eklenen bir kelime olan küreselleşmeyi tek bir tanıma sığdırabilmek mümkün değildir. Dönem dönem anlamı ve kapsamı değişen küreselleşmeyi bugün için tanımlamaya çalıştığımızda kültürel olarak uluslararası unsurların yerel kültüre entegre olması, ekonomik olarak ise liberal serbestleşme politikalarıyla yerel pazarın tüm dünyaya açılması ve dünya pazarının da yerel pazarlar gibi rahatça kullanımıdır demek yanlış olmayacaktır.

“Bir varmış, bir yokmuş” ifadesiyle anlatılmaya başlanabilecek küreselleşme tarihi de bir o kadar uzundur. Küreselleşme tarihini tekerleğin icadı ve ilk şehir devletleri arasında yapılmış ilk ticaretten de alabilmek mümkündür. Ancak küreselleşmenin bugün bize ifade ettiği anlamına odaklanarak bir kronoloji başlatmak gerekirse bu sanayi devrimine denk gelmektedir. Matbaanın icadıyla başlamış olan Rönesans’la kilisenin din baskılarından kurtularak akılcı ve özgürlükçü düşünce akımı gelişmiş, Fransız ihtilaliyle monarşiler birer birer yıkılmaya başlamış ve cumhuriyetler kurulmuştur. Tüm bunların sonucu olarak da düşüncenin özgürleştiği ortamda yeni buluşların ortaya çıkması ve bunların üretime olan katkısıyla sanayi devrimi gerçekleşmiştir.

Cenevre’li filozof ve yazar Jean-Jacques Rousseau, Fransız ihtilalinden oldukça etkilenmiştir ve devletlerin halklara müdahale etmemesi gerektiğini ve devletin halkın serbestçe yaşayabilmesi için üstlerine düşen vazifeden daha fazlasını yapmaması gerektiğini savunmuştur. Rousseau’nun bu düşüncelerinden oldukça etkilenen Adam Smith ise bu serbestliğin sadece devlet yönetiminde değil ekonomide de olması gerektiğini savunarak ilk klasik iktisat teorisini ortaya çıkarmıştır. Daha sonraki iktisatçılar tarafından bu teori eleştirilse, eksiklikleri giderilmeye çalışılsa ve hatta kimi zaman tamamen vazgeçilse de hala geçerliliğini korumaktadır.

Sanayi devrimiyle başlayan bu süreçte teknolojinin gelişmesi ve üretim bandı fikrinin ortaya çıkışıyla artan üretim sonucu iç pazarlarını doyuran ülkeler, bu ürünleri satmak için yeni pazar arayışlarına girdiler. Pazar arayışları, yaşanan ekonomik krizler, ülkelerin istihdam sağlayamaması gibi sorunlar iki büyük dünya savaşının da temel kaynakları olmuştur. Savaş dönemleri ve Büyük Buhran döneminde her ne kadar iç piyasaya dönük ve korumacı eğilim politikaları uygulansa da bu geçici bir süreç oldu ve Adam Smith'le David Ricardo'nun serbest ekonomi anlayışına geri dönülerek pazar arayışlarına devam edildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın son zamanlarında Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı, Amerika'nın Bretton Woods eyaletinde uluslararası ticareti tekrar canlandırabilmek, iki büyük savaşın ardından yıkılan Avrupa'yı yeniden inşa edebilecek gücü toplamak ve yine Avrupa'nın siyasi olarak kendine yetebilmesini sağlamak amaçlarıyla liberal politikalara tamamen karşı olan sosyalist yapılaşmayı engellemek adına toplanmıştır. Konferans sonucunda eyaletle aynı adı taşıyan bir anlaşma imzalanarak, amaçlarını yerine getirebilmek için uluslararası sistemler olan IMF, WB ve ITO'nun kurulmasına da karar verilmiştir. IMF ve WB, savaştan zarar görmüş bütün ülkelerin yeniden kalkınması için destek ve teşviklerde bulunmuş ancak bunu ülkeler liberal politika uygulamalarını yapmayı kabul ettiği takdirde yaptığından neoliberal politikaların yayılmasını sağlamışlardır. Anlaşmanın üçüncü ayağı olan ITO'nun kurulması ise ülkelerin iç yasalarına müdahale ettiği gerekçesiyle rafa kaldırılmış yerine 1947'de GATT geçici anlaşması imzalanmıştır.

GATT 1947 Anlaşması, uluslararası ticareti canlandırmak ve bir sisteme sokmak amacıyla üye ülkelerin taahhütlerinden oluşan bir anlaşmadır. Anlaşma kapsamında üye ülkeler arasındaki problemleri ve sistemdeki hataların düzeltilmesi amacıyla pek çok müzakere yapılmış olmasına rağmen GATT 1947 Anlaşması bir anlaşmadan öteye gidemediği için etkili bir yaptırım da söz konusu değildir. Bu sebeple üye ülkelerin müzakereler boyunca ele alınan konularda bir uzlaşmaya varamaması ve GATT'ın yaptırım gücünün sınırlı kalmasından dolayı, anlaşmaya olan güven git gide sarsılmış, müzakerelere katılan üye sayısı da azalmıştır.

GATT 1947 Anlaşmasına dair oluşan olumsuz düşünceleri düzeltmek amacıyla Uruguay Turu düzenlenmiş ve tur sonucunda üye ülkelerin taahhütleri,

GATT 1947 ve yeni alınan kararlar tek bir nihai senet altında toplanarak WTO sisteminin kurulmasına karar verilmiştir. 1994'te imzalanan ve 1995'de yürürlüğe giren WTO Kurucu Anlaşması ve ona bağlı olan ek anlaşmalarla, anlaşmanın yapısı tamamen değişerek, yaptırım organlarını da içinde barındıran bir sisteme dönüşmüştür. Kurucu anlaşma; yeni sistemin yapısı, işleyişi, üye olma koşulları, organları ve anlaşmazlıkların halli mekanizmasına ilişkin kurallar barındırmaktadır.

Getirdiği kurullarla WTO hiç şüphesiz ki küreselleşmeye ve uluslararası ticaretin hızlanmasına en fazla katkıyı sağlayan kuruluşlardandır. Bunun yanı sıra getirdiği ve üye olan ülkelerin uygulamakla yükümlü olduğu yeni kurullar getirerek, dünya ticaretine yeni standartlar getirmiş, bu standartlarla ülkelerin küreselleşme sürecine hızlı adaptasyonu ve entegrasyonunu da sağlamıştır.

Çalışmada da ayrıntılı olarak değinildiği üzere bu kurullar oldukça açık ve nettir. Özellikle GATT 1947 ve WTO Kurucu Anlaşması'nın temel ilkeleri olan en çok kayırlan ülke ve ulusal davranış ilkelerinin bütün üyeler tartışmasız olarak uymak zorundadır. WTO genel müdürü ve sekreteryası da hiçbir üye ülkeden etkilenmeksizin karar almak ve ticareti yönlendirmek zorundadır. Ancak uygulamaya bakıldığı zaman anlaşmanın bu şekilde işlemediği açık ve net bir şekilde görülmektedir.

Uluslararası ticaretteki bu sistem, WTO'yu kendi çıkarları doğrultusunda kurmuş olan gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilmekte ve hala kendilerine çıkar sağlamaya odaklanmıştır. Buna ise en iyi örnek dünya ticaretinde GATT'la beraber 68. yılını dolduran WTO'nun kuruluşundan bu yana gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için vadettiklerini yerine getirememiş, dünya ticaretinde yeterli bir artış sağlayamamış olması ve yine de en büyük payı gelişmiş ülkelerin alması olarak gösterebiliriz. Üstelik gelişmiş ülkeler artık bilgi çağına geçtiğinden dolayı sanayisizleşmeye giderken gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler hala sanayi üretiminde onlardan geridir. Sanayi ürünleri üretimlerini ucuz işgücü bulunan az gelişmiş ülkelere, çok uluslu şirketler vasıtasıyla kaydıran gelişmiş ülkeler bir yanda da TRIPS'le WTO kapsamında uygulattığı tedbirlerle teknoloji üretimini tekelinde tutuyor.

Liberalleşme politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan halk içindeki sürekli tüketim arzusu, gelir dağılımındaki dengesizlikler, eğitimsizlik, işsizlik ve sağlık sektöründeki özelleşmelerden kaynaklanan sağlık hizmetlerinin gelir düzeyine göre gerçekleşmesi, toplumlarda büyük huzursuzluklara, şiddet ve terör eğilimlerine sebep olmaktadır. Halk arasındaki bu huzursuzluk 1999'daki WTO'nun Seattle Bakanlar Konferansı'na da yansımış ve büyük bir kitle WTO'nun işleyişini eleştirmek amacıyla günlerce eylem yaparak konferansın toplanmasını engellenmiştir. Bu eylem sadece o gün orda olup bitmemiş, pek çok yerde zaman zaman hatta günümüzde dahi tekrarlanmaktadır. Üstelik bu tepkiler Seattle gibi barışçıl eylemler olmaktan çıkıp 11 Eylül 2001'de El Kaide örgütünün Dünya Ticaret Merkezine saldırısı gibi teröre dönüşmüştür.

Halkı gibi WTO sisteminden tatmin olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için Uruguay Turu'nda olduğu gibi tek bir nihai senet altında toplanarak üzerinde tartışma olan tüm konuları ortak bir uzlaşıyla karara bağlamak amacıyla Doha Kalkınma Gündemi oluşturulmuş ve Doha Bakanlar Konferansı sırasında bir karara varması beklenilmiş fakat gerçekleşmemiştir. Doha Kalkınma Gündemi boyunca 5 yıl içerisinde ve sonrasındaki 10 yıl boyunca da özellikle tarım konusunda hiçbir sonuç alınamaması, WTO sisteminin bir kez daha vadettiklerini yerine getirmek konusunda ne kadar başarısız olduğunun bir kanıtı niteliğindedir.

EKLER

Ek - 1: Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması³⁵³

İşbu anlaşmanın tarafları;

Ticaret ve ekonomik girişim alanındaki ilişkilerinin, hayat standardını yükseltmek, tam istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, aynı zamanda da dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek ve gerek çevreyi korumak, gerek farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmek amaçlarına hizmet etmesi gerektiğini göz önünde tutarak,

Ayrıca, gelişme yolundaki ülkelerin ve bunların arasında en az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamak amacıyla gayret harcanmasına ihtiyaç olduğunu göz önünde tutarak,

Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar akdetmek yoluyla bu amaçlara ulaşmasına katkıda bulunmayı arzu ederek,

Dolayısıyla, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı, geçmişte ticaret serbestleştirilmesinde elde edilen neticeleri ve Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmeyi kararlaştırarak,

---

³⁵³ Sarıbeyoğlu,a.g.e.,s.289; Düstur C. 34 S.2, 1-9 1994/31.08.1995

Çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumaya ve bu sistemin temelindeki hedeflere yaklaşmayı azmederek,

Aşağıdaki hususlar üzerinde mutabık kalmışlardır:

Madde I. Örgütün Kuruluşu

Dünya Ticaret Örgütü (bundan sonra DTÖ olarak anılacaktır) işbu anlaşma ile kurulmuştur.

Madde II. DTÖ'nün Kapsamı

1 DTÖ, Anlaşmanın eklerinde yer alan anlaşmalarda ve bunlara bağlı hukuki metinlerle ilgili hususlarda üye ülkeler arasında ticari ilişkilerin idamesi için kurumsal yapıya sahiptir.

2 Ek 1,2 ve 3'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler (bundan sonra "Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları" olarak anılacaktır) işbu Anlaşmanın mütemmim cüzünü teşkil ederler ve bu üyeleri bağlarlar.

3 Ek 4'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler (bundan sonra "Çoklu Ticaret Anlaşmaları" olarak anılacaktır) de taraf olan üyeler için bu Anlaşmanın bir parçasını teşkil ederler ve bu üyeleri bağlarlar. Çoklu Ticaret Anlaşmaları onları kabul etmemiş bulunan üyeler için yükümlülük veya hak yaratmazlar.

4 Ek 1A'da yer alan 1994 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (bundan sonra "GATT 1994" olarak anılacaktır) Birleşmiş Milletler Ticaret ve İstihdam Konferansının Hazırlık Komitesinin İkinci Dönem toplantısında kabul edilen Nihai Senete eklenip müteakiben değiştirilen, düzeltilen veya eklemeler yapılan 30 Ekim 1947 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasından (bundan sonra "GATT 47" olarak anılacaktır) hukuken farklıdır.

Madde III. DTÖ'nün İşlevleri

1 DTÖ işbu Anlaşmanın ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanmasını, yönetimini ve işlemlerini kolaylaştıracak ve amaçlarına ulaşmasına katkıda

bulunacak; ayrıca Çoklu Ticaret Anlaşmalarının uygulanması, yönetimi ve işleme için çerçeveyi sağlayacaktır.

2 DTÖ, işbu Anlaşmaya ek anlaşmalarda ele alınan konularla ilgili çok taraflı ticaret ilişkilerinde üyeler arasında müzakere için forum teşkil edecektir. DTÖ ayrıca, Bakanlar Konferansında alınacak karara göre, üyeler arasında çok taraflı ticaret ilişkilerinde ek bir müzakere formu ve bu müzakerelerin sonucunun tatbiki için bir çerçeve de oluşturacaktır.

3 DTÖ, işbu Anlaşma'nın Ek 2'sinde yer alan Anlaşmazlıkların Çözümlemesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metnini (bundan sonra "Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakat" veya "DSU" olarak anılacaktır) de yönetecektir.

4 DTÖ, işbu Anlaşmanın EK 3'ünde yer alan Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizmasını (bundan sonra "TPRM" olarak anılacaktır) de yönetecektir.

5 DTÖ, küresel ekonomi politikasının oluşturulmasında daha fazla tutarlılık sağlamak amacıyla, gerekli olduğu hallerde Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile ona bağlı kurumlarla işbirliği yapacaktır.

Madde IV. DTÖ'nün Yapısı

1 En az iki yılda bir toplanan ve tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir Bankalar Konferansı DTÖ'nün işlevlerini yerine getirecek ve bu amaçla gerekli tedbirleri alacaktır. Bakanlar Konferansı, bir üyenin talebi üzerine ve işbu Anlaşma ile ilgili Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasının karar alma konusundaki özel hükümlerine uygun olarak, Anlaşma kapsamına giren konulardan herhangi birinde karar almaya yetkili olacaktır.

2 Tüm üyelerin temsilcilerinden oluşan ve gerekli oldukça toplanan bir Genel Konsey olacaktır. Bakanlar Konferansının toplantıları arasındaki dönemde, kendisine verilen işlevleri de yerine getirecektir. Genel Konsey kendi tüzüğünü oluşturacak ve paragraf 7'de öngörülen Komitelerin tüzüklerini onaylayacaktır.

3 Genel Konsey, Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakat 'ta öngörülen Anlaşmazlıkların Halli Organı'nın sorumluluklarını ifa etmek için gerektiğinde toplanacaktır. Anlaşmazlıkların Halli Organı'nın kendi başkanı olabilir ve bu sorumluluklarının yerine getirilmesi için gerekli usul ve kurallarını oluşturur.

4 Genel Konsey TPRM’de öngörülen Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organi’nin sorumluluklarını yerine getirmek için gerektiğinde toplanacaktır. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organi’nin kendi başkanı olabilir ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi için gerekli usul kurallarını oluşturur.

5 Genel Konseyin genel idaresi altında faaliyette bulunan bir Mal Ticareti Hakları Konseyi (bundan sonra “TRIPS Konseyi” olarak anılacaktır) olacaktır. Mal Ticareti Konseyi, Ek 1A’da yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanmasını denetleyecektir. TRIPS Konseyi, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması’nın (bundan sonra “TRIPS Anlaşması” olarak anılacaktır) uygulanmasını denetleyecektir. Bu konseyler, ilgili anlaşmaların ve Genel Konsey’in kendilerine verdiği görevleri yerine getireceklerdir. Genel Konsey’in onayı kaydıyla kendi usul kurallarını oluşturacaklardır. Bu Konseyler tüm üyelere açıktır. Bu Konseyler, işlevlerinin gerektirdiği kadar toplanacaktır.

6 Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ve TRIPS Konseyi gerektiği kadar yardımcı organ oluşturacaklardır. Bu organlar ilgili Konseylerin onayı kaydıyla kendi usul kurallarını oluşturacaklardır.

7 Bakanlar Konferansı bir Ticaret ve Kalkınma Komitesi, bir Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi ve bir Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi oluşturacaklardır. Bu Komiteler, işbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları uyarınca ve ayrıca Genel Konsey tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getireceklerdir. Bakanlar Konferansı gerekli gördüğü görevler için ek Komiteler oluşturur. Görevlerinin bir parçası olarak Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında yer alan en az gelişmiş üye ülkeler lehine olan hükümleri gözden geçirecek ve Genel Konseye gerekli tedbirlerin alınması amacıyla rapor verecektir. Bu Komiteler tüm üyelerin temsilcilerine açıktır.

8 Çoklu Ticaret Anlaşmalarında öngörülen organlar bu anlaşmalarla kendilerine verilen görevleri yerine getirecek ve DTÖ’nün kurumsal çerçevesi altında faaliyette bulunacaktır. Bu organlar faaliyetleri hakkında Genel Konseye muntazaman bilgi vereceklerdir.

Madde V. Diğer Örgütlerle İlişkiler

1 Genel Konsey, DTÖ’nünkilerle ilişki sorumlulukları olan hükümetlerarası örgütlerle etkin işbirliği için uygun düzenlemeleri yapabileceklerdir.

2 Genel Konsey, DTÖ'nünkilerle ilişkili konularla ilgilenen hükümet dışı örgütlerle istişare ve işbirliği için gerekli düzenlemeleri yapabilecektir.

Madde VI. Sekretarya

- 1 DTÖ'nün, bir Genel Müdür tarafından yönetilen bir Sekretaryası olacaktır.
- 2 Bakanlar Konferansı, Genel Müdürü atayacak ve Genel Müdürün yetki, görev, hizmet şartları ile süresini tespit eden yönetmeliği kabul edecektir.
- 3 Genel Müdür, Bakanlar Konferansında kabul edilen düzenlemelere uygun olarak, Sekretarya mensuplarını atar ve görevlerini ve hizmet koşullarını belirler.
- 4 Genel Müdürün ve Sekretaryanın sorumlulukları tamamen uluslararası niteliktedir. Genel Müdür ve Sekretarya mensupları, görevlerinin ifasında herhangi bir hükümetten ve DTÖ dışında kalan herhangi bir makamdan talimat istemeyecek veya almayacaktır. DTÖ üyeleri Genel Müdürün ve Sekretaryanın sorumluluklarının uluslararası hüviyetine saygılı olacaklar ve görevlerinin ifasında onları etkilemeye çalışmayacaklardır.

Madde VII. Bütçe ve Katkı Payları

- 1 Genel Müdür, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi'ne DTÖ'nün yıllık bütçe tahminlerini ve mali durum raporunu sunacaktır. Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi, Genel Müdürün sunduğu yıllık bütçe tahminlerini ve mali durum raporunu inceleyerek ve bunlarla ilgili olarak Genel Konseye tavsiyelerde bulunacaktır. Yıllık bütçe tasarısı Genel Konsey'in onayına sunulacaktır.
- 2 Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi, aşağıdaki hususları kapsayan mali yönetmelik teklif edecektir:
  - (a) DTÖ harcamalarını üyeler arasında paylaştıran katkı payları çizelgesi ve
  - (b) Ödemelerinde geciken üyelerle ilgili olarak alınacak tedbirler.

Mali yönetmelikler imkanlar nispetinde, GATT 1947'nin kural ve uygulamalarına dayandırılacaktır.

- 3 Genel Konsey, mali yönetmeliği ve yıllık bütçe tasarısını DTÖ üyelerinin en az yarısını kapsayacak şekilde 2/3 çoğunlukla kabul edecektir.
- 4 Her üye, DTÖ harcamalarındaki payını Genel Konseyin kabul edeceği mali yönetmeliğe uygun bir şekilde kısa zamanda ödeyecektir.

Madde VIII. DTÖ'nün Statüsü

- 1 DTÖ'nün tüzel kişiliği olacaktır; her bir üye, kendisine görevlerini ifa edebilmesini teminen gerekli hukuki kabiliyeti tanıyacaktır.
- 2 DTÖ'nün görevlerini ifa edebilmesi için gerekli imtiyaz ve dokunulmazlıklar her bir üye tarafından kendisine tanınacaktır.
- 3 DTÖ'nün görevleri ve üyelerin temsilcilerine de aynı şekilde her bir üye tarafından DTÖ ile ilgili görevlerini bağımsız şekilde ifa etmeleri için gerekli imtiyaz ve dokunulmazlıklar tanınacaktır.
- 4 Bir üye tarafından DTÖ'ye, görevlerine ve üyelerinin temsilcilerine tanınan imtiyazlar ve dokunulmazlıklar, BM Genel Kurulu tarafından 21 Kasım 1947'de öngörülen imtiyaz ve dokunulmazlıklara benzer hüviyette olacaktır.
- 5 DTÖ bir merkez anlaşması yapabilecektir.

Madde IX. Karar Alma

- 1 DTÖ GATT 1947'de takip edilen konsensüsle karar alma yöntemini sürdürecektir.³⁵⁴ Ayrıca belirtilen durumlar hariç, konsensüsle karar alınmadığında, ilgili konu hakkında oylamaya başvurulacaktır. Bakanlar Konferansı ile Genel Konsey'in toplantılarında, DTÖ'nün her bir üyesinin bir oyu olacaktır. Avrupa Toplulukları'nın oy hakkını kullandıkları durumlarda, oy sayıları, DTÖ'ye Topluluk üyesi ülke³⁵⁵ sayısına eşit olacaktır. Bakanlar Konferansı ile Genel Konseyin kararları, işbu Anlaşmada veya ilgili Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nda aksine bir hüküm olmadığı takdirde verilen oyların çoğunluğu ile alınacaktır.³⁵⁶
- 2 Bakanlar Konferansı ile Genel Konsey işbu Anlaşma ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının yorumlarını onaylamakta tek yetkili merci olacaklardır. Bu yetkilerini, Ek 1'de yer alan bir Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nın yorumu hallerinde, söz konusu Anlaşmanın tatbikini denetleyen Konseyin tavsiyesi üzerine kullanacaklardır. Bir yorumun kabul kararı üyelerin 3/4 çoğunluğu ile alınacaktır.

---

³⁵⁴ Toplantıda hazır bulunan herhangi bir üye, alınacak karara resmen itiraz etmezse, ilgili organın kendisine sunulan bir konsensüsle karar aldığı sonucuna varılacaktır.

³⁵⁵ Her hal ve karda, Avrupa Toplulukları ile üye ülkelerin oy sayısı, Topluluklara üye devlet sayısını aşmayacaktır.

³⁵⁶ Anlaşmazlıkların Halli Organı olarak toplandığında, Genel Konseyin kararları münhasıran Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakatın 2. maddesinin 4. Paragrafı hükümlerine uygun olarak alınacaktır.

İşbu paragraf, X'uncu maddenin değişikliklere ilişkin hükümlerini aşındırmaya yönelik olarak kullanılmayacaktır.

3 Olağanüstü durumlarda, Bakanlar Konferansı bir üyeye işbu Anlaşma veya Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından biri uyarınca verilen bir yükümlülüğe aykırılık kararı alabilir, ancak bu tür bir karar, işbu paragrafta aksine bir hüküm yer almadığı takdirde, üyelerin 3/4'ünün³⁵⁷ oyu ile alınacaktır.

(a) İşbu Anlaşma ile ilgili aykırılık kararı verilmesine yönelik talepler, konsensüsle karar alınması yöntemine uygun olarak Bakanlar Konferansı'nın dikkatine sunulacaktır. Bakanlar Konferansı, bu talebi incelemek için 90 günü aşmayacak bir süre belirleyecektir. Bir süre zarfında konsensüse ulaşamadığı takdirde, aykırılık kararı üyelerin 3/4'ünün oyu ile alınacaktır.

(b) Ek 1A, 1B veya 1C'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve ekleri ile ilgili aykırılık kararı talebi, Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi veya TRIPS Konseyi'ne ilgileri nedeniyle ve 90 günü aşmayacak bir süre zarfında incelenmek üzere sunulacaktır. Bu sürenin sonunda, ilgili Konsey Bakanlar Konferansı'na rapor verecektir.

4 Bakanlar Konferansı'nın aykırılık ile ilgili kararı, bu kararı gerektiren olağanüstü durumu, aykırılığın şartlarını ve sona ereceği tarihi belirtecektir. Bir yılı aşan aykırılık kararları, verildikleri tarihten en fazla bir yıl sonra ve müteakiben, sona erişlerine kadar her yıl gözden geçirilecektir. Her gözden geçirmede, Bakanlar Konferansı aykırılığı gerektiren durumun hala geçerli olup olmadığını ve aykırılığın şartlarının yerine getirilip getirilmeyeceğini inceleyecektir. Bu yıllık incelemeye dayanarak, Bakanlar Konferansı aykırılık kararının süresini uzatabilir, şartlarını değiştirebilir veya kararı sona erdirebilir.

5 Çoklu Ticaret Anlaşması uyarınca alınmış olan yorum ve aykırılık dahil kararlar, ilgili Anlaşma hükümlerine tabi olacaktır.

Madde X. Tadiller

1 DTÖ'nün herhangi bir üyesi, işbu Anlaşmanın veya Ek 1'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından birinin hükümlerini tadil eden bir teklifi Bakanlar Konferansı'na sunabilir. Madde IV'ün 5'inci paragrafında sıralanan Konseyler de,

³⁵⁷ Bir üyenin zamanında yerine getiremediği, geçiş süresi veya kademeli tatbik ile ilgili yükümlülükleri için ek süre talepleri konusundaki karar konsensüsle alınacaktır.

Ek 1’de yer alıp tatbikini denetlemekten sorumlu oldukları Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının tadil edilmesini Bakanlar Konferansı’na teklif edebilirler. Bakanlar Konferansı daha uzun bir süre tespit etmezse, tadil teklifinin Bakanlar Konferansı’na resmen sunulduğu tarihten itibaren 90 günlük süre zarfında, Bakanlar Konferansı’nın tadil teklifinin kabul için üyelere sunulması kararı konsensusla alınacaktır. 2, 5 veya 6’ncı paragrafların hükümleri geçerli değilse, söz konusu karar 3 veya 4’üncü paragrafların hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağını belirleyecektir. Konsensus sağlandığı takdirde, Bakanlar Konferansı söz konusu tadil teklifini anında kabul için üyelere sunacaktır. Belirlenen süre zarfında Bakanlar Konferansı’nın bir toplantısında konsensüs sağlanmadığı takdirde, Bakanlar Konferansı’nın 2/3 oyu ile söz konusu tadil teklifini kabul için üyelere sunup sunmamayı kararlaştıracaktır. 2, 5 ve 6’ncı paragraflarda öngörülen durumlar ile Bakanlar Konferansı’nın 3/4 oy çokluğuyla 4’üncü paragrafın hükümlerinin uygulanmasını kararlaştırdığı durumlar hariç, tadil teklifine 3’üncü paragrafın hükümleri uygulanacaktır.

2 İşbu maddenin ve aşağıda sıralanan maddelerin hükümlerinin tadilleri ancak tüm üyeler tarafından kabul edildikleri takdirde yürürlüğe gireceklerdir:

- İşbu Anlaşmanın Madde IX’u;
- GATT 1994’ün Madde I ve II’si;
- GATS’ın Madde II:1’i;
- TRIPS Anlaşmasının 4’üncü Maddesi.

3 2 ve 6’ncü paragraftakiler hariç, işbu Anlaşmanın, veya Ek 1A ve 1C’de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının hükümlerinin üyelerin hak ve yükümlülüklerini etkileyen tadilleri, bunları kabul eden üyeleri için üyelerin 2/3 tarafından kabul edildikten sonra, müteakiben de, diğer üyeler için değişikliği kabul etikçe yürürlüğe girecektir. Bu paragraf uyarınca yürürlüğe giren bir tadili, Bakanlar Konferansı tarafından tespit edilen süre zarfında kabul etmeyen üyenin DTÖ’den çekilme veya Bakanlar Konferansı’nın mutabakatı ile örgütte kalma hakkına sahip olacağı, üyelerin 3/4 çoğunluğu ile Bakanlar Konferansı tarafından kararlaştırılabilir.

4 2 ve 6’ncü paragraftakiler hariç, işbu Anlaşmada ve Ek 1 ve 1C’de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında yapılacak ve üyelerin hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecek hüviyette olan değişiklikler, üyelerin 2/3’ü tarafından kabul edildikten sonra tüm üyeler için yürürlüğe gireceklerdir.

5 Yukarıdaki 2'inci paragrafta öngörülen durumlar dışında, GATS'ın I, II ve III'üncü Bölümleri ile ilgili eklerine yapılacak değişiklikler, kabul edilen üyeler için söz konusu değişiklikler üyelerin 2/3'ü tarafından kabul edildikten sonra, diğerleri için de tadili kabul ettikçe yürürlüğe girer. Bakanlar Konferansı, üyelerin 3/4 çoğunluğu ile yukarıdaki hüküm uyarınca yürürlüğe giren tadillerin niteliğinin, bunları Bakanlar Konferansı tarafından belirlenen süre zarfında kabul etmeyen üyelerin DTÖ'den çekilmek veya Bakanlar Konferansı'nın izni ile kalmak hakkına sahip olmasını gerektirecek hüviyette olduğunu kararlaştırabilir. GATS'ın IV, V ve VI'ncı Bölümleri ile ilgili eklerinde yapılacak değişiklikler üyelerin 2/3'ü tarafından kabul edildikten sonra tüm üyeler için yürürlüğe girecektir.

6 İşbu Maddenin diğer hükümlerine rağmen, TRIPS Anlaşmasının 71'inci maddesinin 2'inci paragrafının şartlarına uygun olarak bu Anlaşmaya getirilecek tadiller herhangi bir ilave resmi işlem olmaksızın Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilebilirler.

7 İşbu Anlaşmaya veya Ek 1'de yer alan bir Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasına yapılacak değişikliğe taraf olan bir üye, Bakanlar Konferansı tarafından öngörülen kabul süresi içinde DTÖ Genel Müdürü'ne kabul belgesini sunacaktır.

8 DTÖ'nün herhangi bir üyesi Ek 2 ve 3'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının hükümlerinin tadilini onaylama kararı konsensüsle alınacak ve bu tadiller Bakanlar Konferansı tarafından onaylandıktan sonra bütün üyeler için yürürlüğe girecektir. Ek 3'deki Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nı tadil etme kararları Bakanlar Konferansı tarafından onaylandıktan sonra tüm üyeler için yürürlüğe girecektir.

9 Bir ticaret anlaşmasına taraf ülkelerin talebi üzerine Bakanlar Konferansı, münhasıran konsensusla olmak üzere bu, anlaşmayı Ek 4'e eklemeyi kararlaştırabilir. Çoklu Ticaret Anlaşmasına taraf üyelerin talebi üzerine, Bakanlar Konferansı bu Anlaşmayı Ek 4'ten çıkarmayı kararlaştırabilir.

10 Çoklu Ticaret Anlaşmasına yapılacak tadiller, o Anlaşmanın hükümlerine göre yapılacaktır.

Madde XI. Asli Üyelik

1 İşbu Anlaşmayı, ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarını kabul eden ve kendileri için GATT 1994'e Taviz ve Yükümlülük Listeleri ve GATS'a Müşahhas GATT 1947'nin Akit Tarafları ve Avrupa Toplulukları, DTÖ'nün asli üyeleri olacaklardır.

2 Birleşmiş Milletler tarafından en az gelişmiş ülke olarak tanınan ülkeler, sadece kendi kalkınma, mali ve ticari ihtiyaçları veya idari ve yapısal kapasiteleri ile bağdaşan yükümlülükler ve tavizler üstleneceklerdir.

Madde XII. Katılma

1 Herhangi bir devlet veya dış ticaret ilişkilerinin ve işbu Anlaşma ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın kapsamına giren konuların yürütülmesinde tam muhtariyete sahip müstakil gümrük sahası, kendisi ile DTÖ arasında üzerinde mutabık kalınacak şartlarla işbu Anlaşmaya katılabilecektir. Bu katılma, işbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacaktır.

2 Katılma konusundaki kararlar Bakanlar Konferansı tarafından DTÖ üyelerinin 2/3 oyu ile onaylanacaktır.

3 Çoklu Ticaret Anlaşmalarına katılma, ilgili Anlaşmanın hükümlerine göre yapılacaktır.

Madde XIII. Çok Taraflı Anlaşmaların Bazı Üyeler Arasında Uygulanmaması

1 İşbu Anlaşma ve Ek 1 ile 2'deki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları herhangi bir üye ile diğer üyeler arasında, bu üyelere biri Anlaşmaya taraf olduğunda diğeri rıza göstermezse, uygulanacaktır.

2 Birinci paragrafın GATT 1947'ye Akit Taraf olan DTÖ'nün asli üyeleri arasında uygulanabilmesi için, o Anlaşmanın XXXV'inci Maddesinin bu üyeler arasında öne sürülmüş ve işbu Anlaşma yürürlüğe girdiği tarihte aralarında tatbik edilmiş olması gerekmektedir.

3 Birinci paragraf, bir üye ve Madde XII uyarınca taraf olan bir diğer üye arasında sadece Anlaşmanın tatbikine razı olmayan üyenin, taraf olma şartlarını içeren anlaşma Bakanlar Konferansı tarafından onaylanmadan önce Konferansa bilgi vermesi halinde uygulanabilir.

4 Bakanlar Konferansı, işbu Maddenin muayyen durumlarda tatbikini bir üyenin isteği üzerine gözden geçirebilir ve uygun göreceği tavsiyelerde bulunabilir.

5 Bir Çoklu Ticaret Anlaşmasının bazı taraflar arasında uygulanmaması durum, ilgili Anlaşma hükümlerine göre gerçekleşecektir.

Madde XIV. Kabul, Yürürlüğe Giriş ve Tevdi

1 İşbu Anlaşma, Madde XI uyarınca DTÖ'nun asli üyeleri arasında yer almaya hak kazanan GATT 1947 Akit Tarafları ve Avrupa Toplulukları'nın, imza veya başka yolla kabulüne açıktır. Kabul, işbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacaktır. İşbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin Neticelerini İçeren Nihai Senedin 3'üncü paragrafi uyarınca Bakanlar tarafından tespit edilen tarihte yürürlüğe girecek ve Bakanlar tarafından aksine bir karar alınmadığı takdirde, bu tarihten itibaren iki yıl boyunca imzaya açık kalacaktır. İşbu Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra yapılacak kabuller, yapıldıkları tarihten 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.

2 İşbu Anlaşmayı yürürlüğe girdiği tarihten sonra kabul eden ülke, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda yer alan Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra muayyen bir süre içinde tatbik edilecek taviz ve yükümlülükleri, Anlaşmayı yürürlüğe girdiği tarihte kabul etmiş gibi uygulanacaktır.

3 İşbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar, metni ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları 1947 GATT AKİT TARAFLARI Genel Müdürüne tevdi edilecektir. Genel Müdür bu Anlaşmanın ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın onaylanmış bir nüshasını ve her bir kabulün bir bildirimini, işbu Anlaşmayı kabul etmiş bulunan hükümet ve Avrupa Toplulukları'na sunacaktır. İşbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve bunlara getirilecek tadiller Anlaşma yürürlüğe girdiğinde DTÖ Genel Müdürü tarafından muhafaza edilecektir.

4 Bir Çoklu Ticaret Anlaşmasının kabul ve yürürlüğe girişi, bu Anlaşmada yer alan hükümlerle belirlenecektir. Bu tür Anlaşmalar yürürlüğe girdiklerinde GATT 1947 AKİT TARAFLARI Genel Müdürü tarafından muhafaza edilecektir.

Madde XV. Çekilme

1 Herhangi bir üye Anlaşmadan çekilebilir. Çekilme, gerek bu Anlaşma, gerek Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacak ve DTÖ Genel Müdürüne çekilme bildirimini yazılı olarak verildikten altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

2 Çoklu Ticaret Anlaşmasından çekilme, o anlaşmada yer alan hükümlere göre belirlenir.

Madde XVI. Çeşitli Hükümler

1 İşbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda belirtilen haller hariç, DTÖ GATT 1947 AKİT TARAFLARIN ve GATT 1947 çerçevesinde kurulan organların karar, usul ve adetlerini takip edecektir.

2 İmkan nispetinde, GATT 1947'nin Sekreteryası DTÖ'nün de Dekreteryası olacak ve GATT 194 AKİT TARAFLARININ Genel Müdürü, işbu Anlaşmanın VI'ncı Maddesi uyarınca Bakanlar Konferansı bir atama yapıncaya kadar DTÖ Genel Müdürü görevini yerine getirecektir.

3 İşbu Anlaşmanın herhangi bir hükmü ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından birinin hükümleri arasında bir ihtilaf meydana geldiği takdirde, işbu anlaşmanın hükümleri söz konusu ihtilaf açısından üstünlüğe sahip olacaktır.

4 Her bir üye, kanun, yönetmelik ve idari usullerinin, Anlaşmada yer alan yükümlülüklerine uygun olmasını sağlayacaktır.

5 İşbu Anlaşmanın herhangi bir hükmüne çekince konamaz. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına çekinceler ancak bu Anlaşmalarda öngörüldüğü ölçüde konabilecektir. Çoklu Ticaret Anlaşması'na çekinceler, o Anlaşmanın hükümlerinde belirlenir.

6 İşbu Anlaşma, Birleşmiş Milletler Yasası'nın 102'inci Maddesi uyarınca kaydedilecektir.

Marakeş'de onbeş Nisan bindokuzyüzdoksandört günü, her biri aynı ölçüde geçerli olmak üzere İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde yapılmıştır.

Açıklayıcı Notlar:

“Ülke” veya “ülkeler” bu Anlaşmada ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda, DTÖ'ye taraf müstakil gümrük sahalarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

İşbu Anlaşma veya Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında “milli” kelimesi kullanıldığında, aksine bir ifade olmadığı takdirde, DTÖ'ye taraf müstakil gümrük sahalarını da kapsayacaktır.

Ekler Listesi

Ek 1

Ek 1A Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994
- Tarım Anlaşması
- Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması
- Tekstil ve Giyim Anlaşması
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI'ncı Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII'nci Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşe Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
- Koruma Tedbirleri Anlaşması

Ek 1B Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

Ek 1C Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Ek 2 Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

Ek 3 Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

Ek 4 Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

EK: 2 Agreement Establishing The World Trade Organization ³⁵⁸

The Parties to this Agreement,

Recognizing that their relations in the field of trade and economic endeavour should be conducted with a view to raising standards of living, ensuring full employment and a large and steadily growing volume of real income and effective demand, and expanding the production of and trade in goods and services, while allowing for the optimal use of the world's resources in accordance with the objective of sustainable development, seeking both to protect and preserve the environment and to enhance the means for doing so in a manner consistent with their respective needs and concerns at different levels of economic development,

Recognizing further that there is need for positive efforts designed to ensure that developing countries, and especially the least developed among them, secure a share in the growth in international trade commensurate with the needs of their economic development,

Being desirous of contributing to these objectives by entering into reciprocal and mutually advantageous arrangements directed to the substantial reduction of tariffs and other barriers to trade and to the elimination of discriminatory treatment in international trade relations,

Resolved, therefore, to develop an integrated, more viable and durable multilateral trading system encompassing the General Agreement on Tariffs and Trade, the results of past trade liberalization efforts, and all of the results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations,

Determined to preserve the basic principles and to further the objectives underlying this multilateral trading system,

Agree as follows:

---

³⁵⁸ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Orijinal Metni. Kaynak : WTO, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2014)

Article I. Establishment of the Organization

The World Trade Organization (hereinafter referred to as "the WTO") is hereby established.

Article II. Scope of the WTO

1 The WTO shall provide the common institutional framework for the conduct of trade relations among its Members in matters related to the agreements and associated legal instruments included in the Annexes to this Agreement.

2 The agreements and associated legal instruments included in Annexes 1, 2 and 3 (hereinafter referred to as "Multilateral Trade Agreements") are integral parts of this Agreement, binding on all Members.

3 The agreements and associated legal instruments included in Annex 4 (hereinafter referred to as "Plurilateral Trade Agreements") are also part of this Agreement for those Members that have accepted them, and are binding on those Members. The Plurilateral Trade Agreements do not create either obligations or rights for Members that have not accepted them.

4 The General Agreement on Tariffs and Trade 1994 as specified in Annex 1A (hereinafter referred to as "GATT 1994") is legally distinct from the General Agreement on Tariffs and Trade, dated 30 October 1947, annexed to the Final Act Adopted at the Conclusion of the Second Session of the Preparatory Committee of the United Nations Conference on Trade and Employment, as subsequently rectified, amended or modified (hereinafter referred to as "GATT 1947").

Article III. Functions of the WTO

1 The WTO shall facilitate the implementation, administration and operation, and further the objectives, of this Agreement and of the Multilateral Trade Agreements, and shall also provide the framework for the implementation, administration and operation of the Plurilateral Trade Agreements.

2 The WTO shall provide the forum for negotiations among its Members concerning their multilateral trade relations in matters dealt with under the agreements in the Annexes to this Agreement. The WTO may also provide a forum for further negotiations among its Members concerning their multilateral trade

relations, and a framework for the implementation of the results of such negotiations, as may be decided by the Ministerial Conference.

3 The WTO shall administer the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (hereinafter referred to as the "Dispute Settlement Understanding" or "DSU") in Annex 2 to this Agreement.

4 The WTO shall administer the Trade Policy Review Mechanism (hereinafter referred to as the "TPRM") provided for in Annex 3 to this Agreement.

5 With a view to achieving greater coherence in global economic policy-making, the WTO shall cooperate, as appropriate, with the International Monetary Fund and with the International Bank for Reconstruction and Development and its affiliated agencies.

Article IV. Structure of the WTO

1 There shall be a Ministerial Conference composed of representatives of all the Members, which shall meet at least once every two years. The Ministerial Conference shall carry out the functions of the WTO and take actions necessary to this effect. The Ministerial Conference shall have the authority to take decisions on all matters under any of the Multilateral Trade Agreements, if so requested by a Member, in accordance with the specific requirements for decision-making in this Agreement and in the relevant Multilateral Trade Agreement.

2 There shall be a General Council composed of representatives of all the Members, which shall meet as appropriate. In the intervals between meetings of the Ministerial Conference, its functions shall be conducted by the General Council. The General Council shall also carry out the functions assigned to it by this Agreement. The General Council shall establish its rules of procedure and approve the rules of procedure for the Committees provided for in paragraph 7.

3 The General Council shall convene as appropriate to discharge the responsibilities of the Dispute Settlement Body provided for in the Dispute Settlement Understanding. The Dispute Settlement Body may have its own chairman and shall establish such rules of procedure as it deems necessary for the fulfilment of those responsibilities.

4 The General Council shall convene as appropriate to discharge the responsibilities of the Trade Policy Review Body provided for in the TPRM. The

Trade Policy Review Body may have its own chairman and shall establish such rules of procedure as it deems necessary for the fulfilment of those responsibilities.

5 There shall be a Council for Trade in Goods, a Council for Trade in Services and a Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (hereinafter referred to as the "Council for TRIPS"), which shall operate under the general guidance of the General Council. The Council for Trade in Goods shall oversee the functioning of the Multilateral Trade Agreements in Annex 1A. The Council for Trade in Services shall oversee the functioning of the General Agreement on Trade in Services (hereinafter referred to as "GATS"). The Council for TRIPS shall oversee the functioning of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (hereinafter referred to as the "Agreement on TRIPS"). These Councils shall carry out the functions assigned to them by their respective agreements and by the General Council. They shall establish their respective rules of procedure subject to the approval of the General Council. Membership in these Councils shall be open to representatives of all Members. These Councils shall meet as necessary to carry out their functions.

6 The Council for Trade in Goods, the Council for Trade in Services and the Council for TRIPS shall establish subsidiary bodies as required. These subsidiary bodies shall establish their respective rules of procedure subject to the approval of their respective Councils.

7 The Ministerial Conference shall establish a Committee on Trade and Development, a Committee on Balance-of-Payments Restrictions and a Committee on Budget, Finance and Administration, which shall carry out the functions assigned to them by this Agreement and by the Multilateral Trade Agreements, and any additional functions assigned to them by the General Council, and may establish such additional Committees with such functions as it may deem appropriate. As part of its functions, the Committee on Trade and Development shall periodically review the special provisions in the Multilateral Trade Agreements in favour of the least-developed country Members and report to the General Council for appropriate action. Membership in these Committees shall be open to representatives of all Members.

8 The bodies provided for under the Plurilateral Trade Agreements shall carry out the functions assigned to them under those Agreements and shall operate within

the institutional framework of the WTO. These bodies shall keep the General Council informed of their activities on a regular basis.

Article V. Relations with Other Organizations

1 The General Council shall make appropriate arrangements for effective cooperation with other intergovernmental organizations that have responsibilities related to those of the WTO.

2 The General Council may make appropriate arrangements for consultation and cooperation with non-governmental organizations concerned with matters related to those of the WTO.

Article VI. The Secretariat

1 There shall be a Secretariat of the WTO (hereinafter referred to as “the Secretariat”) headed by a Director-General.

2 The Ministerial Conference shall appoint the Director-General and adopt regulations setting out the powers, duties, conditions of service and term of office of the Director-General.

3 The Director-General shall appoint the members of the staff of the Secretariat and determine their duties and conditions of service in accordance with regulations adopted by the Ministerial Conference.

4 The responsibilities of the Director-General and of the staff of the Secretariat shall be exclusively international in character. In the discharge of their duties, the Director-General and the staff of the Secretariat shall not seek or accept instructions from any government or any other authority external to the WTO. They shall refrain from any action which might adversely reflect on their position as international officials. The Members of the WTO shall respect the international character of the responsibilities of the Director-General and of the staff of the Secretariat and shall not seek to influence them in the discharge of their duties.

Article VII. Budget and Contributions

1 The Director-General shall present to the Committee on Budget, Finance and Administration the annual budget estimate and financial statement of the WTO. The Committee on Budget, Finance and Administration shall review the annual budget

estimate and the financial statement presented by the Director-General and make recommendations thereon to the General Council. The annual budget estimate shall be subject to approval by the General Council.

2 The Committee on Budget, Finance and Administration shall propose to the General Council financial regulations which shall include provisions setting out:

- (a) the scale of contributions apportioning the expenses of the WTO among its Members; and
- (b) the measures to be taken in respect of Members in arrears.

The financial regulations shall be based, as far as practicable, on the regulations and practices of GATT 1947.

3 The General Council shall adopt the financial regulations and the annual budget estimate by a two-thirds majority comprising more than half of the Members of the WTO.

4 Each Member shall promptly contribute to the WTO its share in the expenses of the WTO in accordance with the financial regulations adopted by the General Council.

Article VIII. Status of the WTO

1 The WTO shall have legal personality, and shall be accorded by each of its Members such legal capacity as may be necessary for the exercise of its functions.

2 The WTO shall be accorded by each of its Members such privileges and immunities as are necessary for the exercise of its functions.

3 The officials of the WTO and the representatives of the Members shall similarly be accorded by each of its Members such privileges and immunities as are necessary for the independent exercise of their functions in connection with the WTO.

4 The privileges and immunities to be accorded by a Member to the WTO, its officials, and the representatives of its Members shall be similar to the privileges and immunities stipulated in the Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies, approved by the General Assembly of the United Nations on 21 November 1947.

5 The WTO may conclude a headquarters agreement.

Article IX. Decision-Making

1 The WTO shall continue the practice of decision-making by consensus followed under GATT 1947.³⁵⁹ Except as otherwise provided, where a decision cannot be arrived at by consensus, the matter at issue shall be decided by voting. At meetings of the Ministerial Conference and the General Council, each Member of the WTO shall have one vote. Where the European Communities exercise their right to vote, they shall have a number of votes equal to the number of their member States³⁶⁰ which are Members of the WTO. Decisions of the Ministerial Conference and the General Council shall be taken by a majority of the votes cast, unless otherwise provided in this Agreement or in the relevant Multilateral Trade Agreement.³⁶¹

2 The Ministerial Conference and the General Council shall have the exclusive authority to adopt interpretations of this Agreement and of the Multilateral Trade Agreements. In the case of an interpretation of a Multilateral Trade Agreement in Annex 1, they shall exercise their authority on the basis of a recommendation by the Council overseeing the functioning of that Agreement. The decision to adopt an interpretation shall be taken by a three-fourths majority of the Members. This paragraph shall not be used in a manner that would undermine the amendment provisions in Article X.

3 In exceptional circumstances, the Ministerial Conference may decide to waive an obligation imposed on a Member by this Agreement or any of the Multilateral Trade Agreements, provided that any such decision shall be taken by three fourths³⁶² of the Members unless otherwise provided for in this paragraph.

- (a) A request for a waiver concerning this Agreement shall be submitted to the Ministerial Conference for consideration pursuant to the practice of decision-making by consensus. The Ministerial Conference shall establish a time-

---

³⁵⁹ The body concerned shall be deemed to have decided by consensus on a matter submitted for its consideration, if no Member, present at the meeting when the decision is taken, formally objects to the proposed decision.

³⁶⁰ The number of votes of the European Communities and their member States shall in no case exceed the number of the member States of the European Communities.

³⁶¹ Decisions by the General Council when convened as the Dispute Settlement Body shall be taken only in accordance with the provisions of paragraph 4 of Article 2 of the Dispute Settlement Understanding.

³⁶² A decision to grant a waiver in respect of any obligation subject to a transition period or a period for staged implementation that the requesting Member has not performed by the end of the relevant period shall be taken only by consensus.

period, which shall not exceed 90 days, to consider the request. If consensus is not reached during the time-period, any decision to grant a waiver shall be taken by three fourths⁴ of the Members.

- (b) A request for a waiver concerning the Multilateral Trade Agreements in Annexes 1A or 1B or 1C and their annexes shall be submitted initially to the Council for Trade in Goods, the Council for Trade in Services or the Council for TRIPS, respectively, for consideration during a time-period which shall not exceed 90 days. At the end of the time-period, the relevant Council shall submit a report to the Ministerial Conference.

4 A decision by the Ministerial Conference granting a waiver shall state the exceptional circumstances justifying the decision, the terms and conditions governing the application of the waiver, and the date on which the waiver shall terminate. Any waiver granted for a period of more than one year shall be reviewed by the Ministerial Conference not later than one year after it is granted, and thereafter annually until the waiver terminates. In each review, the Ministerial Conference shall examine whether the exceptional circumstances justifying the waiver still exist and whether the terms and conditions attached to the waiver have been met. The Ministerial Conference, on the basis of the annual review, may extend, modify or terminate the waiver.

5 Decisions under a Plurilateral Trade Agreement, including any decisions on interpretations and waivers, shall be governed by the provisions of that Agreement.

Article X. Amendments

1 Any Member of the WTO may initiate a proposal to amend the provisions of this Agreement or the Multilateral Trade Agreements in Annex 1 by submitting such proposal to the Ministerial Conference. The Councils listed in paragraph 5 of Article IV may also submit to the Ministerial Conference proposals to amend the provisions of the corresponding Multilateral Trade Agreements in Annex 1 the functioning of which they oversee. Unless the Ministerial Conference decides on a longer period, for a period of 90 days after the proposal has been tabled formally at the Ministerial Conference any decision by the Ministerial Conference to submit the proposed amendment to the Members for acceptance shall be taken by consensus. Unless the provisions of paragraphs 2, 5 or 6 apply, that decision shall specify whether the

provisions of paragraphs 3 or 4 shall apply. If consensus is reached, the Ministerial Conference shall forthwith submit the proposed amendment to the Members for acceptance. If consensus is not reached at a meeting of the Ministerial Conference within the established period, the Ministerial Conference shall decide by a two-thirds majority of the Members whether to submit the proposed amendment to the Members for acceptance. Except as provided in paragraphs 2, 5 and 6, the provisions of paragraph 3 shall apply to the proposed amendment, unless the Ministerial Conference decides by a three-fourths majority of the Members that the provisions of paragraph 4 shall apply.

2 Amendments to the provisions of this Article and to the provisions of the following Articles shall take effect only upon acceptance by all Members:

Article IX of this Agreement;

Articles I and II of GATT 1994;

Article II:1 of GATS;

Article 4 of the Agreement on TRIPS.

3 Amendments to provisions of this Agreement, or of the Multilateral Trade Agreements in Annexes 1A and 1C, other than those listed in paragraphs 2 and 6, of a nature that would alter the rights and obligations of the Members, shall take effect for the Members that have accepted them upon acceptance by two thirds of the Members and thereafter for each other Member upon acceptance by it. The Ministerial Conference may decide by a three-fourths majority of the Members that any amendment made effective under this paragraph is of such a nature that any Member which has not accepted it within a period specified by the Ministerial Conference in each case shall be free to withdraw from the WTO or to remain a Member with the consent of the Ministerial Conference.

4 Amendments to provisions of this Agreement or of the Multilateral Trade Agreements in Annexes 1A and 1C, other than those listed in paragraphs 2 and 6, of a nature that would not alter the rights and obligations of the Members, shall take effect for all Members upon acceptance by two thirds of the Members.

5 Except as provided in paragraph 2 above, amendments to Parts I, II and III of GATS and the respective annexes shall take effect for the Members that have accepted them upon acceptance by two thirds of the Members and thereafter for each Member upon acceptance by it. The Ministerial Conference may decide by a three-

fourths majority of the Members that any amendment made effective under the preceding provision is of such a nature that any Member which has not accepted it within a period specified by the Ministerial Conference in each case shall be free to withdraw from the WTO or to remain a Member with the consent of the Ministerial Conference. Amendments to Parts IV, V and VI of GATS and the respective annexes shall take effect for all Members upon acceptance by two thirds of the Members.

6 Notwithstanding the other provisions of this Article, amendments to the Agreement on TRIPS meeting the requirements of paragraph 2 of Article 71 thereof may be adopted by the Ministerial Conference without further formal acceptance process.

7 Any Member accepting an amendment to this Agreement or to a Multilateral Trade Agreement in Annex 1 shall deposit an instrument of acceptance with the Director-General of the WTO within the period of acceptance specified by the Ministerial Conference.

8 Any Member of the WTO may initiate a proposal to amend the provisions of the Multilateral Trade Agreements in Annexes 2 and 3 by submitting such proposal to the Ministerial Conference. The decision to approve amendments to the Multilateral Trade Agreement in Annex 2 shall be made by consensus and these amendments shall take effect for all Members upon approval by the Ministerial Conference. Decisions to approve amendments to the Multilateral Trade Agreement in Annex 3 shall take effect for all Members upon approval by the Ministerial Conference.

9 The Ministerial Conference, upon the request of the Members parties to a trade agreement, may decide exclusively by consensus to add that agreement to Annex 4. The Ministerial Conference, upon the request of the Members parties to a Plurilateral Trade Agreement, may decide to delete that Agreement from Annex 4.

10 Amendments to a Plurilateral Trade Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement.

Article XI. Original Membership

1 The contracting parties to GATT 1947 as of the date of entry into force of this Agreement, and the European Communities, which accept this Agreement and the Multilateral Trade Agreements and for which Schedules of Concessions and

Commitments are annexed to GATT 1994 and for which Schedules of Specific Commitments are annexed to GATS shall become original Members of the WTO.

2 The least-developed countries recognized as such by the United Nations will only be required to undertake commitments and concessions to the extent consistent with their individual development, financial and trade needs or their administrative and institutional capabilities.

Article XII. Accession

1 Any State or separate customs territory possessing full autonomy in the conduct of its external commercial relations and of the other matters provided for in this Agreement and the Multilateral Trade Agreements may accede to this Agreement, on terms to be agreed between it and the WTO. Such accession shall apply to this Agreement and the Multilateral Trade Agreements annexed thereto.

2 Decisions on accession shall be taken by the Ministerial Conference. The Ministerial Conference shall approve the agreement on the terms of accession by a two-thirds majority of the Members of the WTO.

3 Accession to a Plurilateral Trade Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement.

Article XIII. Non-Application of Multilateral Trade Agreements between Particular Members

1 This Agreement and the Multilateral Trade Agreements in Annexes 1 and 2 shall not apply as between any Member and any other Member if either of the Members, at the time either becomes a Member, does not consent to such application.

2 Paragraph 1 may be invoked between original Members of the WTO which were contracting parties to GATT 1947 only where Article XXXV of that Agreement had been invoked earlier and was effective as between those contracting parties at the time of entry into force for them of this Agreement.

3 Paragraph 1 shall apply between a Member and another Member which has acceded under Article XII only if the Member not consenting to the application has so notified the Ministerial Conference before the approval of the agreement on the terms of accession by the Ministerial Conference.

4 The Ministerial Conference may review the operation of this Article in particular cases at the request of any Member and make appropriate recommendations.

5 Non-application of a Plurilateral Trade Agreement between parties to that Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement.

Article XIV. Acceptance, Entry into Force and Deposit

1 This Agreement shall be open for acceptance, by signature or otherwise, by contracting parties to GATT 1947, and the European Communities, which are eligible to become original Members of the WTO in accordance with Article XI of this Agreement. Such acceptance shall apply to this Agreement and the Multilateral Trade Agreements annexed hereto. This Agreement and the Multilateral Trade Agreements annexed hereto shall enter into force on the date determined by Ministers in accordance with paragraph 3 of the Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations and shall remain open for acceptance for a period of two years following that date unless the Ministers decide otherwise. An acceptance following the entry into force of this Agreement shall enter into force on the 30th day following the date of such acceptance.

2 A Member which accepts this Agreement after its entry into force shall implement those concessions and obligations in the Multilateral Trade Agreements that are to be implemented over a period of time starting with the entry into force of this Agreement as if it had accepted this Agreement on the date of its entry into force.

3 Until the entry into force of this Agreement, the text of this Agreement and the Multilateral Trade Agreements shall be deposited with the Director-General to the CONTRACTING PARTIES to GATT 1947. The Director-General shall promptly furnish a certified true copy of this Agreement and the Multilateral Trade Agreements, and a notification of each acceptance thereof, to each government and the European Communities having accepted this Agreement. This Agreement and the Multilateral Trade Agreements, and any amendments thereto, shall, upon the entry into force of this Agreement, be deposited with the Director-General of the WTO.

4 The acceptance and entry into force of a Plurilateral Trade Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement. Such Agreements shall be

deposited with the Director-General to the CONTRACTING PARTIES to GATT 1947. Upon the entry into force of this Agreement, such Agreements shall be deposited with the Director-General of the WTO.

Article XV. Withdrawal

1 Any Member may withdraw from this Agreement. Such withdrawal shall apply both to this Agreement and the Multilateral Trade Agreements and shall take effect upon the expiration of six months from the date on which written notice of withdrawal is received by the Director-General of the WTO.

2 Withdrawal from a Plurilateral Trade Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement.

Article XVI. Miscellaneous Provisions

1 Except as otherwise provided under this Agreement or the Multilateral Trade Agreements, the WTO shall be guided by the decisions, procedures and customary practices followed by the CONTRACTING PARTIES to GATT 1947 and the bodies established in the framework of GATT 1947.

2 To the extent practicable, the Secretariat of GATT 1947 shall become the Secretariat of the WTO, and the Director-General to the CONTRACTING PARTIES to GATT 1947, until such time as the Ministerial Conference has appointed a Director-General in accordance with paragraph 2 of Article VI of this Agreement, shall serve as Director-General of the WTO.

3 In the event of a conflict between a provision of this Agreement and a provision of any of the Multilateral Trade Agreements, the provision of this Agreement shall prevail to the extent of the conflict.

4 Each Member shall ensure the conformity of its laws, regulations and administrative procedures with its obligations as provided in the annexed Agreements.

5 No reservations may be made in respect of any provision of this Agreement. Reservations in respect of any of the provisions of the Multilateral Trade Agreements may only be made to the extent provided for in those Agreements. Reservations in respect of a provision of a Plurilateral Trade Agreement shall be governed by the provisions of that Agreement.

6 This Agreement shall be registered in accordance with the provisions of Article 102 of the Charter of the United Nations.

DONE at Marrakesh this fifteenth day of April one thousand nine hundred and ninety-four, in a single copy, in the English, French and Spanish languages, each text being authentic.

Explanatory Notes:

The terms "country" or "countries" as used in this Agreement and the Multilateral Trade Agreements are to be understood to include any separate customs territory Member of the WTO.

In the case of a separate customs territory Member of the WTO, where an expression in this Agreement and the Multilateral Trade Agreements is qualified by the term "national", such expression shall be read as pertaining to that customs territory, unless otherwise specified.

List Of Annexes

Annex 1

Annex 1A: Multilateral Agreements on Trade in Goods

- General Agreement on Tariffs and Trade 1994
- Agreement on Agriculture
- Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures
- Agreement on Textiles and Clothing Agreement on Technical Barriers to Trade
- Agreement on Trade-Related Investment Measures Agreement on Implementation of Article VI of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994
- Agreement on Implementation of Article VII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994
- Agreement on Preshipment Inspection
- Agreement on Rules of Origin

- Agreement on Import Licensing Procedures
- Agreement on Subsidies and Countervailing Measures
- Agreement on Safeguards

Annex 1B: General Agreement on Trade in Services and Annexes

Annex 1C: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

Annex 2 Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes

Annex 3 Trade Policy Review Mechanism

Annex 4 Plurilateral Trade Agreements

- Agreement on Trade in Civil Aircraft
- Agreement on Government Procurement
- International Dairy Agreement
- International Bovine Meat Agreement

Ek – 3: Dünya Ticaret Örgütü Üyeleri

A. GATT 1947 ve GATT 1994'e Üye Olan Ülkeler ve Üye Oldukları Tarihler

- Almanya (1 Ekim 1951)
Amerika Birleşik Devletleri (1 Ocak 1948)
Angola (8 Nisan 1994)
Antigua ve Barbuda (3 Mart 1987)
Arjantin (11 Ekim 1967)
Avustralya (1 Ocak 1948)
Avusturya (19 Ekim 1957)
Bahran (13 Aralık 1993)
Bangladeş (16 Aralık 1972)
Barbados (15 Şubat 1967)
Belçika (1 Ocak 1948)
Belize (7 Ekim 1983)
Benin (12 Eylül 1963)
Birleşik Arap Emirlikleri (8 Mart 1994)
Birleşik Krallık (1 Ocak 1948)
Bolivya (8 Eylül 1990)
Botsvana (28 Ağustos 1987)
Brezilya (30 Temmuz 1948)
Brunei Darüsselam (9 Aralık 1993)
Burnika Faso (3 Mayıs 1963)
Burundi (13 Mart 1965)
Cibuti (16 Aralık 1994)
Çad Cumhuriyeti (12 Temmuz 1963)
Çek Cumhuriyeti (15 Nisan 1993)
Danimarka (28 Mayıs 1950)
Dominik Cumhuriyeti (19 Mayıs 1950)
Dominika (20 Nisan 1993)
El Salvador (22 Mayıs 1991)
Endonezya (24 Şubat 1950)

Fas (17 Haziran 1987)
Fiji (16 Kasım 1993)
Fildişi Sahilleri (31 Aralık 1963)
Filipinler (27 Aralık 1979)
Finlandiya (25 Mayıs 1950)
Fransa (1 Ocak 1948)
Gabon (3 Mayıs 1963)
Gambiya (22 Şubat 1965)
Gana (17 Ekim 1957)
Gine (8 Aralık 1994)
Gine Bissau (17 Mart 1994)
Grenada (9 Şubat 1994)
Guatemala (10 Ekim 1991)
Guyana (5 Temmuz 1966)
Güney Afrika (13 Haziran 1948)
Haiti (1 Ocak 1950)
Hindistan (8 Temmuz 1948)
Hollanda (1 Ocak 1948)
Honduras (10 Nisan 1994)
Hong Kong (23 Nisan 1986)
İrlanda (22 Aralık 1967)
İspanya (29 Ağustos 1973)
İsrail (5 Temmuz 1967)
İsveç (30 Nisan 1950)
İsviçre (1 Ağustos 1966)
İtalya (30 Mayıs 1950)
İzlanda (21 Nisan 1968)
Jamaika (31 Aralık 1963)
Japonya (10 Eylül 1955)
Kamerun (3 Mayıs 1963)
Kanada (10 Ocak 1948)
Katar (7 Nisan 1994)
Kenya (5 Şubat 1964)

Kıbrıs (15 Temmuz 1963)
Kolombiya (3 Ekim 1981)
Kongo Cumhuriyeti (3 Mayıs 1963)
Kore Cumhuriyeti (14 Nisan 1967)
Kosta Rika (24 Kasım 1990)
Kuveyt (3 Mayıs 1963)
Küba (1 Ocak 1948)
Lesoto (8 Ocak 1988)
Lihtenştayn (29 Mart 1994)
Lüksemburg (1 Ocak 1948)
Macaristan (9 Eylül 1973)
Madagaskar (30 Eylül 1963)
Makav (11 Ocak 1991)
Malavi (28 Ağustos 1964)
Maldivler (19 Nisan 1983)
Malezya (24 Ekim 1957)
Mali (11 Ocak 1993)
Malta (17 Kasım 1964)
Meksika (24 Ağustos 1986)
Mısır (9 Mayıs 1970)
Moritanya (30 Eylül 1963)
Moritus (2 Eylül 1970)
Mozambik (27 Temmuz 1997)
Myanmar Birliği (29 Temmuz 1948)
Namibya (15 Eylül 1992)
Nijer (31 Aralık 1963)
Nijerya (18 Kasım 1960)
Nikaragua (28 Mayıs 1950)
Norveç (10 Temmuz 1948)
Orta Afrika Cumhuriyeti (3 Mayıs 1963)
Pakistan (30 Temmuz 1948)
Papua Yeni Gine (16 Aralık 1994)
Paraguay (6 Ocak 1994)

Peru (7 Ekim 1951)
Polonya (18 Ekim 1967)
Portekiz (6 Mayıs 1962)
Romanya (14 Kasım 1971)
Ruanda (1 Ocak 1966)
Saint Kitts ve Nevis (24 Mart 1994)
Saint Lucia (13 Nisan 1993)
Saint Vincent ve Grenadinler (18 Mayıs 1993)
Senegal (27 Eylül 1963)
Sierra Leone (19 Mayıs 1961)
Singapur (20 Ağustos 1973)
Slovak Cumhuriyeti (15 Nisan 1993)
Slovenya (3 Ekim 1994)
Solomon Adaları (28 Aralık 1994)
Sri Lanka (29 Temmuz 1948)
Surinam (22 Mart 1978)
Svaziland Krallığı (8 Şubat 1993)
Şili (16 Mart 1949)
Tanzanya (9 Aralık 1961)
Tayland (20 Kasım 1982)
Togo (20 Mart 1964)
Trinidad ve Tobago (23 Ekim 1962)
Tunus (29 Ağustos 1990)
Türkiye (17 Ekim 1951)
Uganda (23 Ekim 1962)
Uruguay (6 Aralık 1953)
Venezuela (31 Ağustos 1990)
Yeni Zelanda (30 Temmuz 1948)
Yugoslavya (25 Ağustos 1966)
Yunanistan (1 Mart 1950)
Zaire (11 Eylül 1961)
Zambiya (10 Şubat 1982)
Zimbabve (11 Temmuz 1948)

B. Dünya Ticaret Örgütü Kurulduktan Sonra Üye Olan Ülkeler ve Üye Oldukları Tarihler

Arnavutluk (8 Eylül 2000)
Bulgaristan (1 Aralık 1996)
Cabo Verde (23 Temmuz 2008)
Çin (11 Aralık 2001)
Ekvator (21 Ocak 1996)
Ermenistan (5 Şubat 2003)
Estonya (13 Kasım 1999)
Gürcistan (14 Haziran 2000)
Hırvatistan (30 Kasım 2000)
Kamboçya (13 Ekim 2004)
Karadağ (29 Nisan 2012)
Letonya (10 Şubat 1999)
Litvanya (31 Mayıs 2001)
Moğolistan (29 Ocak 1997)
Nepal (23 Nisan 2004)
Panama (6 Eylül 1997)
Samoa (10 Mayıs 2012)
Seyşeller Adaları (26 Nisan 2015)
Tacikistan (2 Mart 2013)
Tayvan (1 Ocak 2002)
Tonga (27 Temmuz 2007)
Ukrayna (16 Mayıs 2008)
Umman (9 Kasım 2000);
Ürdün (11 Nisan 2000)
Vanuatu (24 Ağustos 2012)
Vietnam (11 Ocak 2007)
Yemen (26 Haziran 2014)

C. Gözlemci Olan Ülkeler

Afganistan
Andora
Azerbeycan
Bahamalar
Beyaz Rusya
Bosna Hersek
Butan
Cezayir
Ekvator Ginesi
Etopya
Irak
İran
Kazakistan
Komor Adaları
Liberya Cumhuriyeti
Libya
Lübnan Cumhuriyeti
Özbekistan
Sao Tome ve Principe Cumhuriyeti
Sırbistan
Sudan
Suriye Arap Cumhuriyeti
Vatikan

Not: Vatikan haricinde bütün gözlemciler, gözlemci oldukları tarihten itibaren beş yıl içerisinde katılım müzakerelerine başlamak zorundadır.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

- ACEMOĞLU, Daron ve, ROBINSON, James A., **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioglu, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2014
- ADIGÜZEL, Muhittin, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Kitap, Ankara, Nisan 2011
- AERTS, Özden Gülveren, “Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Türkiye’nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar” (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009
- AKALIN, Ahmet, “Radyo ve Televizyon Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hukuki Düzenlemere Etkisi”, (T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, 2011
- AKTÜRK, İsmail ve GÜRAN, Nevzat, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Anadolu Matbaası Yayınları, İzmir, 1995
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke, **Güç ve Global Sistemde Rol Oynayan Faktörler**, I.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1980**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1984

- ASLAN, Nurdan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990
- ATAŞ, Yakup, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013
- ATTALI, Jacques, **Geleceğin Kısa Tarihi**, çev. Turhan Ilgaz, İmge Yayınevi, Ankara, 2008
- AYDIN, Ceren, “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye’nin Pozisyonları”, (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs 2004
- AYDOĞAN, Metin, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy’ın Sorgulanması**, Cilt II, Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999
- BAHÇEKAPILI, Cengiz, **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet Türkiye’nin Küresel Politik İktisadı**, Derin Yayınları, İstanbul, 2009
- BEREND, Ivan T., **20. Yüzyıl Avrupa İktisadi Tarihi**, çev. S. Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011
- BOZKURT, Enver, ÖZCAN, Mehmet ve KÖKTAŞ, Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012
- BÜLBÜL, Kudret, **Zor ve Rıza Küreselleşmeler Arasında Türkiye**, Küre Yayınları, İstanbul, Nisan 2009
- BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Esbank, Ankara, 1997

- Şener, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları, Ankara, 1983
- CANPOLAT, İbrahim S., **Küreselleşen Dünya ve Türkiye Aşkın Değerler, Kurumlar ve Politikalar Ağında İlişkiler, Sorunlar, Vipaş**, Bursa, 2002
- CHANDA, Nayan, **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekilendirdiler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, Kasım 2009
- ÇELİK, Edip F., **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987
- DANAHER, Kevin ve BURBACH, Roger, **Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, çev. Özlem Dalkıran, Metis Yayınları, İstanbul, Haziran 2004
- DRUCKER, Peter F., **Devlet ve Politika Alanında – Ekonomi Bilimi ve İş Dünyasında Toplumda ve Dünya Görüşünde Yeni Gerçekler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993
- DULUPÇU, Murat Ali, **Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Haziran 2001
- EMEK, Uğur, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999
- ENGİN, Nazım, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1992

- ERBAY, Yusuf, **Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri**, T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, 1996
- EROĞLU, Ömer ve ALBENİ, Mesut, **Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitabevi, Isparta, 2002
- ERTÜRK, Emin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Mart 1993
- Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002
- Emin, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, Nisan 2010
- FRIEDMAN, Thomas, **Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği**, çev. Elif Özsayar, Boyner Yayınları, İstanbul, Haziran 2010
- FUKUYAMA, Francis, **Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005
- GÖKÇE, D. Hülya, "Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeri" (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008
- GÜNŞOY, Bülent, **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2006
- Bülent, **Küreselleşmenin Ölçümünde Sistemik Yaklaşımlar**, İmaj Yayıncılık, Ankara, Ocak 2006

- HABLEMİTOĞLU, Şengül, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Haziran 2004
- HEYWOOD, Andrew, **Küresel Siyaset**, çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos 2014
- HIRST, Paul, ve THOMPSON, Grahame, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Mayıs 2007, s.47.
- İNCEKARA, Ahmet, **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**, İTO Yayınları, İstanbul, 1995
- JOSCHKA, Fischer, **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den Sonra Dünya ve Batı'nın Yeniden Yapılanması**, çev. Evrim Güney, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2006
- JONES Jill, **Empires of Light: Edison, Tesla, Westinghouse and the Race to Electrify the World**, Random House, New York, 2003, s.335.
- KARLUK, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995
- Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998
- KAZGAN, Gülten, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009
- KOTLER, Philip, **Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)**, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 2000

- KRUGMAN, Paul, **Bir Liberalin Vicdanı**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür, İstanbul, 2009
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich, **Kominist Manifesto**, çev. Nail Satlıgan ve Tektaş Ağaoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, Ocak 2014
- NAISBITT, John, **Global Paradoks (Büyüyen Ekonominin Güçlenen Küçük Oyuncuları)**, çev. Sinem Gül, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994
- ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 – 1980**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- ÖYMEN, Onur, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005
- PAKHUY, Nazire Özlem, “Küreselleşen Dünyada Güçlü Devletlerin Müdahale Aracı Olarak Dünya Ticaret Örgütü”,(T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2005
- PARASIZ, İlker, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Eylül 2012
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turan Kitabevi, Ankara, 2003
- PIKETTY, Thomas, **Yirmibirinci Yüzyılda Kapital**, çev. Hande Koçak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2014
- RODRIK, Dani, **Akıllı Küreselleşme**, çev. Burcu Aksu, Efil Yayınevi, Ankara, 2011
- Dani, **Tek Ekonomi, Çok Reçete**, çev. Neşenur Domaniç, Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009

- SADIKLAR, Cafer Tayyar, “2000’li Yıllar”, **T.C. Kùltür Bakanlığı 2000’li Yıllar Dizisi**, Can Yayınları, Ankara, 1995
- SARIBEYOĞLU, Meltem, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010
- SAVAŞ, Vural, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999
- SEDILLOT, Rene, **Değiş Tokuştan Süpermarkete**, çev. Esat Nermi Erendor Dost Kitabevi, Ankara, 2005
- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2009,
- SHOLTE, Jon Aart, **Globalization, a Critical Introduction**, Palgrave Publishers, New York, 2005
- STIGLITZ, Joseph E., **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul, Kasım 2002
- Joseph E., **Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü**, çev. Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, Aralık 2012
- ÜLKEN, Yüksel, **20.Yüzyılda Dünya Ekonomisi: Günümüzün İktisadi Sorunları ve Başlıca Tahlil Aletleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992
- ÜLMAN, A. Haluk, **Türk- Amerikan Münasebetleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991

- WALLACH, Lori ve SFORZA, Michelle, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 2002
- YELDAN, Erinç, **Küreselleşme Kim İçin?**, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2010
- YUSUFOĞLU, Yalçın, **Küreselleşme – Emperyalizm**, Belge Yayınları, İstanbul, 2005
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul, **Küreselleşme Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, İzmir, 2007

B. Makaleler

- ACAR, Mustafa, “Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi Fırsat mı?”, **Liberal Düşünce Kış- Bahar 2002**, 2002, S.7
- ADIGÜZEL, Muhittin, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Kitap, Ankara, Nisan 2011
- AKGÜN, Muhterem ve AKGÜN, İsmail Hakan, “Dünyada ve Türkiye’de Bilgisayar Destekli Öğretimin Tarihi Gelişimi”, **2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 27-29 Nisan 2011
- AKKAYA, Rukiye, “Küreselleşmenin Modern Devlete Etkisi”, **Genel Kamu Hukuku**, der. Mehmet Akad ve Bihterin Vural Dinçkol, Der Yayınları, İstanbul, 2004

- AKMAN, M. Sait, “Doha ‘Kalkınma’ Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, ed. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, TEPAV, Ankara, Aralık 2008, s.18
- M. Sait, “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff’u Tamamlayıcı Notlar”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl:3, Sayı: 1-2, 2008
- AKTAN, Okan, “GATT Anlaşmaları: Analitik Tarihi”, **GATT ‘Uruguay Round’ Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, ed. Tuğrul Çubukçu, TÜİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994
- ASLAN, Nurdan, “Ekonomik Küreselleşme: Tarihi Boyutları ve Sonuçları”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Küçük Ahmetoğlu, Hamza Çeştepe, ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Yayınları, Bursa, 2013
- ATEŞ, Davut, “Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu?”, **Dicle Üniversitesi Dergisi**, 2006, S.7
- AYDIN, Mehmet S., “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, der. Ali Yaşar Sarıbay, vd., Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002
- BOLAT, Ömer, “Uluslararası Ticarete Çok Taraflı Korunma Mekanizması, GATT’ın XIX. Maddesi ile İlgili Gelişmeler”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y.23, S.3, Mart 1986

- BOZKURT, Veysel, “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, der. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul, Ekim 2000
- BULUT, Cihan, “Azerbeycan’ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği’nin Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2007
- CASTELLS, Manuel, “Küresel Enformasyon Kapitalizmi”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014
- ÇEŞTEPE, Hamza, “Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmadan Kuruma”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Küçük Ahmetoğlu, Hamza Çeştepe, ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Yayınları, Bursa, 2013
- DEVİRİM, Fevzi., ve ATALAY, Ahmet, "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasalarının Gelişimi ve Kamu Müdahalesi", **Prof. Dr. Nezihe Sönmez’e Armağan**, DEÜ, İBBF, Maliye Bölümü Yayını, İzmir, 1997
- DIKKAYA, Mehmet ve DENİZ, Fatih, “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.3, 2006
- EKİN, Nusret, Küreselleşme ve Gümrük Birliği, **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, İstanbul, 1999
- ERIXON, Fredrik, “Doha Turu, Krizler ve DTÖ’nün Geleceği”, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri**

ve Türkiye, ed. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, TEPAV, Ankara, Aralık 2008

ESGİN, Ali, "Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005, C.25, S.2

HELD, David ve MCGREW, Anthony, "Giriş Büyük Küreselleşme Tartışması", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014

David, MCGREW, Anthony, GOLDBALTT, David, ve PERRATON, Jonathan., "Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014

HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame, "Küreselleşme – Gerekli Bir Mit Mi?", **Küresel Dönüşümler, Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. D. Held, ve A. McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix Yayınevi, Ankara, Haziran 2014

İŞİK, Nihat, ve DUMAN, Erhan, "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Bahar 2012,C.2, S.1

Nihat ve KILIÇ, Efe Can, "OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **KMU İİBF Dergisi**, C.11 S.17, Aralık 2009,

İNSEL, Ahmet, "Kimlikler ve Devletin Hukuku", **Doğu Batı**, S.13, Kasım-Aralık-Ocak 2001-2001

- JENKINS, Rhys, “Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi”, çev. Sedef Ertürk, **Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi**, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- KARABIÇAK, Mevlüt, “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C.7,S.1, 2002
- KARTAL, Zeki, “GATT ve Uruguay Round: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.15, C.2
- KAYMAKÇI, Oğuz, Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş, **Küreselleşme Üzerine Notlar**, (ed.) Oğuz Kaymakçı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat 2007
- KIZILÇELİK, Sezgin, “Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, S.6, Ocak 2002
- KUNERALP, Selim, “ Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye”, **GATT ‘Uruguay Round’ Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, der. Tuğrul Çubukçu, Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1996
- MAZGİT, İsmail, “Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Y.44, S.512, Ekim 2007
- MODELSKI, George, “Küreselleşme”, **Küreselleşme Temel Metinler**, der. Kudret Bülbül, Orion Kitabevi, Ankara, 2009

- NYANG, Süleyman, “Globalleşmenin Kavramlaştırılması”, (çev.) Havva Karakaş Keleş, **Globalleşme Bir Aldatmaca Mı?**, İnkılab Basım Yayım Organizasyon, İstanbul, Mart 2002
- ONGUN, Mehmet Tuba, “Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.14, S.49, 2003
- ÖZER, Yonca , “Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Ekim 2013
- ÖZTÜRK, Nazım, “IMF’in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 57, C.4
- ÖZTÜRK, Özgür, ve OLIVER, Chris de, “Latin Amerika’da Kalkınma: Kapitalleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış”, **Kalkınma ve Küreselleşme**, der. Saniye Dedeoğlu ve Turan Şubaşat, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005
- SOMÇAĞ, Selim Somçağ, “Küreselleşmenin Ekonomik Anlamı”, **Doğu Batı**, 2001- 2002, Y.4, S.17
- ŞANLI, Fatma Bahar, “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar”, **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi**, C.2, 2004
- ŞENSES, Fikret, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat Mı Engel mi?”, **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

- TAĞRAF, Hasan, “Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.3, S.2, 2002
- TÖZÜM, Haluk, “Küreselleşme Gerçek Mi, Seçenek Mi?”, **Doğu Batı**, 2002, Y.5, S.18
- TURAN, Mehmet ve POLAT, Fahrettin, “E-Ticaret Programcılığı ve E-Ticaretin Türkiye’deki Uygulamaları”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.13, S.2, Aralık 2009
- YALÇINTAN, Murat, “Üçüncü Yol: Küresel Çağın İdeolojisi Olabilir Mi?”, **Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye**, ed. Murat Yalçın, Buke Yayınları, 2000
- YILDIZ, Mete, “Kamu Siyasaları Açısından Cep Telefonu Teknolojisi ve Mobil Devlet”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 1, 2006

C. Elektronik

- AKINCIOĞLU, Merve B., “Ticaretin Kolaylaştırılması ve Türkiye: DTÖ Bali Bakanlar Konferansı Sonrası Durum”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Ocak 2014, s.2-3 (Çevrimiçi) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1393603814-0.Ticaretin_Kolaylastirilmasi_ve_Turkiye.DTO_Bali_Bakanlar_Konferansi_Sonrasi_Durum.pdf (Erişim Tarihi: 18.05.2015)
- ALTAY, Vural, “Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerde Son Durum” **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.9, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret->

orgutu- dto -doha-kalkinma-gundemi-muzakerelerinde-son-
durum.tr.mfa (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

BAYAR, Fırat, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **T.C. Dışışleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.32, (Çevrimiçi) www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf (Erişim tarihi: 24.10.2014)

DIş TİCARET MÜŐTEŐARLIęI, **Çok Taraflı Ticaret Sistemi – Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)**, Ankara, 2004, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42a-d8d3-8566-45207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2014)

DPT, **Küreselleşme: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000, (Çevrimiçi) <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/114/oik565.pdf> (Erişim Tarihi: 26.10.2014)

DTÖ Sözlüğü (Çevrimiçi) http://sayek.bilkent.edu.tr/wto_dictionary.pdf (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

EUROACTIV, **Dünya Ticaret Örgütü-Doha Kalkınma Raundu**, (Çevrimiçi) <http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-raundu> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

- ERDİN, H. Evren, ve KOKUM, Oya, “Dünya Fuarı Olarak EXPO’yu İzmir’de Düşünmek”, **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Planlamacıları Odası Planlama Dergisi**, 2006, C.3, (Çevrimiçi)
http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/4015b7f368e6b48_ek.pdf
(Erişim Tarihi: 13.11.2014)
- GULIYEV, Musa, “Dünya Ticaret Örgütü ve KEİ Üyesi Devletlerin Ekonomik Kalkınmaları”, **Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonu Raporu**, 9 Eylül 2008, Bakü, (Çevrimiçi)
<http://www.pabsec.org/pabsec/aksisnet/file/08-GA32-EC31-REP-08-tr.doc> (Erişim Tarihi: 07.04.2015)
- IMF, **Globalization Threat or Opportunity?**, 2002, (Çevrimiçi)
<http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200to.htm#II>
(Erişim tarihi: 26.10.2014)
- İSKENDEROĞLU, Lerzan, “Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları”, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü**, Haziran, 1988, (Çevrimiçi)
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4/8807tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4> (Erişim Tarihi: 02.04.2015)
- KARAKOÇ, K.Oğuz, “Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerinin Politikaları”, **Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri**, Ankara, 2003, s.18 (Çevrimiçi)
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/Uzmanlık%20B1k+Tezi/tez41.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2015)

- KAYA, Mehmet, “Küreselleşme Yaklaşımları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2009, S.13, (Çevrimiçi) http://www.zgefdergi.com/Makaleler/682672343_13_01_Kaya.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2014)
- KAZGAN, Gülten, “Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen”, **Arka Plan Dergisi**, Kasım, 2003 (Çevrimiçi) <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/index.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2015)
- KÜRKÇÜ, Duygu Dumanlı, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Nisan 2013, C.3, S.2, (Çevrimiçi) http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2_files/tojdac_v03i201.pdf (Erişim tarihi: 31.10.2014)
- MAİB, **Sıkça Sorulan Sorular: AB ve ABD Genelleştirilmiş Tercihler (GTS veya GPS) Sistemi**, (Çevrimiçi) <http://makinebirlik.com/tr/sikca-sorulan-sorular/ab-ve-abd-genellestirilmis-tercihler-sistemi-gts-veya-gps-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)
- ÖZATAY, Celal Can, “DTÖ 9, Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık 2013, s.1 (Çevrimiçi) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1387528100-9.DTO_9._Bakanlar_Toplantisi_Sonuc_lari_ve_Turkiye_Icin_Onemi.pdf (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

- ÖZCAN, Mustafa, “Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?” **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 2007, S.24, (Çevrimiçi) [http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir.tr.mfa) (Erişim Tarihi: 09.02.2015)
- ÖZERKMEN, Necmettin, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2004,(Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1008/12229.pdf> (Erişim Tarihi: 26.10.2014)
- PARLAK, Ahmet, İnternet ve Türkiye’de İnternetin Gelişimi, (Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Bölümü Yayınlanmamış Tez) Elazığ, Temmuz 2005, (Çevrimiçi) <http://www.hasanbalik.com/projeler/bitirme/39.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2014)
- UTH Robert, **Tesla: Master of Lightning**, New Voyage Communications, 2000
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı Ticari İlişkiler 1, Dairesi, **Dünya Ticaret Örgütü: Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum ve Geleceğe Dönük Beklentiler**, Ekim 2010, (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/DisTicaretMudurlugu/Documents/Duyurular/doha.pdf> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, **DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet**, Ankara, Ağustos 2013, s.1 (Çevrimiçi)

http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdf72c110a%7D/Files/EK_DTO_%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

TURHAN, Ali, “GATT ve Uruguay Round Müzakereleri Hakkında Not”, **DPT**, 1997, (Çevrimiçi)
<http://www.docstoc.com/docs/109724929/D%C3%BCnnya-Ticaret-%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC- WTO> (Erişim Tarihi: 20.12.2014)

WB, **Data Merchandise trade (% of GDP)** (Çevrimiçi)
<http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph> (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

WTO **Accession: Explanation** (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acces_e.htm (Erişim Tarihi: 09.03.2015)

dönemin genel müdürü olan Pascal Lamy tarafından “Humanising Globalization” konulu konuşma, Şili: 30 Ocak 2006 (Çevrimiçi)
http://www.wto.org/english/news_e/sppl_e/sppl16_e.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2014)

Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (Erişim Tarihi: 17.05.2015)

Final Act and Related Documents, New York, April 1948
(Çevrimiçi)

http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi: 19.11.2014)

Good Schedules: Member's Commitments (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedule_s_e.htm (Erişim Tarihi: 08.04.2015)

Legal Texts: GATT 1947 (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm
(Erişim Tarihi: 08.03.2015)

Ministerial Conferences, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm
(Erişim Tarihi: 14.05.2015)

Ministerial Conferences: Tenth WTO Ministerial Conference,
(Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm
(Erişim Tarihi: 14.05.2015)

Ministerial Conferences: Eighth WTO Ministerial Conference,
(Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm
(Erişim Tarihi: 18.05.2015)

Ministerial Conferences: Ninth Wto Ministerial Conference,
(Çevrimiçi) <https://mc9.wto.org/> (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

Seventh WTO Ministerial Conference (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm
(Erişim Tarihi: 18.05.2015)

The Fifth WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

The First WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/min96_e.htm (Erişim Tarihi:16.05.2015)

The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi)
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm
(Erişim Tarihi: 29.11.2014)

The Second WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/min98_e.htm (Erişim Tarihi: 16.05.2015)

The Sixth WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm (Erişim Tarihi: 18.05.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Standards And Safety, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm
(Erişim Tarihi: 15.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Tariffs: more bindings and closer to zero (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm
(Erişim Tarihi: 08.04.2015)

Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/disp1_e.htm

(Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm

(Erişim Tarihi: 10.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc. (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm

(Erişim Tarihi: 15.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm

(Erişim Tarihi: 27.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc., (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm

(Erişim Tarihi: 20.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm

(Erişim Tarihi: 27.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Textiles: back in the mainstream (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm5_e.htm

(Erişim Tarihi: 21.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Trade Policy Reviews: Ensuring Transparency, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm

[m](https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm) (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Plurilaterals: of Minority Interest, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm

[m](https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm) (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

Understanding The WTO: The Organization Members and Observers, (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

(Erişim Tarihi: 22.05.2015)

World Trade Report 2007, s.244 (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf

(Erişim Tarihi: 04.05.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Duygu ŞENER

28 Haziran 1989'da İstanbul'da doğdu. İlkokul eğitimini Özel Ahmet Şimşek Koleji'nde, ortaokul eğitimini Özel Ortadoğu Koleji'nde, lise eğitimini ise Kartal Lisesi'nde 2007'de tamamladı. 2008'de Fevziye Mektepleri Vakfı Işık Üniversitesi, İngilizce Uluslararası Ticaret Bölümü'nü %50 burs ile kazanıp, 2012 yılında 2,71 ortalama ile mezun oldu.

Bir süre özel sektörde alanı konusunda çeşitli işlerde çalıştı ardından kendi işini kurdu. 2013 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yüksek Lisansı'na kabul edildi ve hala bölümün öğrencisi olarak eğitim hayatına devam etmektedir.